

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského
v období 1945 - 1989 s přihlédnutím k Praze

Diplomová práce

Ilona Kaftanová

Katedra: Církevní dějiny

Vedoucí práce: Dr. Peter Morée

Studijní program: Teologie N6141

Studijní obor: Křesťanská humanitární a pastorační práce – diakonika / Křesťanská krizová a pastorační práce

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v letech 1945 - 1989 s přihlédnutím k Praze, napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Kladně dne 26.4.2013

Bc. Ilona Kaftanová

Bibliografická citace

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v období 1945 - 1989 s přihlédnutím k Praze [rukopis]: diplomová práce / Ilona Kaftanová; vedoucí práce: Peter Morée. -- Praha, 2013. – 109 s.

Anotace

Tato diplomová práce popisuje vznik řeholí a jejich vývoj ve světě a u nás. Řehole jsou popsány z pohledu jejich charitativní činnosti.

Dále se zabývá perzekucí církve obecně a perzekucí a životem kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského s přihlédnutím k Praze v období 1945 – 1989. Tato část je rozdělena na časová období podle důležitosti vlivu státu na činnost církve a kongregace samotné. Celkem je jich šest. Každé toto období je dělené na dvě části. První část seznamuje obecně s vývojem vztahů státu a církve. Druhá část popisuje vztah státu k ženským řeholím a ke kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

Práce využívá dostupnou literaturu a archivní dokumenty. Archivní materiály pocházejí z Národního archivu z Praze, z největší části z fondu SÚC (Státního úřadu pro věci církevní), z Vojenského historického archivu a z archivu kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.

Na závěr je zařazeno zamyšlení o úloze řeholí v dnešní době.

Klíčová slova

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, perzekuce, řehole, církve

Summary

This thesis describes the formation of religious communities (orders, congregations) and their development in the world and in our country. They are described with a view to their charitable activities.

It further deals with the persecution of the church in general and the persecution and the life of the Congregation of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo with regard to Prague in the period of 1945-1989. This section is divided into six particular periods according to the importance of the influence of the state on the activities of the church and the Congregation. Each of these periods is divided into two parts. The first part illustrates the development of the relationship between the state and the church generally. The second part describes the relationship between the state and womens' orders and with the Congregation of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo in particular.

The thesis utilizes relevant literature and archives. Archival documents come from the National Archives in Prague, mostly from the funds of the State Agency for Religious Affairs, the Military Historical Archives and the archives of the Congregation of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo in Prague.

The thesis is closed with some thoughts of the role of religious communities in today's world.

Key words

Congregation of the Sisters of Mercy of St. Charles Borromeo, persecution, religious community, church

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce Dr. Peterovi Morée za vedení a trpělivost. Za možnost čerpat z kronik Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského děkuji generální asistentce S.M. Fidelis Sedlákové a manželovi děkuji za pochopení a trpělivost.

Obsah

Úvod.....	9
1 Řehole.....	11
1.1 Řehole, součást katolické církve.....	11
1.1.1 Vznik klášterů.....	12
1.1.2 Raný středověk.....	13
1.1.3 Vrcholný středověk.....	14
1.1.4 Pozdní středověk.....	14
1.1.5 Charita od 17. do 18. století.....	16
1.1.6 Péče o potřebné v 19. a 20. století.....	17
1.2 Rozvoj církevních řádů a kongregací v českých zemích.....	17
1.3 Členění řeholních institucí, obecné.....	20
1.4 Ženské řehole.....	22
2 Milosrdné sestry sv.Karla Boromejského.....	24
2.1 Sestry sv. Karla Boromejského (boromejky) (Congregatio sorores Misericordiae S. Caroli Boromaei).....	24
2.2 Příklad boromejek do Čech.....	26
3 Vývoj v letech 1945 – 1948.....	28
3.1 Církevně-politický vývoj v letech 1945 – 1948.....	28
3.2 Situace v Československu po roce 1945 - 1948 ve vztahu ke kongregaci.....	32
3.2.1 Otevření škol kongregace.....	35
3.2.2 Nemocnice pod Petřínem.....	35
3.2.3 Pozemková reforma.....	36
3.2.4 Stav kongregace v roce 1947.....	37
4 Vývoj v letech 1948 – 1950.....	39
4.1 Církevně-politický vývoj v letech 1948 – 1950.....	39
4.1.1 Hnutí pokrokových katolíků - Katolická akce.....	40
4.1.2 Státní úřad pro věci církevní (SÚC) a „nové církevní zákony“.....	41
4.1.3 Pachtovné.....	44
4.1.4 Číhošťský zázrak.....	44
4.2 Vývoj v kongregaci v letech 1948 – 1950.....	45
4.2.1 Adventní úvaha 22.11.1948.....	46
4.2.2 Školský zákon.....	46

4.2.3 Trestnice v Řepích.....	47
4.2.4 Nemocnice pod Petřínem a filiálky.....	48
4.2.5 Revize pozemkové reformy.....	49
4.2.6 Zprávy z mateřince.....	49
5 Vývoj v letech 1950 – 1957.....	52
5.1 Církevně-politický vývoj v letech 1950 – 1957.....	52
5.1.1 Kněží sloužící socialismu.....	52
5.1.2 Izolace církevních představitelů.....	53
5.1.3 Spuštění procesů s církví řízených státem.....	55
5.1.4 Akce „K“ - plán likvidace řeholí.....	57
5.1.5 Plány s budovami klášterů.....	57
5.1.6 Výsledky první etapy akce „K“.....	58
5.1.7 Akce „Ř“, vyklízení ženských klášterů.....	58
5.1.8 Akce „P“.....	59
5.2 Vývoj v kongregaci v letech 1950-1957.....	59
5.2.1 Akce „Ř“.....	61
5.2.2 Rok 1950.....	61
5.2.2.1 První etapa.....	61
5.2.2.2 Druhá etapa.....	61
5.2.3 Nemocnice pod Petřínem.....	62
5.2.4 Odchod z mateřince.....	63
5.2.5 Platy.....	63
5.2.6 Školský zákon.....	64
5.2.7 Poslední sliby 1950.....	65
5.2.8 Internace představených v Hejnicích.....	65
5.2.9 Vězněné sestry z kongregace Milosrdných sester sv.Karla Boromejského.....	65
5.2.10 Vojenské knížky.....	66
5.2.11 Přemístění sester.....	66
5.2.12 Skládání slibů a počty sester.....	67
5.2.13 Rok 1953 – Akce „B“.....	67
5.2.14 Nemocnice a filiálky.....	68
5.2.15 Rok 1954 – patron.....	68
5.2.16 Shrnutí změn v letech 1948 – 1957 generální představenou Bohumilou Langrovou.....	68

6 Vývoj v letech 1958 – 1967.....	70
6.1 Stát a církve v letech 1958 – 1967.....	70
6.1.1 II. vatikánský koncil.....	72
6.2 Stát a kongregace v letech 1958 – 1967.....	74
6.2.1 Výpovědi z pracovišť.....	74
6.2.2 Amnestie roku 1960.....	76
7 Vývoj v letech 1968 – 1972.....	78
7.1 Stát a řeholní společnosti v krizových letech 1968 – 1972.....	78
7.2 Kongregace v krizových letech 1968 – 1972.....	80
8 Vývoj v letech 1973 – 1989.....	85
8.1 Stát a církve v letech 1973 – 1989.....	85
8.2 Kongregace v letech 1973 - 1989.....	88
8.2.1 Výpovědi z pracovišť.....	88
8.2.2 Volby generální představené	89
8.2.3 Konec totality.....	90
8.2.4 Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	91
8.3 Kongregace v rozhovorech sester.....	92
9 Řehole v západní Evropě.....	95
10 Závěr.....	98
11 Literatura.....	103
11.1 Seznam zkratk.....	109

Úvod

Ve své práci se zabývám činností kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského s přihlédnutím k Praze. Zaměřuji se na období komunistického režimu, přesněji na léta 1945 - 1989. Při shromažďování literatury jsem zjistila, že informace o historii ženských řádů a kongregací se téměř nevyskytují, a pokud ano, tak jsou zatíženy ideologií předchozího režimu. Komplexněji napsanou publikaci, než je kniha trojice autorů Daňhel, Jelínková, Trávníček „Řeholní řády a kongregace v ČSR“ z roku 1981, jsem ale nenašla.

Po roce 1989 došlo k napsání několika absolventských prací z různých časových období kongregace. K pochopení jejího vnitřního života za socialismu mi pomohla absolventská práce Petry Pavlišťkové z FF UK Praha z Katedry sociologie „Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester sv. Karla Boromejského“ z roku 2001. Autorka měla pro svoji studii šest rozhovorů sester boromejek, které v nich volně vyprávějí o svém životě. Je to dokument, jaký se pro stáří několika z nich již nedá získat.

V archivu kongregace, ve kterém jsem směla díky ochotě sestry Fidelis hledat, jsem přečetla kroniky od roku 1938 do roku 1989. Cením si v nich potvrzení historických dat, která jsem získala jinde, a snad ještě více pohledu kronikářek na dění ve společnosti, na politické změny a z nich plynoucí chod kongregace.

Dalším zdrojem údajů byl pro mě Národní archiv v Praze. Zde jsem prohlédla dostupné kartony SÚC a zaznamenala zmínky o kongregaci a obecně o ženských řeholích a církvi. Zdrojem informací byl také Vojenský historický archiv. I zde jsem objevila několik zpráv vztahujících se k církvi a k ženským řeholím.

Protože původním posláním kongregace je péče o nemocné, ošetřovatelství a až poté činnosti další, zajímala jsem se o dějiny církevní charity obecně a v naší zemi. V práci jsem nejprve popsala vznik řeholí, jejich linii vývoje. Potom jsem se věnovala historii církve a kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského s přihlédnutím k Praze v období od roku 1945 do roku 1989. V tomto čase se kongregace, stejně jako celá společnost, musela vyrovnávat s omezeními, která jí znemožňovala přiměřený rozvoj a jí vlastní život. Záměrem režimu bylo znemožnit kongregaci práci s dětmi, nedovolit jí ošetřovat potřebné v nemocnicích a v různých ústavech a snížit její početní stav s výhledem úplného rozpuštění.

Cíle mojí práce jsou tři. Prvním je zjistit, čím kongregace udržovala a tím zachraňovala svoji existenci, co vše pro to dělala. Druhým je zamyšlení, zda tato činnost, tento boj o přežití včetně péče o dorost mohl ovlivnit její současnost. Třetím pak bylo doplnit neznámá data z archivů.

Vycházela jsem z četby literatury věnující se církvi v příslušném období, z archivů, výpovědí sester o čase perzekuce a z přednášek bývalého generálního magistra dominikánského řádu T. Radcliffa. Dospěla jsem k závěru, že kongregace díky svému ošetřovatelskému poslání se mohla i v nesvobodných dobách k němu hlásit a plnit ho. Nástupem Matky Vojtěchy Hasmandové se sestry k těmto kořenům zase vrátily, když svůj „tajně“ získaný dorost směřovaly ke studiu na zdravotnických školách. Díky bl. Matce Vojtěše Hasmandové kongregace poměrně rychle reagovala na závěry II. vatikánského koncilu, ne ve všem se jí to plně dařilo. Pokud jde například o nový oděv, byla až poslední. II. vatikánský koncil byl změnou, uvolněním a oživením činnosti řeholí. To je vidět i v jednání kongregace po roce 1968. Dalších dvacet let však znamenalo opět útlum aktivity řeholí.

Pokud jde o současnost kongregace a o to, zda a jak ji ovlivnila její minulost, je třeba si uvědomit, že vývoj společnosti v západní Evropě kopíruje i naše společnost. I u nás je pozornost zaměřena na jedince, na jeho „já“. Krizí smyslu bytí trpí jak západní Evropa, tak my. Mnoho klášterů „vymírá“ i v západní Evropě, a to bez vlivu komunistické minulosti a pronásledování. Domnívám se tedy, že pro dnešní dobu minulost kongregaci zásadně neovlivnila. V jednom klášteře v Anglii, který se zjevně chýlil ke konci své existence, se jedna z jeptišek ptala: „Otče, vidíte, že Pán nedopustí, aby náš klášter vymřel?“ On odpověděl: „Copak nenechal umřít svého Syna?“¹

Na otázku, zda jsem v archivech našla informace, které jsou nové, mohu říci, že ano, ale ne všechny jsem mohla do práce zařadit. Bylo tam např. několik dopisů s žádostmi příbuzných o propuštění sester ze soustředovacích klášterů, mnoho smutných příběhů o utrpeních internovaných. Archiv kongregace byl zajímavý také tím, že si v něm sestry na žádná příkoří nestěžují.

Práci jsem rozdělila na několik časových období podle závažnosti změn, které se během nich staly. Tato časová období jsou ještě rozdělena na změny obecného rázu a změny, které se děly vzhledem ke kongregaci. Situaci a nálady v kongregaci jsem čerpala zejména z jejích kronik, které si od svých počátků vede.

¹ Radcliffe, Timothy, Medvěd a mniška, s. 126

1 Řehole a jejich vývoj

Vývoj řeholí jsem rozdělila do několika období, která se vyznačují typickými důvody pro jejich vznik a různým viděním chudého či nemocného člověka. Pro první období je charakteristický vznik řeholí z čistě charitativní pomoci inspirované myšlenkou křesťanského pohledu na potřebného, ve kterém vidí trpícího Krista. Další je spjato s myšlenkou osvícenskou, která již v člověku nevidí trpícího Krista, ale člověka, kterému je třeba pomoc. Tato změna pak zásadně mění myšlení lidí a charitu staví do jiné roviny. Řehole či jiné formy pomoci vznikají i v 19. a 20. století. Rozvoj řeholí na našem území zhruba kopíruje jejich světový vývoj, jen s určitým zpožděním.

1.1 Řehole, součást katolické církve

Mužské a ženské řehole jsou významnou součástí katolické církve. „Římskokatolické řehole prošly za 2 tisíce let četnými změnami. Nyní se většinou nazývají „řeholní společnosti“. To jsou podle kanonického práva Kán. 487 a násl. - takové společnosti římskokatolických věřících, kteří se ve jménu „evangelní dokonalosti“ uvolili vést určitý více či méně trvalý způsob společného života stvrzený a vázaný sliby poslušnosti, čistoty a chudoby a orientovaný obecnými církevními předpisy a evangelijními radami.

První skupiny lidí toužících po pokání a čistém způsobu života se tvořily v Jeruzalémě v prvním století. Tyto jsou ovlivněné ještě židovskými tradicemi. Ve druhém století již začíná převládat touha prožívat evangelium po vzoru Krista. Tito lidé nazvaní křesťané jsou pronásledováni, uchylují se do pouště a jsou nazýváni askety. Veřejně skládají slib čistoty a zřikají se běžného života. Život prožívají v modlitbách a ve službě pro druhé. V této době existují také skupiny panen, které zasvěcují své panenství království nebeskému. „Tyto panny požívaly uprostřed pohanské nemravnosti velké úcty.“² Věnují se modlitbám a charitě stejně jako další ženy, zasvěcené vdovy. O řeholích se též může říci, že tvoří dějiny zdravotní péče církve, a to v různých podobách.

² Buben, Milan, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, I. díl, s. 10

1.1.1 Vznik klášterů

Historie řádů se datuje do samých počátků křesťanství. Někteří lidé se proto, aby mohli nerušeně rozjímat, aby mohli svoji mysl upnout k Bohu, uchylují do samoty. V tom spatřují naplnění smyslu života, to je současně i nový hodnotový systém, ve kterém nemá místo sobectví ani touha po bohatství či moci, který jediné uznává pokoru a starost o spásu lidské duše. Lidé proto opouštěli své majetky, své bližní a odcházeli do ústraní, kde žili sami, jako poustevníci. Později se začali sdružovat a vytvářet společenství. Ta vyžadovala určité regule, jejichž obsah již měl vyšší duchovní cíl³. Protože tato společenství měla své přednosti, dochází ke vzniku prvních klášterů.⁴ Ovšem církev a tedy i řády lze pojmut i jako historii lásky k bližnímu, lásky k chudým a nemocným. Jan Pavel II. řekl „Láska k bližnímu je srdcem církve: bez lásky není církev církví Ježíše Krista.“⁵

Do čtvrtého století byli křesťané pokládáni za občany „třetí kategorie“. Ve třetím století se však římská říše ocitla v krizi. Zhroutilo se hospodářství, za hranicemi číhali nepřátelé a uvnitř nemoci - mor. Východní církevní otcové Cyprián (3.století), svatý Basil a zejména svatý Jan Zlatoústý, vyzývali a doporučovali, aby se lidé starali o chudé, neboť lásku k bližnímu chápali jako nejdůležitější skutek milosrdenství. „Svatý Augustin říkal: „Bohatý ať ví, že má svůj majetek jakoby pronajatý. Slouží mu k obnovení jeho sil a k pokračování v cestě, protože je poutníkem. Nemůže si odnášet to, co najde v hostinci. Jeho místo po něm zaujme jiný.““⁶ Protože církev chtěla věřící v dobročinnosti povzbudit, charitativní činnost začala sama organizovat. I to byl důvod, proč řehole sv. Basila, stejně jako řehole Pachómiova⁷, Kassiánova a Benediktova nechápaly život mnicha v klášteře jako vzdálený od života celého křesťanského společenství. V kláštorech byly školy, sirotčince i ubytovny pro hosty a podporovaly téměř všechnu kulturní a sociální činnost ve společnosti.⁸ Poté, co se stal císař Konstantin křesťanem a křesťanství se stalo státním náboženstvím, byla církvi, během několika málo let, přiznána svoboda shromažďovací i bohoocty, vrácen majetek⁹ a dostala moc k zasahování do politiky, věrouky, hospodářství i společenské oblasti. Zásada „pomáhat chudým v jejich potřebách“ byla uzákoněna. Charitativní činnost se stala opravdovou a veřejnou funkcí, která nabyla stejné vážnosti jako vedení války, konání spravedlnosti atp. Veškerá veřejná dobročinnost zcela podléhala biskupům. Církev se sama ujala humanitární činnosti, se kterou měla již

³ Regule sestavil na Východě sv. Basil, na Západě sv. Benedikt - Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 5

⁴ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 4

⁵ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 19

⁶ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 42

⁷ Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 67

⁸ Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 69

⁹ Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 66

několik staletí zkušenosti. Začaly vznikat velmi rozsáhlé špitální komplexy.¹⁰ Po první fázi, kterou bylo poustevnictví, přišla tedy i fáze druhá, klášterní, začínající Pachomiem. Z Egypta, kde se mnišství zrodilo se posléze dostalo do Sýrie, Kapadocie, Palestiny, Itálie, Galie a Afriky. K rozšíření přispěli zejména Basil z Cézareje, Jeroným, Jan Kassián, Augustin z Hippo, Martin z Toursu či Benedikt z Nursie.¹¹ Ve čtvrtém století se pomáhání chudým, ošetřování nemocných, pohostinnost k pocestným stalo povinností vůči společensky slabším, společenskou prestiží tehdejší smetánky. Z té doby jsou známé například ženy Fabiola, Melánie Starší a Melánie Mladší, Placilla,¹² které věnovaly svůj majetek ve prospěch chudých a sami organizovaly jejich ošetřování.¹³

1.1.2 Raný středověk

Pro kláštery doby 5.- 6. století je jednou z hlavních činností činnost charitativní. Jejich velkou zásluhou bylo, že se pomáhalo těm, kteří kromě poděkování a modlitby nemohli nic dát. To byli všichni nemocní, zbědovaní, malomocní, poutníci. Benedikt ve své řeholi říká: „O nemocné se musí pečovat především, a ještě víc než o všechno ostatní, abychom jim sloužili opravdu jako Kristu osobně. On přece řekl: „Byl jsem nemocen a navštívili jste mě“ a „co jste udělali pro jednoho z těchto maličkých, udělali jste pro mě.“¹⁴ Kláštery měly i velké zásluhy na rozvoj lékařství a stávaly se středisky zdravotnické kultury i péče. Na Západě i po 6. století pomáhají mniši léčit i vzdělávat. V kláštrech mají školy pro chlapce toužící po vědomostech. V 6. – 10. století pomáhalo dobročinnosti církve zbohatnutí křesťanských obcí díky darům od císaře i od dobrodinců.¹⁵ Dobročinnost však dělal každý podle svých možností. Církev té doby se stala ve městech i na venkově také hlavní ručitelkou spravedlnosti. Ona se starala o mír, pořádek, rozdávání almužny i péči o chudé a nemocné. Stala se jistotou po rozvratu způsobeném vpádem germánských národů.¹⁶ Po smrti Karla Velikého († 814) ale nastal v říši chaos a jak konstatovala synoda roku 909: „Lidé se navzájem požírají jako ryby v moři“. Následovala bída a epidemie, mnoho chudých, nemocných a mrtvých.¹⁷ Opět se cír-

¹⁰ Basil, biskup Cézareje Kapadocké, zřídil komplex Basilias, kde byly moderní kliniky s různými odděleními, ubytovny pro cizince, dílny pro pacienty i pro učení mládeže řemeslům

¹¹ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 59

¹² Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 74-75

¹³ Fabiola († 399) zřídila první městský špitál v Římě Cottolendo ante litteram, pro nemocné z celého města Melánie Starší (349-409) babička Melánie Mladší (383-439) s manželem Piniánem věnovali obrovský majetek chudým, Placilla, manželka císaře Teodosia II.

¹⁴ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 66

¹⁵ Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 94

¹⁶ r. 410 dobyli a vyplenili Řím

¹⁷ Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 93

kev - kláštery stávají společně s biskupstvími a hrady pánů středisky sociální pomoci. I v této obtížné době se církev snažila pomáhat se zmírňováním chudoby, jejich příčin a též násilí.¹⁸

1.1.3 Vrcholný středověk

11. - 13. století je období, v němž jednotliví páni mají léna (foedus), rozsáhlé pozemky. Nastává období feudalismu. V tomto období je zrozeno rytířství s původní funkcí chránit vládnoucí vrstvu, feudály. Církev je ale dokázala změnit v sílu, která chránila ji a která svým mečem měla bránit kostely, vdovy, sirotky, nemocné, chudé a všechny Boží bojovníky.¹⁹ Vzniklo mnoho vojenských rytířských řádů, z nichž mnohé obětavě pomáhaly a staraly se o nemocné v nemocnicích i ambulantně. Lidé se různě sdružovali a formy tohoto lidového sdružování byly bratrstva. Postupně se vyvíjí i žebravé řády.

Konec 12. století a začátek 13. století přinesl vzestup bohatství a ještě větší rozdíly mezi lidmi. Sv. František z Assisi soucítí s nemocnými a zoufalými a zakládá řád minoritů a sv. Kláru vede k založení řádu klarisek.²⁰ Tato doba komun je typická zakládáním špitálních řádů v celé Evropě. Všechny mají podobnou službu a tou je ošetřování nemocných, které je jejich hlavním, byť ne jediným cílem. Mniši i mnišky žijí v komunitě a jsou vázáni většinou třemi sliby- slibem chudoby, čistoty, poslušnosti. Řehole sv. Augustina se navíc zavazuje k chóru a ke klauzuře. Řády i řádové stanovy jsou schváleny papežem a všechny vznikají z laických bratrstev. První skutečnou nemocnici nazvanou Sancto Spiritu in Sassiae vybudoval Inocenc III. (1198-1216) a vedl jí Řád Svatého Ducha. Měla kapacitu 300 lůžek a mohla poskytnout denně stravu pro tisíc lidí.²¹ Po jejím vzoru bylo posléze vybudováno přes 1 200 nemocnic v Anglii, Skandinávii a ostatních evropských zemích.²² Stoletá válka s následným hladem, suchem a morovými epidemiemi (velká 1348) vede církev k hledání ještě účinnější pomoci. Místo izolovaným klášterům na venkově staví např. františkáni, konventy uprostřed měst a tím se snaží aktivně, přímo v jeho ohnisku, pomáhat lidu.²³

1.1.4 Pozdní středověk

15. – 16. století zásadně změnilo pohled na ošetřování. „Ošetřování už nebylo pokládáno za věc lásky, ale za úkol a povinnost státu. Nemocný nyní již není Kristovým bratrem, ale občanem a subjektem práv. Hmotný zájem, zisk, začíná převažovat nad láskou. Vlivy falešného

¹⁸ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 83

¹⁹ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 6

²⁰ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 5, srov. Svatý František z Assisi, [online] ČT 2, [Praha] 2007

²¹ Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 112

²² Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 109

²³ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti* s. 94-95

humanismu, který chce vyvyšovat člověka a odtrhnout jej od Boha, se dávají pocítit i v bratrstvech a ve špitálních řádech, které pozbyly svou prvotní horlivost. Některé řády upadly do té míry, že zanikly, nebo byly papežem zrušeny.“ Změnou z toho vyplývající je, že „Dochází k desakralizaci chudého: Jestliže ve středověku byl chudý synonymem posvátna, tajemnou přítomností Kristovou, na začátku 15. století bylo slovo „chudý“ totéž co povaleč, podvodník a ničema. Proto byli lidi k žebrákům a tulákům stále lhostejnější a nepřátelští. Místo respektování a přijímání chudého a nemocného nastoupilo podezřívání a odpor.“²⁴ 16. století se děsilo rostoucího počtu chudých a nemocných. Střídavě byli obviňováni chudí a potom zase bohatí. Chudé chtěli věznit, napravovat, zavírat do nemocnic. Opravdovým člověkem se stává člověk bohatý, ten který umí a kdo vyrábí, kdo má. „Chvála chudoby skončila během dvou staletí chválou bohatství. Připravoval se moderní svět.“²⁵ O nápravu, či narovnání se snaží Tridentský koncil, jehož kánony potvrzují povinnost biskupů řádně spravovat nemocnice ale i bojovat proti lichvě.²⁶ ²⁷ I v této nepříznivé době se rodí světci, kteří jsou oficiálně uznáni za reformátory péče o nemocné. Jsou jimi svatý Jan z Boha (*1491), svatý Kamil de Pallia (*1550) a svatý Vincenc z Paula (*1576). Svatý Jan zakládá v Granadě nemocnici a jeho žáci „milosrdní bratři“ jsou ještě dnes ve více než čtyřiceti zemích světa. Díky svatému Kamilovi de Lellis vznikl řád kamiliánů, „řeholních kleriků služby nemocným“, a „Pravidla pro dobrou službu chudým nemocným“, tedy dnešním jazykem standardy dobré péče, které jsou stále inspirující. Je považován za předchůdce Mezinárodního červeného kříže. Nadčasovost je i v tom, že zastává celistvost člověka, že nemoc je psychosomatického původu a proto se mu má pomáhat tělesně i duchovně. Svatý Vincenc z Paula zase, jako první, úspěšně a výrazně zapojuje do sociální činnosti ženy, které ošetřují nemocné v jejich domácnosti. Z jeho popudu vznikají Dcery křesťanské lásky. Další jeho příspěvní na poli péče o nemocné je založení první školy pro profesionální ošetřovatele v Paříži. Vede ji svatá Luisa de Marillac. Dokázal do 17. století nemyslitelnou věc, totiž zapojení ženy do veřejného života, do práce. To bylo cosi nepředstavitelného a mnoha ženami vítaného.²⁸ V roce 1540 je sv. Ignácem

²⁴ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 100

²⁵ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 103

²⁶ Tridentský koncil (1545-1563) je jedním z nejdůležitějších všeobecných koncilů Církve. Byl mimo jiné výraznou odpovědí na dobové náboženské zmatky (protestantismus), a tak jsou jeho plodem kromě reformních dekretů zejména věroučné formulace (nauka o Písmu a Tradici, o dědičném hříchu a ospravedlnění, o svátostech), z nichž Církev čerpá po celou svou následující existenci. Koncil učinil přítrž zneužívání církevní moci a zavedl disciplinární reformu, která zahrnovala i odpustky, stav řádů, vzdělání kléru, rezidence biskupů a zákaz soubojů.

²⁷ Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 117 - Peněžní obchody byly v rukou Židů, kteří půjčovali na velmi vysoký úrok, až padesát procent ze základní sumy a to většinou lidem, kteří upadli do neštěstí.

²⁸ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 109 - Jana Lestonnaková (1556-1640), zakladatelka Dcer Panny Marie - výchova dívek; Marie de Miramion, Dcery sv. Jenovéfy; Marie de Pollalion Sestry křesťanské

z Loyoly založen řád Tovaryšstvo Ježíšovo – jezuité. Tento řád je úspěšný nejen v gírkvi, ale i ve společnosti a stává se obdivovaný i nenáviděný.²⁹

1.1.5 Charita od 17. do 18. století

17. století mělo též snahu řešit péči o chudé a nemocné. Roku 1656 otevřel Ludvík XIV. všeobecnou nemocnici. Chtěl do ní zapojit i svatého Vincence z Paula. Ten to odmítl, neměl pro tento typ nemocnice důvěru. Přes všechny podněty Tridentského koncilu se boj s chudobou, nemocemi, žebráním nedařil. Důvody, které udává Messina jsou různé. Byly to války, které vše opakovaně ničily, správa nemocnic svěřená obcím bez spolupráce s církví, která jednala v rozporu s tradicemi lidí, epidemie. Snad nejvíce zasáhl přechod od časů bohatých vírou a lidskostí k vše objímajícím vědeckým, rozumem vše vysvětlujícím poznatkům. V tom se nakonec zapomnělo na samotného člověka a odpoutalo ho to od víry v Boha. I církve hledá nové a s dobou jdoucí formy dobročinnosti a to i pomocí teologie. Farář v Modeně a církevní historik Ludovico Muratori usuzuje, že je třeba spíše umožnit chudým pracovat než rozdávat almužny a že je třeba sjednotit charitativní péči ve spolupráci církve a státu.

18. století je pokračováním práce řeholních řádů a kongregací. Ty rozdávají u konventů jídlo a snaží se pomáhat i v dalších projevech chudoby. Velkým, narůstajícím problémem táhnoucím se od 17. století je množství odložených dětí.³⁰ Zakládají se tedy nalezince a hledá se pomoc svobodným matkám. Vznikají mnohé malé komunity, jako Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského založené roku 1652 Richardem Chauvenelem v Nancy, které jsou třetí nejstarší ženskou kongregací³¹ a další, které se věnují vyučování, výchově, pomoci chudým dívkám v zaměstnání či v našetření si na věno. Společnost však i nadále pohrdá chudobou a rozšiřuje charitativní služby. V evropské společnosti je módní filantropie. Stát pokračuje ve stereotypu a zabývá se více postihováním projevů sociálních problémů než hledáním jejich příčin. Po francouzské revoluci se nutně stává charita jedním z hlavních pilířů politického i sociálního programu. Církevní majetek je znárodněn (1790), řády zrušeny (1792), nemocnice znárodněny (1793) a církve zcela ztrácí, nejprve ve Francii a posléze i v Evropě, prostředky, které používá v dobročinnosti. Musí tedy začít ve všem od začátku.³²

jednoty a Dcery Prozřetelnosti; Markéta Pignerová, neteř kardinála Richelieua, péče o žebráky a ženy z okraje společnosti

²⁹ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 6

³⁰ Šmerda, Hynek, *Křesťanská charita od počátku do konce středověku*, s. 113 – v římském hospitálu Santa Maria della Scala 5. 12. 1506 nevěděli jak uživit 1 200 dětí v ústavu

³¹ Jirásko, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 129

³² Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 110-120

1.1.6 Péče o potřebné v 19. a 20. století

19. století se vyznačuje bohatou charitativní činností církve ve všech evropských státech. V Belgii je založeno přes padesát poboček „Sester svatého Vincence z Paula“, které mají za cíl službu chudým a nemocným v jejich domovech. V Itálii je také vzorem svatý Vincenc z Paula a G.B. Cottoleng zakládá Malý dům Boží prozřetelnosti, který pojme více než deset tisíc nemocných, neduživých, starých a choromyslných lidí. Službu zde koná přes tisíc řeholních osob a dvě stě kněží. Mnoho dnešních svatých si uvědomuje, že je třeba povznášet a pomáhat jednak mládeži (sv. Jan Bosco) i být přítomen v dělnickém prostředí (sv. Leopard Murialdo). Péči o nemocné se věnují „Malé služebnice Nejsvětějšího Srdce“ založené Enrichetou Dominiciovou (1824-1844) a Annou Michelottiovou, které bezplatně ošetřují chudé nemocné. Službu v nemocnicích dělají Milosrdné sestry kanosiánky. Nemocné ošetřují i Sestry milosrdenství založené Carlem Sternem (1773-1856). V Římě je založena kongregace Dcer sv. Kamilly, které skládají jako služebníci nemocných čtvrtý slib, ošetřovat nemocné s nasazením života. V Německu Adolf Looping sdružuje řemeslnické učně. Rok 1870 znamená pro církve nový začátek. Napoleonská vláda padá a církve se otevírá problémům světa a věřících. Charitativní služba církve se mění a začíná se dotýkat i politických a sociálních otázek. Tato „sociální otázka“ vyúsťuje v květnu 1891 v encykliku Lva XIII. *Rerum novarum*, která ukazuje nový postoj církve k dělnickému světu. Církve chce pomáhat spravedlnosti, rozvoji a míru.³³

20. století má také potřebu charitativní činnosti církve. Její významnou funkcí je zapojovat do společenského života osoby, které se z různých příčin ocitají na jejím okraji. To mohou být bývalí i současní vězni, prostitutky, Romové, osoby společensky nepřizpůsobivé a duševně zaostalé. Například Don Orion (1872-1940) zakládá Syny Boží prozřetelnosti a Malé sestry misionářky lásky, protože chce, aby zvítězila Kristova láska. Smyslem je pomáhat zejména těm, které svět i sama církve odmítají. Na II. vatikánském koncilu církve v dekretu o apoštolátu laiků (*Apostolicam actuspositatem* 8) říká, že „láska je v každé době jejím poznávacím znamením. Má radost z toho, co podnikají druzí, ale díla lásky považuje za svou povinnost a nezcižitelné právo“.³⁴

1.2 Rozvoj církevních řádů a kongregací v českých zemích

Příchodem věrozvěstů Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu (863) se postupně mění pohan-
ské prostředí přemyslovských Čech. Roku 973 je založeno pražské biskupství a téměř součas-

³³ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 120-131

³⁴ Messina, Rosario, *Dějiny charitativní činnosti*, s. 143

ně je na Pražském hradě u kostela sv. Jiří zřízena nejstarší instituce vůbec, klášter benediktinek. První řeholnice přichází z Říma a brzy se k nim přidávají ženy z domácí panovnické rodiny a z rodin dalších velmožů. Do poloviny 12. století křesťanství šíří pouze benediktini. Od 40. let 12. století se k nim připojují i kláštery premonstrátů a cisterciáků. Kláštery se stávají významnými centry vzdělanosti. V nich se vyučují příslušníci knížecí rodiny. Představitelé klášterů se účastní politického života země, jsou poradci i diplomaty ve službách panovníka. Řeholníci se ale zabývají i filozofií, teologií, historií či kronikářstvím. Nejstarším průkopníkem západního křesťanství jsou zde benediktinské konventy. Prvním mužským klášterem je klášter břevnovský založený roku 993 knížetem Boleslavem II. a druhým pražským biskupem sv. Vojtěchem.³⁵

Již ke konci 12. století patří kláštery k největším pozemkovým vlastníkům v zemi. Řády svoje majetky, které mají základ v darech od panovníků, později vyšší šlechty, zhodnocují vlastní hospodářskou a kolonizační činností. Součástí kláštera se stává i laický špitál, který je postavem mimo hradby a je s městem spojen fortanou (branka) s obydlím fortýře.³⁶ Špitál má zpočátku laický personál a časem v něm ošetřují zejména řádové sestry.³⁷ Nejvýznamnějšími stavebníky 12. století se v našich zemích stávají cisterciáci. Jejich rozsáhlé kláštery vynikají i po umělecké stránce. 13. století znamená úbytek benediktinských a premonstrátských konventů a již od konce 12. století jsou více zastoupeny řehole rytířské. To souvisí s obdobím křížáckých výprav do Svaté země, kterých se hojně účastní i rytíři z Čech a Moravy. S těmito řády se objevují i řády křížovnické. Z nich nejdříve i nejsilněji zakořeňuje řád sv. Jana Jeruzalémského, johanité (dnes známi pod názvem maltézští rytíři). Ty měl v oblibě Vladislav II..³⁸

Ve 13. století přibyl ke staršímu řádu křížovníků s červeným křížem jediný mužský řád českého původu – křížovníci s červenou hvězdou. Záhy přišli i křížovníci s červeným srdcem (cyriakové). Rytíři, obecně, sehráli důležitou roli v počátcích městského špitálnictví a v rozvíjejících se městech zaujímali významná postavení. Obzvlášť křížovníci s červenou hvězdou se věnovali nemocniční charitě.

³⁵ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 7, srov. Jirásko, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 7

³⁶ Jirásko, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 8

³⁷ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 7

³⁸ Jirásko, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 9; Vladislav II. (cca 1110 – 18. ledna 1174) český kníže a král v letech 1140–1172, nejstarší syn Vladislava I. a Richezy z Bergu.

Ve 13. století se vynořily nové problémy vznikající v městech, především rostoucí sociální problémy. Bojové řehole křížových výprav³⁹ jsou hojně doplněny mendikantskými (žebřavými) řeholemi, které mají před rokem 1420 již více než 50% převahu svých klášterů ve městech. Do českých zemí přichází nejdříve dominikáni a krátce po nich i minorité. První klášter minoritům zakládá v Praze na Františku počátkem 30. let Anežka Přemyslovna. Tyto řády umísťují svoje konventy do center života měst. Jejich podstatnou činností je péče o nemocné a špitálnictví, ústavy pro nemocné, zestárlé a chudé. Rozvoj středověkých klášterů je přerušeno průběhem husitských válek (1419-1434). Původní snaha o reformu a mravní očistu církevního života je zvrácena v krvavé útoky proti církevním řádům a majetku klášterů. Asi 170 klášterů je husity dobyt a majetek rozebrán či zničen a mnoho řeholníků je povražděno.⁴⁰ Většina klášterů se již nedokáže obnovit a jen živoří. Až za vlády Jiřího z Poděbrad (1458 - 1471), příchodem minoritů observantů, se řeholní život začíná oživovat. Obnovu klášterů a řeholí přerušuje protestantská reformace. Katolická strana se dostává do menšiny a o svojí existenci zápasí. Úplný obrat nastává až po třicetileté válce (1618–1648). Již během ní se církevní řády obnovují, upevňují katolickou víru a podporují moc Habsburků. Církev tak plní protireformní zásady, které jsou vypracovány již na Tridentském koncilu (1545-1553). V českých zemích se nejvýznamněji v činnosti protireformační činily řád jezuitů a piaristů a od roku 1600 i řád kapucínů. Po roce 1620 nastává v českých zemích druhý největší rozkvět řeholních institucí. Vděčí za to podpoře habsburských panovníků a místní katolické šlechty. Roku 1773 došlo k zrušení jezuitského řádu (obnoven s celosvětovou působností v roce 1814).⁴¹ Josefínské reformy náboženského života v 80. letech 18. století pak přerušují činnost většině církevním řádům a kongregacím, jejichž hlavní zaměření je kontemplativní (rozjímavé).⁴² Ušetření zůstávají milosrdní bratři, křížovníci s červenou hvězdou, piaristé a některé další, kteří se věnují pastorační, výchovné či jinak prospěšné činnosti. Zabraný majetek je vložen do tzv. náboženského fondu využívaného pro nejrůznější náboženské účely. Poté se až do roku 1849 reformují zbývající církevní řády.

V celém 19. století a ještě počátkem 20. století se nově zakládaly zejména ženské kongregace. Hlavním jejich posláním se stala charitativní činnost. Členky kongregací pracují v nemocnicích, ozdravovnách, sirotčincích, starobincích, ústavech pro tělesně či duševně po-

³⁹ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 6 - Dnes duchovní řády původní úlohu ztratily, ale nezanikly. Orientují se na charitativní činnost a péči o nemocné (němečtí rytíři, maltézští rytíři, templáři, řád sv. Ducha, křížovníci s červenou hvězdou. Templáři byli i fyzicky likvidováni, zčásti se transformovali do nových struktur.

⁴⁰ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 8

⁴¹ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 8

⁴² Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 8, srov. Jirásko, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 9

stižené a dalších různých sociálních organizacích. Jsou činné i při výchově a vzdělávání mládeže a žen. Po roce 1948 je v Československu církevní život systematicky potlačován. Jsou zinscenovány procesy s představiteli jednotlivých řádů a několik tisíc řeholníků a řeholnic je soustředěno do vybraných internačních klášterů. Výjimku mají řeholníci a řeholnice pracující v nemocnicích či jiných sociálních ústavech. Až po roce 1989 většina církevních řádů, kongregací, společenstev i institucí obnovuje dle možností svůj řeholní život a vrací se k původní náplni své činnosti.⁴³

1.3 Členění řeholních institucí, obecné

Obecně se řeholní instituce člení na dvě základní skupiny, na řeholní instituce mužské a ženské. První skupinu tvoří řády, kongregace a společnosti a druhou pak řády, kongregace apoštolské, kongregace diecézní, společnosti a ústavy. Rozdíl mezi ženskou kongregací apoštolskou a diecézní spočívá v tom, který církevní úřad příslušnou kongregaci schválil.⁴⁴

Z hlediska vnitřního dělení řeholí je nejdůležitější povaha a závaznost slibů. Podle nich se rozeznávají řády a kongregace. Příslušníci řádů jsou vázáni tzv. „slavnými“ sliby (*vota sollemnia*), které jsou platné neodvolatelně. Příslušníci kongregací se zavazují sliby „jednoduchými“ (*vota simplicia*), které jsou platné buď na určitou dobu⁴⁵ či věčně. Slibů je několik, zpravidla se omezují na tři: slib čistoty, chudoby, poslušnosti. Slibem čistoty se řeholníci zavazují k přijetí a dodržování celibátu, slibem chudoby se zřikají zpravidla ve prospěch řádu či kongregace svého majetku a rozhodování o něm (věno, dědictví, odměna za práci...), slibem poslušnosti vyjadřují svoji vůli setrvat v úlohách a funkcích, které na ně v církevní hierarchii připadnou. Vzdor tomu, že se řeholníkem může stát jak muž, tak žena, označuje kanonické právo mužské řády jako první a ženské řády jako druhé.⁴⁶ Řády byly totiž nejstarší formou řeholních společenství, svého vrcholu dosáhly v dobách, kdy byla žena odsouzena k druhořadé společenské roli a tomuto hodnocení odpovídaly i její sociální funkce. Přímou klasicky se tato problematika promítá do kanonického posuzování právní a jiné manipulace s věnem řeholnic. Věno je v podstatě chápáno jako finanční kapitál, který funguje ve prospěch řehole⁴⁷ (Kán. 547-551) a napomáhá další kapitálové akumulaci. Rovněž ustanovování muž-

⁴³ Jirásko, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 9-13; srov. Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 8-9

⁴⁴ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 9; srov. Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR*, s. 17

⁴⁵ Jirásko, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 16

⁴⁶ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 10

⁴⁷ Kašpar, Dr. K.: *Věno řeholnic, které zemřely průběhem tříletí jednoduchých slibů, připadá klášteru.*, ČKD, 1904/6, str. 391

ských zpovědníků, eventuelně kněží pro duchovní potřeby řeholnic svědčí o výrazné „historické polarizaci“ řeholního života. Úloha ženy je v římskokatolické církvi v tomto ohledu obdobná jako před staletími, vzdor všem emancipačním tendencím. Celým kanonickým právem prosvítá onen zaběhaný practicismus, který v ženě viděl – pomineme-li její vzorovou „biblickou funkci“ matky a manželky v první řadě nespolehlivou „křehkou nádobu“ vášní, emocí, citů, afektů. Nejvyšším představeným řeholí je papež. I dnes reprezentuje řeholní společnost generální kapitule, která je oprávněna volit vždy na určité období představeného (generála či generální představenou) a schvalovat statut řehole. Volbu generálů jednotlivých řeholí potvrzuje v některých případech buď přímo papež, nebo příslušný biskup. Jako celek se řehole ve Vatikánu sdružují ve vlastní orgán, tvořící významnou součást vatikánské správy tzv. Kongregaci pro řeholníky a řeholnice. Tato kongregace má na starosti dodržování řeholních pravidel, manipulaci s jednotlivými výsadami, řeholní disciplínu.⁴⁸ Tak popisuje řehole v příručce z roku 1981 Milan Daňhel. Pro komunistickou vládu představovaly řehole problém po všech stránkách. Byla to komunita, která se řídila sliby a měla i jistou samosprávu a autonomii v církvi. Navíc nebyla podřízená ani diecéznímu biskupovi avšak přímo a nezprostředkovaně Svatému stolci. Byly to instituce podřízené „imperialistické cizí mocnosti“, které jí dokonce posílaly zprávy o situaci v řádu či kongregaci - řečeno dobovým slovníkem. Kaplan říká:

Likvidace řádů měla také ekonomickou a kulturní stránku. Fierlinger ji nazval největším majetkovým přesunem od obsazení pohraničí a znárodnění průmyslu a půdy. Mužské řády vlastnily 429 a ženské 670 domů a klášterů. Kromě nich úřady zabraly několik desítek milionů korun na vkladních knížkách. Jen v českých zemích bylo v klášterech 1 800 000 knih, dále mnoho obrazů, plastik a jiných uměleckých předmětů. Velké množství kulturních hodnot bylo úplně nebo částečně zničeno.⁴⁹

Daňhel uvádí, že do roku 1950 se v českých zemích vyskytovalo 25 mužských řeholních společností, které vlastnily 148 klášterů a řeholních domů s 1505 členy. Dále zde existovalo 36 ženských řeholí, které vlastnily 245 klášterů s 7621 řeholnicemi. Jen evidovaná hodnota řeholních nemovitostí v českých zemích byla vyčíslena částkou 1 miliarda 167 milionů Kčs (nová měna, přepočteno po roce 1953).⁵⁰

⁴⁸ Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR* s. 16-18

⁴⁹ Vaško, Václav, *Neumlčená II.* s. 153

⁵⁰ Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR* s. 66

1.4 Ženské řehole

Ženské řehole většinou vznikaly jako řeholní varianty mužských komunit. Jejich odlišnost byla pouze v jiném sociálním postavení žen ve společnosti, která je dosud v Kánonu přítomna. Řehole římskokatolického latinského ritu se rozdělují na řády a kongregace. „Mužský řád bývá v kanonické terminologii označován jako „první“ (ordo primus), ženský řád jako „druhý“ (ordo secundus)⁵¹ a „třetím“ řádem je (ordo tercius) sdružení laiků. „Od II. vatikánského koncilu se řeholní instituce označují pouze jako mužské a ženské a pro laická sdružení se používá názvu terciáři.“⁵² Členky II. řádů se nazývají moniales a dále se dělívaly na chórové sestry (*virgines chorales*), jejich povinností bylo vést chórové modlitby a na laické sestry (*sorores laicae*), které měly na starost kuchyni, zahradu, příjem hostů a péči o nemocné. Laické sestry mají tzv. pasivní právo, nemohou se podílet na správě a řízení kláštera ani být voleny do řeholních funkcí. V dřívějších dobách existovala v mnoha ženských řeholích ještě zvláštní, privilegovaná vrstva šlechtických řeholnic. Členky II. řádu se zavazují církvi slavnostními sliby (*religiosae votorum sollemnium*) a jejich řeholní život se vyznačuje relativně strohou klauzurou a společným chórem. Přijímají řeholní jméno. Kláštery (*parthenia*) jsou samostatné a podléhají pravomoci představeného řádu anebo pravomoci diecézního biskupa. Funkci řádového zповědníka zde vykonávají řeholní kněží. Kláštery vedou abatyše (*abbatissa*) nebo převorky. Význam ženských řádů značně poklesl v období konsolidace kapitalistického systému, kdy počaly být vystřídávány novými a účinnějšími řeholními formacemi (kongregacemi).⁵³

Členky kongregací skládají – na rozdíl od řádových řeholnic- pouze jednoduché sliby, mají mírnější řeholní režim i klauzuru. Kongregace se řídí ve své činnosti konstitucemi. Správní členění zůstává rovněž obdobné – jsou tu provincie a jednotlivé řeholní domy. V čele kongregací stojí generální představená s generální radou, složenou z generální vikářky, asistentky a generální ekonomky. Ty jsou současně spolu s provinciálními představenými členkami generální kapituly. Provincii řídí provinciální představená s provinciální radou, složenou obdobně jako rada na úrovni generalátu. Jednotlivé komunity vedou místní představené. Některé kongregace mají - podle církevního významu - několik samostatných a na sobě nezávislých generálů. Po II. vatikánském koncilu se v některých případech počaly slučovat ve Federaci řeholních společností, řízenou z jednoho centra. Duchovní vedení ženských kongregací není podmíněno správou řeholních kněží. Duchovní správu zde mohou vykonávat i kněží světští. Mnohé ženské kongregace jsou v současné době pověřovány zvláštními církevními úkoly, především pokud jde o nové me-

⁵¹ Dacík, Tomáš, *Církevní řády a kongregace*, s. 10

⁵² Jirásko, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 16

⁵³ Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR* s. 50

tody a formy práce s mládeží. Řeholní oděvy členek se zjednodušují a moderně upravují, převážně v černé, ojediněle bílé, šedé, hnědé a fialové barvě. V některých případech používají řeholnice civilní oděv.⁵⁴

Ženské řehole byly převážně orientované na školskou výchovu a na zdravotnickou a sociální činnost. K tomuto účelu pak disponovaly vlastními školskými, vzdělávacími, zdravotnickými i sociálními zařízeními. Jimi mnohdy suplovaly úkoly státu. Některé řeholní společnosti měly i svá vlastní vydavatelství a tiskárny. Činnost, kterou vykonávaly, byla rozsáhlá a dotýkala se všech společenských vrstev. Do roku 1950 působilo na území československého státu 15 238 řeholních příslušníků. Z toho bylo 2 969 řeholníků a 12.269 řeholnic.⁵⁵ Na území Čech a Moravy k 31. 5. 1950 je 34 řádů a kongregací a v nich 7 726 řeholnic. Každé místo, na kterém řeholnice žijí, nebo pracují je počítáno za řeholní dům. Celkem měly řády a kongregace na území Čech a Moravy k tomuto datu 522 řeholních domů. Z nich je 257 domů ve vlastnictví řádů a kongregací a 265 domů v cizím vlastnictví. Domy ve vlastnictví řádů a kongregací jsou označovány za kláštery, bez ohledu na to, jakou činnost v nich řeholnice provozují.⁵⁶

⁵⁴ Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR* s. 54

⁵⁵ Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR* s. 66

⁵⁶ SÚA Praha, fond SÚC, inv. č. 108, kart. č. 82, *Přehled o ženských klášterích v Čechách a na Moravě podle stavu k 31. 5. 1950*

2 Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského

Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského se zavazují, vedle řeholních slibů čistoty, chudoby a poslušnosti, ještě k slibu milosrdenství. To znamená, že budou po celý život následovat Milosrdného Krista, žít z Božího milosrdenství a prokazovat ho, usilovat o vytrvalost v modlitbě a sloužit chudým, nemocným a všem potřebným podle vlastních Konstitucí. Konstituce Kongregace boromejek mají jako základ řeholi sv. Augustina a sv. Františka Saleského.

2.1 Sestry sv. Karla Boromejského (boromejky) (*Congregatio sorores Misericordiae S. Caroli Boromaei*)

Každé řeholní společenství vznikalo vždy ve chvíli, kdy situace a okolnosti si o vznik podobných forem života žádala, tak vznik řeholního společenství reaguje na potřebu doby.⁵⁷

Toto vzniklo jako reakce na bídu a morovou epidemii vzniklou po třicetileté válce. První pohnutkou byla milosrdná péče mladého, zbožného advokáta a lékárníka Josefa Chauvenela ve francouzských městech Nancy a Toul. Jako advokát byl členem parlamentu. V Nancy vstoupil do Bratrstva advokátů chudých, jehož členové vedli zadarmo pře nemajetných občanů.⁵⁸ „V domě svého otce zřídil lékárnu, aby svými léčivými a posilujícími prostředky pomáhal nemocným a chudým ve městě. Když se dověděl o spoušti, kterou způsobil ve městě Toul mor, láska ho vedla, aby tam ošetřoval ty nejubožejší.“⁵⁹ Sám se začal se o válkou a nemocemi postižené lidi starat a pomáhat jim. Záhy ho následovaly některé ženy, které se staly prvními sestrami.

Podnět k založení společnosti dal sám Josef Chauvenel. Nakazil se morem a když umíral, požádal svého otce, aby odkázal jeho jmění chudým a nemocným. Poslední vůli syna otec splnil a založil Ústav lásky k bližním. Zakládací listina byla vyhotovena 18. června 1652 v Nancy.⁶⁰ Tento Dům milosrdenství, jak se též nazýval, byl svěřen pod ochranu Svaté Rodiny Ježíše, Marie a Josefa a mělo v něm žít pět starších dívek nebo vdov ve volném sdružení bez pevných pravidel. Měly se nazývat Milosrdnými sestrami (*Soeurs de Charite* - jak nazval své sestry i sv. Vincenc). „Tato skupina vytvořila duchovní společenství, které se po-

⁵⁷ Zaslavění : Boromejky. Česká televize, 17. 5. 2009. Dostupné na:

<<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/209562213000004-zasveceni/?streamtype=WM1>>.

⁵⁸ Davidová, V., *Slib milosrdenství jako zdroj služby bližnímu v Kongregaci.*, s. 16

⁵⁹ Duch oživuje – Směrnice SCB, s. 213

⁶⁰ Jirásko, Luděk, *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 129

jmenovalo - Služebnice Svaté Rodiny.⁶¹ Společně se staraly o nemocné, které podporovaly a zprostředkovaly jim přijetí svátostí.⁶²

V roce 1662 odkázal Emanuel Chauvenel, otec Josefa Chauvenela, novou darovací listinou sestřím i svůj druhý dům, nazývaný „Svatý Karel“ podle sochy, která zdobila jeho průčelí. Chauvenelové byli ctitelé svatého Karla Boromejského. Lidé, kteří pomoc sester z tohoto domu potřebovali, jim začali říkat milosrdné sestry od svatého Karla Boromejského. Z tohoto lidového označení vznikl název Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského.⁶³ „Ve smlouvě, která byla podepsána 29. listopadu 1662, nazývá svůj dar výslovně jako Dům svaté Rodiny Ježíše, Marie a Josefa. Zároveň ustanovuje úřad představené a připojuje poznámku, že míněný dům nesmí být nikdy přeměněn na klášter s přísnou klauzurou.“⁶⁴ Toto ustanovení mělo původ v problematickém vývoji společenství sester Navštívení Panny Marie, které mělo být původně zaměřeno na službu, ale bylo následně striktně klauzurované.⁶⁵ Činnost společenství byla v roce 1663 schválena státem a téhož roku mu potvrdil pravidla a způsob života podle řehole sv. Augustina biskup z Toul, André Saussay. Původně byly předpisy vytvořeny sv. Františkem Saleským právě pro sestry Navštívení Panny Marie. O tento počáteční rozvoj společenství se zasloužily jeho první představené: Anne Royer a Barbe Godefroy. Jako první, od roku 1662, vykonávala úřad představené Anne Royer, vdova po místodržiteli z Vaudémont. Za druhé představené Barbe Godefroy byl opat premonstrátského kláštera v Etivalu Epiphania Louise O. Praem pověřen toulským biskupem Jacques de Fieux, aby přijal první sliby sester a přepracoval jejich konstituce. Konstituce mají zachovaný augustinsko-saleský charakter v němž Řehole sv. Augustina zdůrazňuje milost i lásku a pravidla sv. Františka Saleského zase asketickou mírnost.⁶⁶ V roce 1679 tedy přijal opat od prvních čtyř sester slib vytrvalosti a milosrdenství. Další sliby skládaly postupně, slib poslušnosti od roku 1704, slib chudoby od roku 1708 a slib čistoty pro Boží království od roku 1711.⁶⁷ Od roku 1711 je společenství oficiálně nazýváno Kongregací Milosrdných sester sv. Karla Boromejského⁶⁸ „Kongregace se pak začala rozrůstat a naplňovala své poslání v milosrdné službě všem potřebným. Za francouzské revoluce přečkala všechnen útisk, pronásledování a věznění sester,

⁶¹ Dachovský, K., *Sv. Karel Boromejský*, s. 50

⁶² Duch oživuje – Směrnice SCB, s. 214

⁶³ Malichová, V., *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v letech 1948-1968*, s. 3

⁶⁴ Stručná historie Kongregace SCB, s. 2

⁶⁵ Malichová, V., *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v letech 1948-1968*, s. 3

⁶⁶ Konstituce, s. 111-112

⁶⁷ Schildbergová, A., *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 215

⁶⁸ Konstituce, s. 209

kteře se všechny po uvolněnı a zklidněnı politické situace vrátily z rozptýlenı a pokračovaly ve svém poslání.⁶⁹

Z místa svého vzniku postupně pronikly do dalších evropských zemı. Původnı charitativnı účel řeholnı činnosti byl od r. 1702 rozšířen ještě na apoštolát v nemocnicích a práci s dětmi.⁷⁰

2.2 Příchod boromejek do Čech

Získat sestry z Mateřince v Nancy se snažil již císař Josef II. S pracı sester se seznámil, když navštívil Nancy. Po dlouhých jednáních dosáhl toho, že do Vídně v roce 1777 skutečně několik sester přijelo. Jazyková bariéra a nevlıdnost sociálního prostředí způsobilo, že se brzy vrátily zpět do Francie. Také profesor Alois Petr Klár, zakladatel dvou ústavů pro slepce: slepé děti a dospělé, dostal z Nancy zamıtavou odpověď. Až po přímluvě hraběte Montalemberta, člena sněmovny, dosáhl syn profesora Klára, Alois Pavel Klár po smrti otce příslib, že kongregace v Nancy pomůže založit v Nancy samotnı mateřskı dům. Podmınkou bylo, že se v Čechách najdou dívky, které v Nancy vstoupı do noviciátu.⁷¹ V roce 1834 odjely první dvě dívky, Terezie Waltrová (sestra Marie Adalberta) a Františka Fickerová (sestra Marie Louisa). Pocházely z Českých Budějovic a okolım to bylo bráno jako velmi nerozvážné rozhodnutí. V roce 1835 přibylly další dvě dívky Terezie Preinfalková (sestra Marie Hippolyta) a Jana Němcová (sestra Marie Eufemie).⁷² 28. zářım 1837 se do Prahy vrátily všechny čtyři sestry a již měly věčné sliby. S nimi přijely i dvě zkušené francouzské sestry Marie Ursula Boirson a Marie Terezie Helwig, představená. Prvnım místem působení byl Klárův Ústav slepých. Po nedorozumění s vdovou po zakladateli ústavu, panı Rosinou Klárovou, sestry vybudovaly s pomocí mnoha dobrodinců vlastnı dům v Praze III., kam se v roce 1843 přestěhovaly.⁷³ První představenou v Čechách se stala Matka Tereza Helvigová. Pro důvěryhodnost společenství bylo potřeba získat státnı a církevnı schválení. Pro České země byla společnost státně schválená 2. listopadu 1839 císařem Ferdinandem V. Církevně schválil českou Kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského papež Řehoř XVI. dne 24. května 1841, kdy souhlasil i s jejími Konstitucemi. Potom již nastal její rozvoj a v roce 1896 měla Kongregace v Čechách osm set sester v osmdesáti šesti domech. První světová válka změnila poměry ve společnosti a

⁶⁹ Stručná historie Kongregace SCB, s. 2

⁷⁰ Daňhel, Milan, *Řeholnı řády a kongregace v ČSR* s. 55

⁷¹ Bartošová-Bárová, M., *Počátek a vzestup Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Čechách*, s. 17

⁷² Kronika díl I, s. 6 – 34

⁷³ Jirásko, Luděk, *Církevnı řády a kongregace v zemích českých*, s. 129

to se promítlo i do řádů. Z toho důvodu generální rada ve spolupráci s doktorem Kašparem, pozdějším pražským arcibiskupem a kardinálem, vypracovala nové Konstituce. Ty splňovaly požadavky tehdejšího papeže Benedikta XV., který je 6. března 1921 schválil. Kongregace měla Mateřinec v Praze a byla rozdělená na tři provincie. Dvě byly pro Československo (severní s provinciálním domem v Liberci a jižní a provinciálním domem ve Frýdlantu nad Ostravicí) a třetí pro Rakousko (s provinciálním domem ve Stadl Paura). Po sto letech příchodu boromejek do Prahy, v roce 1937, kongregace působila již ve sto devíti domech v Československu, devatenácti domech v Rakousku a v římské koleji *Nepomucenum*. V těchto sto dvaceti čtyřech filiálkách působilo tisíc pět set sester.⁷⁴ Asi polovina z nich pracovala v nemocnicích a druhá polovina pracovala v sociálních a pedagogických službách. Na území dnešní České republiky se nacházela ještě provincie albrechtická, která byla založena polskou větví a tudíž podléhala vedení generálního domu v Třebnici.⁷⁵

Během druhé světové války byly kontakty mezi pražským mateřincem a domy v pohraničí a v Rakousku prakticky nemožné. Následkem bylo zrušení některých domů – například ve Frýdlantu v Čechách či v Litoměřicích. Pokyn ministerstva školství v září 1942 nařídil zrušení církevních škol. Ještě v roce 1942 byla zavřeno čtrnáct škol spravovaných Kongregací.⁷⁶ Také docházelo v německých nemocnicích k hromadným výpovědím českých sester. Problémy měla i tehdejší generální představená, německá sestra Klementina Zaunmüllerová, která byla kvůli kontaktům s českými sestrami často vyslýchána gestapem. Konec války přinesl odsuny německých sester z Čech společně s odsunem obyvatel německé národnosti.⁷⁷

⁷⁴ Kronika ústavu a školy kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Karlíně

⁷⁵ Malichová, V., *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v letech 1948-1968*, s. 6-7, srov. Kronika díl IX, s. 61-63

⁷⁶ Kronika díl IX, s. 61-62

⁷⁷ Kronika díl IX, s. 63

3 Vývoj v letech 1945 – 1948

Poválečná situace byla plná euforie a ani církevní představitelé si neuvědomili, že se nekoná návrat k demokratickým tradicím I. republiky. Celá společnost se nebránila po osvobození Rudou armádou myšlenkám a praktikám, které propagovala a podle kterých postupně jednala komunistická strana. Vzhledem k ženským řeholím se touto politikou snažila získat zejména její budovy a zařízení a ovládnout jejich tradiční působiště. To se dělo např. školským zákonem i pozemkovou reformou. V tomto období se ale teprve připravovaly zásadní proticírkevní akce.

3.1 Církevně-politický vývoj v letech 1945 – únor 1948

Období od konce druhé světové války do února 1948 vyvolávalo ve Vatikánu obavy, zda zaútočí režim proti církvi a zda začne omezovat její činnost. To však vyvraceli arcibiskup Beran i biskup Trochta tím, že říkali, že spolupráce státu s církví je, i když existují konflikty, na dobré cestě.⁷⁸ Vatikán ale viděl blížící se nebezpečí, které se projevuje v zemích osvobozených Rudou armádou. Pius XII. v projevu o předpokladech zabezpečení trvalého míru mezi národy (2. 6. 1945) říká:

My chceme mír, opravdový mír, jenž by byl hoden takového jména. Mír, jenž se zakládá a je utvrzen upřímností, spravedlností a opravdovostí. Mír (...), který by v dějinách znamenal obrat k pozvednutí lidské důstojnosti a svobodného řádu, (...) Státy, zvláště střední a malé, požadují pro sebe právo řídit své vlastní osudy, (...). Když však přinesly svůj často velmi značný podíl na obětech, mají právo nesouhlasit, aby jim byl vnucován nový politický a kulturní systém, který většina národa rozhodně odmítá.⁷⁹

K 28. říjnu, prvně slavenému státnímu svátku ve svobodné vlasti, vydal olomoucký arcibiskup dr. Leopold Prečan pastýřský list, ve kterém děkuje za osvobození národa „z járna německého národního socialismu“. Vzpomenul v něm také na nacistického ideologa Rosenberga, podle kterého je křesťanství vedle židovství jedem a musí být proto v lidských duších zničeno.

⁷⁸ Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 11

⁷⁹ Vaško, Václav, *Neumlčená I.* s. 19

Od konce války se po mnoho měsíců vraceli do vlasti a do svých domovů vojáci, politici vězni, emigranti, lidé nasazení na práci v Německu. Mezi nimi bylo i mnoho kněží. Většina z nich byla prožitým utrpením zocelena v silné osobnosti. Dvacet až třicet jich však sklouzlo do pozic, které nebyly hodné křesťana, natož kněze. Tito však byli nejvíce vidět i slyšet.⁸⁰ Nikdo z navrátilců by si však nemyslel, že jak řekl ke konci života Štěpán kardinál Trochta „Ani v Mauthausenu to nebylo tak zlé. Ty německé koncentráky se nedají srovnat s tím, co jsem vytrpěl od komunistů.“⁸¹ Katoličtí duchovní z českých zemí se na svém shromáždění 15. listopadu 1945 slavnostně přihlásili k budování nového státu a arcibiskup Beran po roce při audienci u presidenta Beneše potvrdil, že církev je ochotna ke spolupráci na výstavbě republiky.⁸² „Většina českého duchovenstva nespátkovala v lidově demokratickém režimu překážku pro svobodnou činnost církve a náboženský život, jak v roce 1945 ubezpečoval Trochta poněkud překvapeného kardinála Montiniho.“⁸³

Postupimská konference, konference tří velmocí (SSSR - Stalin, USA - Truman, Velká Británie - Churchill a po změně vlády Attlee) jednající o uspořádání poválečné Evropy i o odsunu Němců z Československa, Polska a Maďarska, jako menšiny trvale ohrožující mír se konala 27. července až 2. srpna 1945. Od nás mělo odejít téměř tři miliony Němců a odchod měl začít 1. prosince 1945 a skončit 1. července 1946. První odsuny nastaly již v květnu 1945. Začalo hrůzné a svévolné vyhánění německých rodin, kdy nezáleželo na tom, zda byl dotyčný nacist a či ne. Do této nenávislné kampaně se zapojil mimo jiné i prezident Beneš. V projevu v Brně (12. 5. 1945) říká:

(...) náš zběsilý soused (...) si vytvořil situaci, jejíž důsledky stihnou celé dnešní i budoucí generace, ponese je jako zasloužený a plně náležející trest. (...) Tento národ přestal být v této válce už vůbec lidským, přestal být lidsky snesitelným a jeví se nám už jen jako jediná veliká lidská nestvůra (...). Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat..⁸⁴

Oprávněně se děsí nového slova v československém politickém slovníku „vylikvidovat“. Není to slovo, kterým se má nastolit právo a pořádek. Je to slovo vyzývající k pomstě na celém německém národě. Václav Černý říká: „Bylo nastoleno abstraktní a paušální totální řešení, v němž měl bez ohledu k míře individuální a konkrétní mravní viny celý národ do posled-

⁸⁰ Vaško, Václav, *Neumlčená I.* s. 21

⁸¹ Novosad, Jaroslav, Štěpán Trochta, *Svědék „T“*, s. 80

⁸² Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 12, A KPR,D 14113/47, krab.285/CH

⁸³ Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 13, AÚML, fond Gottwald, krab. 1949, Trochtova návštěva Čepičky 21. 3. 1949

⁸⁴ Vaško, Václav, *Neumlčená I.* s. 29

ního dítěte pykat za zločiny uchvatitelů státní moci, popřeli jsme sami sebe, zapřeli jsme První republiku i Masaryka. Politika se stala záležitostí síly, nikoliv mravnosti a práva.“⁸⁵

Záhy po osvobození, tedy od května do října 1945, bylo vydáno několik prezidentských dekretů:

- 1. Dekret prezidenta republiky o národní správě majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby okupace (19. 5. 1945).
- 2. Dekret prezidenta republiky o konfiskaci a rozdělení pozemkového majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů (21. 6. 1945).
- 3. Dekret prezidenta republiky o osídlování konfiskovaných pozemků (20. 7. 1945).
- 4. Dekret prezidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a o Fondu národní obnovy (25. 10. 1945)⁸⁶

Tyto dekry byly plněním programu vlády z 5. dubna 1945 a byly využívány k protiprávnímu zabírání církevního majetku s tím, že byl spravován osobami německé národnosti. Nebralo se v úvahu že to je majetek celého společenství. Na své první poválečné konferenci, která se konala 13. až 15. listopadu 1945 v Olomouci proti této praxi protestovali biskupové. Přesto se na ní slavnostně přihlásili k budování nového státu. V novém uspořádání státu po osvobození, v lidově demokratickém režimu, většina českého duchovenstva neviděla důvod k znepokojení. Věřili, že církev bude moci svobodně žít a nebudou náboženskému životu kladeny žádné překážky.⁸⁷ Rok 1946 se stal významným pro české duchovenstvo. Vatikán jmenoval vězně z nacistických koncentráků, Josefa Berana, arcibiskupem. Dne 4. listopadu 1946 papežem Piem XII. byl jmenován 33. pražským arcibiskupem. Biskupské svěcení přijal v katedrále sv. Víta 8. prosince téhož roku.⁸⁸ Trochtu pak jmenoval litoměřickým biskupem a jeho biskupské svěcení se konalo 17. listopadu 1947 v katedrále sv. Víta v Praze. V českých zemích došlo v této poválečné době i k obnově církevních škol, katolických spolků i tisku.

Katolické církve se výrazným způsobem dotkla tzv. druhá pozemková reforma. Na základě zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy byla církvi odňata zemědělská a lesní půda nad 50 ha. Nicméně ještě než mohla být tato norma plně uvedena v život, přišel Únor a po něm vydání zákona č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě z března 1948, kdy mělo dojít

⁸⁵ Vaško, Václav, *Neumlčená I.*, s. 30

⁸⁶ Vaško, Václav, *Neumlčená I.*, s. 37

⁸⁷ Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 13

⁸⁸ Vodičková, Stanislava, *Uzavírám vás do svého srdce*, s. 219

k odnětí zbytku církevní půdy. Oba zákony se prováděly současně, čímž byl zlikvidován jeden z nejdůležitějších zdrojů hospodářského zabezpečení církve.⁸⁹

Váženým konfliktem mezi státem a církví se stalo školství. Ministr školství Zdeněk Nejedlý měl za vzor sovětskou školskou soustavu, i když se tomu sovětský pedagog Gončarov, který krátce po válce navštívil Komenského univerzitu v Bratislavě, údajně divil, že národ Komenského se jde učit od sovětů. Dekret prezidenta republiky z 27. 10. 1945 neměl zjevný proticírkevní charakter, ale postihl katolické ústavy vedené převážně ženskými řeholemi. Předepsal totiž vysokoškolské vzdělání i učitelům nižších stupňů. Z toho důvodu při universitách vznikly pedagogické fakulty a následek byl ten, že zanikly učitelské ústavy středoškolské úrovně.⁹⁰

Poměry s Vatikánem se normalizovaly až počátkem roku 1946. Do čela vyslanectví byl postaven František Schwarzenberg, jako chargé d'affaires.⁹¹ V roce 1947 bylo řečeno:

Vláda ČSR souhlasí, aby ministerstvo zahraničí zahájilo se Svatou Stolicí jednání, aby Svatá Stolica jmenovala armádního ordináře katolíků čs. branné moci a udělila mu řádnou jurisdikci nad vojenským katolickým duchovenstvem a všemi římsko a řecko - katolickými příslušníky branné moci. Vláda by uvítala, kdyby armádním ordinářem byl jmenován arcibiskup pražský pan ThDr. Josef Beran. Tímto usnesením se neprejudikuje event. jiné řešení v budoucnu se zřetelem k ustanovení čl. IV modus vivendi.⁹²

Vzájemné vztahy státu a církve v tomto období byly u nás klidné. Církevní představitelé věřili, že žádné nebezpečí od státu nehrozí. Pravdou však je, že komunistická strana, jako každá strana, která bojuje o voliče, si nemohla dovolit vést otevřený boj proti náboženství, církvi. To by totiž přišlo o voliče. Je třeba si též uvědomit, že asi 70 % členů komunistické strany bylo věřících. To vše byly důvody, pro které nebylo možné zásadním způsobem řešit vztah církve se stranou. Gottwald společně s vedoucími komunisty zatím dal přednost v hle-

⁸⁹ Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 16

⁹⁰ Vaško, Václav, *Neumlčená I.*, s. 38

⁹¹ Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 19

⁹² VHA Praha, VKPR, 1945-77, kart. č. 8, inv. č. 635, č. j. 581, VKPR,D (modus vivendi- způsob soužití), mezi ČSR a Svatou stolicí ze dne 2. 2. 1928, šest článků, IV. modus vivendi - Svatá stolice, dříve než přikročí k jmenování arcibiskupů, diecézních koadjutorů cum iure successionis a armádního ordináře, oznámí československé vládě jméno kandidátovo, aby se ujistila, že vláda nemá důvodů rázu politického proti této volbě. Uvedení prelátů musí být českoslovenští státní příslušníci. Námitkami rázu politického rozumějí se veškeré námitky, které by vláda mohla podpíratí důvody, vztahující se na bezpečnost země, na příklad, že se vybraný kandidát provinil politickou činností irredentistickou, separatistickou nebo namířenou proti ústavě nebo veřejnému pořádku ve státě.

Jméno kandidáta, naznačeného vládě Svatou stolicí, jakož i příslušné vyjednávání zachovávají se v tajnosti. Ustanovení o armádním ordináři vstoupí v platnost jen v tom případě, že se zachová soustava samostatné náboženské péče o vojíny. V tomto případě bude se dbáti, kromě námitek rázu politického, i námitek vztahujících se k postavení kandidátovu v armádě.

dání dohody s představiteli lidové strany. Ta byla považovaná za politického reprezentanta katolické církve.⁹³

3.2 Situace v Československu po roce 1945 do února 1948 ve vztahu ke kongregaci

Druhá světová válka začala německým napadením Polska 1. září 1939. V prvním týdnu protektorátu 20. března 1939 proběhlo úřední věnování realit sirotčince sv. Notburgy v Praze III. Šporkova 321 kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Výnosem č. 531/1 Zemského úřadu ze dne 5. září 1939 bylo povoleno zřízení Ošetřovatelské školy Milosrdných sester sv. Karla Boromejského při nemocnici v Praze III.⁹⁴ Školní rok začal 15. října 1939 s 24 žačkami. Ve školním roce 1940/1941 nebyly přijaty žádné nové žákyně. V dalším školním roce bylo přijato 29 nových žaček. V roce 1942/1943 se škola otevřela i pro civilní žáčky. Díky stálému nedostatku ošetřovatelek se škola otevřela i v roce 1944/1945 a v tomto roce se opět přijalo více civilních žadatelek. První civilní sestry složily zkoušky a odešly do prvního svého zaměstnání. Výjimkou se nestal ani následující rok, kdy bylo přijato 39 žákyň. Až do roku 1948 se škola velmi dobře rozvíjela. Také v tomto roce škola začala 15. září. Vzhledem ke změně poměrů a novým školským zákonům o ošetřovatelských školách dochází k jejich reorganizaci. Školy se stávají součástí Vyšších škol sociálně zdravotních. Nově jsou čtyřletými a zakončují se maturitou. Škola kongregace se stala jednou větví Vyšší sociálně zdravotní školy v Praze I, Alšovo nábřeží. Činnost této větve školy byla zcela zastavena roku 1951.⁹⁵

Exilová vláda uzavřela již v roce 1943 smlouvu o přátelství a spojení se Svazem sovětských socialistických republik. Přátelství se Sovětským svazem se po válce stávalo postupně ještě těsnější i díky protiněmeckému vystupování našich politických představitelů, jako byl prezident Edvard Beneš či ministr spravedlnosti Prokop Drtina. Válka způsobila sníženou toleranci ke krutostem a lidem se spravedlivou zdála msta jako správná odplata za nacistické zločiny.⁹⁶

V pohraničí bylo v ústavech, nemocnicích a azylech zaměstnáno na tři sta sester německé národnosti. I jich se týkal odsun a tedy opuštění pracoviště. Odsunuty byly také německé Mi-

⁹³ Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 11

⁹⁴ Kronika díl IX, s. 24 - 25

⁹⁵ Kronika ošetřovatelské školy Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III. – 336.

⁹⁶ BALÍK, S.: *Tři roky svobody? Pretotalitní režim v Československu 1945-1948*. Dostupné na: <http://www.rexter.cz/tri-roky-svobody-pretotalitni-rezimv-ceskoslovensku-v-letech-1945-1948/2002/11/01/>.

losrdné sestry sv. Karla Boromejského. Ředitelé zařízení posílaly žádosti, aby kongregace tyto sestry nahradila českými. 8. října 1945 psala ředitelům generální vikářka Bohumila Langrová, že nemůže sestry německé národnosti nahradit, protože nemá volné žádné české sestry. To se týkalo všeobecných nemocnic v Broumově, Jablonci, Krásné Lípě, Liberci, Litoměřicích, Rumburku, Šluknově, Tachově, Varnsdorfu, Trutnově a Vimperku, plicní léčebny v Hostinném, ředitelství lázní Libverda, okresního chorobince v Liberci, ředitelství ústavu hluchoněmých a Mariánské nemocnice v Litoměřicích.

Generální rada musela řešit také problémy s umístěním propuštěných sester německé národnosti. Východisko viděla v jejich přechodném pobytu v klášteře v Jiříkově. ONV to povolil a když nemocnice a starobinec v Liberci sestry během týdne nahradily sestrami civilními, měly pro ně ubytování. Starost měla generální rada o jejich přesun do Rakouska a žádala, aby byly transportovány zvlášť. Sestry postupně odjížděly. Někde, kde nemohli za ně sehnat náhradu, pracovaly až do ledna dalšího roku. Protože bylo v letech 1945-1947 postupně odsunuto 332 sester německé národnosti, vznikalo na mnoha místech jejich akutní nedostatky. Opět musela generální rada prosit o povolení k přemísťování sester z vnitrozemí do pohraničí, z jednoho domu do domu druhého. Svou žádost adresovala ministerstvu zdravotnictví a MNV v Jiříkově. Protože se jednalo o zaměstnání důležitá pro veřejné blaho (práce v chudobincích, sirotčincích, nemocnicích), MNV v Jiříkově vždy povolení vydal.⁹⁷

Německá národnost se ukázala jako problém i v případě, že se jednalo o česky myslícího člověka. Generální představenou byla v období do roku 1945 Klementina Zaunmüllerová, která měla německou národnost. Již za války měla s tím, že je Němka problémy. Proto hned 1. května 1945 odevzdala vedení kongregace do rukou české vikářky. Tím chtěla předejít obtížím, které mohla způsobit její německá příslušnost. Protiněmecká nálada nerozlišovala, zda jedinec spolupracoval s nacisty, či ne.⁹⁸

Válka byla ukončena a po problémech organizačních se nenápadně začala vtírat i nebezpečí světová. Koncem druhé světové války měla kongregace 1 236 sester a 15 kandidátek. Odsun německých sester způsobil jejich citelný úbytek. Tyto sestry se musely nahrazovat civilními sestrami. Je samozřejmé, že jejich způsob života byl velmi odlišný od sester řeholních. Také promíšení civilního personálu s řeholním přinášelo větší nároky na uchování vlastního řeholní-

⁹⁷ Kronika díl IX, s. 102 - 104

⁹⁸ Schildbergová, A., *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 217

ho života. Vedení kongregace si je uvědomovalo a tak na ně ve zprávách z mateřince⁹⁹ upozorňovalo:

Naše zaměstnání nás vede ve styk se světem a je třeba určité opatrnosti, abychom nepodléhaly jeho vlivům. Žijeme ve světě, ale nesmíme býti ze světa. Milosrdná sestra v nemocnici stýká se od rána do noci s pacienty, lékaři, zaměstnanci, návštěvami a jinými světskými osobami a musí s nimi jednat, býti k nim vlídná, úslužná, laskavá, slyší jejich hovory, úsudky, světové názory a to vše působí i na její duševní život. Jak často jsou názory našeho okolí v naprostém rozporu se zásadami Evangelia a s řeholním duchem. Nejsme-li dosti opatrné ztrácíme pomalu ze zřetele svůj životní cíl, začneme si osvojovat zásady světa a odcizujeme se duchu Krista. Na nás se vztahuje výstraha Krista: „Jděte a modlete se, abyste nevešli v pokušení!“

Dále jsou nabádány sestry představené k tomu, aby pokud to půjde, nemíchaly sestry řádové se sestrami civilními, protože ty poté co ukončí pracovní dobu, jdou domu. Řádové sestry by pak za ně dále pracovaly. Kongregace přichází o filiálky v pohraničí, o sestry a má velké problémy se zajištěním svých potřeb, s péčí o své sestry. Existenční nebezpečí vzniká v roce 1945 pro spolusestry z albrechtické provincie. 24. května 1945 je nejprve pověřena pražská kongregace, aby převzala hmotný majetek. K tomu došlo po domluvě Zemského národního výboru v Moravské Ostravě s arcibiskupským zvláštním zmocněncem v Českém Těšíně. Po majetkovém řešení je rozhodnutím Sv. stolce albrechtická provincie v roce 1947 přiřazena k pražské. Je to opět stav jako v roce 1857. Superiorem je podle dekretu Sv. Otce J. Ex. nejd. p. nuncius pražský.¹⁰⁰

Pro každé společenství je komunikace základem dobrého soužití. Válka byla příčinou nedostatku komunikace uvnitř kongregace. V roce 1938 bylo zastaveno zasílání zpráv z mateřince do jednotlivých filiálek a obnoveno bylo až v lednu 1943. Zprávy vždy informují o dění v Mateřinci, místě, které je všem sestrám drahé. Důležitost je ale i v tom, že připomínají ducha zakladatelů, zvláštnosti této kongregace a tedy i povinnosti. Duchem kongregace je zejména duch jednoduchosti, pokory a účinné lásky k druhým. Tyto zásady, které se řídí pokorou prvních Matek a spisovatelů řehole se mají předávat dalším generacím. V březnové zprávě je připomenuto, že je nutné dodržovat zásady života kongregace v tom, že si budou vážit společného života a duchovních cvičení, rodinné pospolitosti a řídit se upřímnou sesterskou láskou, která je hlavní povinností sesterského života. Dále pak službou lásky prokazovat milosrdnou lásku k bližnímu.¹⁰¹

⁹⁹ Mateřinec kongregace, neboli místo, kde sídlí generální představená s generální radou.

¹⁰⁰ Kronika díl IX, s. 189 - 190

¹⁰¹ Kronika díl IX, s. 63

3.2.1 Otevření škol Kongregace

Na základě čl. 15 Košického vládního programu se kongregace rozhodla, přes velké personální problémy, pro otevření svých škol, které byly Němci roku 1942 zavřeny. Sestry učitelky byly totiž zaměstnány převážně v nemocnicích a musely být z nich odvolány. Tím byl ještě prohlouben nedostatek nemocničních sester. 26. srpna 1945 oznámila generální rada ministerstvu školství, že ve školním roce 1945/1946 otevře své školy uzavřené za německé okupace. 1. srpna 1945 pak bylo představeným nemocnic doporučeno, aby se snažily nahradit sestry elévkami z ošetřovatelských škol.¹⁰² Sestry učitelky v oběžníku z 8. srpna 1945 jsou prošeny, aby se snažily najít do škol i civilní učitelky a to takové, které budou mít děti rády. Dekretem prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 začala realizace vysokoškolského vzdělávání učitelů na našem území. V Československu bylo zavedeno vysokoškolské vzdělávání učitelů všech stupňů a druhů škol. V návaznosti na tento dekret Prozatímní Národní shromáždění vydalo zákon, kterým byly zřízeny pedagogické fakulty a v místech univerzit se staly jejich součástí. Například na Pedagogické fakultě Palackého univerzity se v prvním období její existence (1946-1953) připravovali učitelé pro školy mateřské, národní i střední.¹⁰³ Řádové sestry učitelky tudíž neměly v potřebném množství požadované vzdělání. Církevní školy bez řádových sester již nebyly školami církevními a řády ztratily vliv na mládež, na jejich výchovu.

3.2.2 Nemocnice pod Petřínem

5. května 1945 byla na Nemocnici pod Petřínem v Praze, která byla v majetku kongregace, uvalena národní správa. Kongregace se proti tomuto nezákonnému postupu ihned odvolala. Národní správa však byla zrušena až po několika měsících, 20. listopadu 1945, rozhodnutím Zemského národního výboru v Praze. Mezitím, 11. května 1945, byly propuštěny všechny sestry německé národnosti na pokyn předsedy akčního výboru lékaře Lhotky.¹⁰⁴ 1. prosince 1945 byla tato nemocnice revolučním národním výborem definitivně prohlášena za konfiskát. To se stalo i přesto, že představenou nemocnice nikdy nebyla sestra německé národnosti. Podobná situace byla i ve filiálkách mimo Prahu. Například v Rumburku: „neodsunuté sestry dál plnily s láskou své povinnosti“, jak uvádí řeholní kronika, „ale brzy se poměry proti nim při-

¹⁰² Kronika díl IX, s. 110

¹⁰³ [online] 1. 11. 2002 [citováno 11. 12. 2012]. Dostupné na: <http://oldwww.upol.cz/fakulty/pdf/>

¹⁰⁴ Kronika díl IX, s. 90 - Doktor Lhotka byl synovcem sestry boromejky Marie Bernoldy Novákové. Kongregace ho podporovala na studiích. Posléze byl v nemocnici jako lékař zaměstnán.

ostřily, protože přišlo nové nevěřící obyvatelstvo.“ Ve strakonické nemocnici dokonce podaly sestry v dubnu 1947 výpověď, kterou stáhly po intervenci pana biskupa Hloucha.¹⁰⁵

3.2.3 Pozemková reforma

Církev, vlastníka půdy a lesů, postihla pozemková reforma stejně, jako jiné velké majitele. Pozemková reforma, tzv. druhá, pak navazovala na reformu první.

V průběhu let 1919 až 1935 došlo k přerozdělování půdy a dalšího lesního a zemědělského majetku. Tento státem regulovaný a prováděný proces je označován jako první pozemková reforma. Vlastní pozemková reforma byla provedena čtyřmi zákony z let 1919 až 1920. Posledním ze základních právních předpisů upravujících první pozemkovou reformu byl zákon č. 329/1920 Sb., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (tzv. náhradový zákon). Ocenění prováděl Pozemkový úřad a jeho rozhodnutí bylo přezkoumatelné soudem. Od pozemkové reformy bylo upuštěno v roce 1935 s poukazem na nedostatek kvalifikovaných zájemců o příděl, ale i z důvodu nedostatku státních finančních prostředků. V rámci první pozemkové reformy nedošlo k přerozdělení veškerého zamýšleného majetku. Část půdy byla vyloučena či propuštěna ze záboru a nedošlo ani k uspokojení veškerých potencionálních zájemců o příděl půdy.

Dalším faktorem pro provedení nové pozemkové reformy byla snaha o vypořádání se s některými majetkovými převody v období okupace. Proto v Košickém vládním programu byl znovu uveden požadavek pozemkovou reformu obnovit.

Úvodním právním předpisem pro druhou pozemkovou reformu se stal dekret presidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově právních jednání z doby nesvobody a o majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Předmětem dekretu byly majetkové převody uskutečněné po 29. 9. 1938 a to buď pod nátlakem okupace nebo národní, politické či rasové perzekuce.

Cílem druhé etapy pozemkové reformy v letech 1945 až 1947 byla revize 1. pozemkové reformy z let 1919 až 1935. Právním základem byl zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy. Ke změně velikosti zabírané půdy došlo v roce 1948. Do tohoto roku stále platilo, podle prvního zákona č. 215/1919 Sb., že předmětem záborového zákona byl majetek větší, než 150 ha zemědělské půdy či 250 ha půdy veškeré. Přičemž samotný zábor ještě neznamenal vyvlastnění majetku. Stát jím nabýval právo příslušný majetek přejímat a poté přidělovat.¹⁰⁶ Vágní formulace dekretu č. 12/1945 Sb. ale umožnila obvinít ze spolupráce s nepřítelem téměř každého. Vyvlastňování půdy a majetku nebyl problém. To se dělo hojně v pohraničí i ve vnitrozemí.

¹⁰⁵ Schildbergová, A., *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského In: Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 217.

¹⁰⁶ Hromek, Vladimír, *Omezení vlastnického práva k pozemku z důvodu veřejného zájmu*, s. 10-12.

Proto, aby připravovaná pozemková reforma neměnila velikost zabírané půdy byl vytvořen Hospodářsko-právní poradní sbor pro církevní majetek. Na jeho 5. schůzi konané 21. května 1947 bylo řečeno, že přítomní a další zúčastnění dělali vše, co bylo v jejich silách, aby nedošlo k parcelování církevní půdy. Intervence probíhaly na všech úrovních. Arcibiskup Dr. Beran navštívil předsedu vlády Gottwalda, náměstký Zenkla, Fierlingera a Ursínyho¹⁰⁷. Další intervence dělala zemědělská komise a opat Dr. Jarolímek. Gottwald slíbil, že církevní majetek parcelován nebude. Vláda vytvořila meziministerskou komisi pro pozemkovou reformu. V ní zasedá i pan ministr Jan Kopecký. Na schůzi bylo konstatováno, že komunistická strana na pozemkovou reformu velmi tlačí. Porada s panem ministrem techniky J. Kopeckým se konala 26. 6. 1947. Ministr řekl, že parcelační snahy jsou obsaženy v Ďurišových 6 zákonech a v jeho tzv. Hradeckém programu. Domnívá se, že vše, co se kolem pozemků děje, má vést k vytvoření sovchozů po vzoru SSSR. Na návrh revise se dívá „velmi vážně, ale nevylučuje naději, že by snad podařilo najít ještě východisko.“ Pan ministr si přeje, „aby bylo o vážné situaci uvědoměno duchovenstvo ústním sdělením s prosbou, aby jej podporovali modlitbou.“ Sám je toho názoru, že Hospodářský sbor udělal vše, co bylo v jeho silách. V dopise z 26. 6. 1947 píše opat Bohuslav Jarolímek, že situaci vidí velmi nepříznivě. Domnívá se, že politický tlak komunistické strany dosáhne konfiskace i církevní půdy a patrně i lesní a to nad hranici 150 až 250 ha, či dokonce jen 50 ha: „dělali jsme a děláme všechno, co jen možno, ale naděje stále ubývá.“¹⁰⁸

3.2.4 Stav Kongregace v roce 1947

Po nutném zrušení mnoha filiálek, které bylo vynucené nedostatkem sester a po dalších transakcích, zůstalo kongregaci 33 filiálek u nemocnic, 12 starobinců, 11-12 mateřských škol, 1 obchodní škola, 1 ošetřovatelská škola, 1 škola pro ženská povolání, 10 ústavů spojujících

¹⁰⁷ Ján Ursíny (1896 - 1972) byl slovenský a československý politik, v meziválečném období člen agrární strany, po válce předák Demokratické strany, církevní (evangelický) hodnostář a účastník protifašistického odboje. V období únor - duben 1945 působil na postu pověřence zemědělství a pozemkové reformy. V letech 1945-1946 byl poslancem Prozatímního Národní shromáždění za Demokratickou stranu. V parlamentu setrval do parlamentních voleb v roce 1946, pak se stal členem Ústavodárného Národního shromáždění, kde zasedal až do roku 1948. V letech 1945-1947 byl náměstkem předsedy vlády (vicepremiérem) v první vládě Zdeňka Fierlingera, druhé vládě Zdeňka Fierlingera i první vládě Klementa Gottwalda.

¹⁰⁸ SÚA Praha, fond SÚC, inv. č. 78, kart. č. 10; Majetkové poměry církví 1947; 1949-1956

sirotčinec s penzionem, ústav slepců v Praze s obecnou a hudební školou pro ně, ženská věznice a filiálka v jedné Zemské vychovatelně.¹⁰⁹

V roce 1939 na poslední chvíli dostala do vlastnictví ústav sv. Notburgy. Založila a provozovala Ošetřovatelskou školu na kterou již za války začala přijímat civilní žáčky a která byla důležitá, protože sestry byly nedostatkové. Postarala se o sestry německé národnosti a pružně zajišťovala přesuny sester dle potřeby. Připojila albrechtickou provincii k pražské. Přeskupovala a opouštěla filiálky pro zajištění celkového chodu kongregace. Pedagogické sestry vyškolila na ošetřovatelky a zpět na učitelky, obnovenými zprávami z mateřince povzbuzovala sestry ve filiálkách a vychovávala je. Zvrátila první, nezákonný zábor Nemocnice pod Petřínem.

¹⁰⁹ Schildbergová, A., *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 217 – v roce 1945 měla 1 236 sester a 15 kandidátek

4 Vývoj v letech 1948 – 1950

Komunistická strana se stává po únoru 1948 ve vztahu k církvi a to zejména nejpočetnější římskokatolické aktivnější. Obává se velkého počtu jejích věřících, tudíž jejího vlivu na ně. To je důvod k diskreditaci jejích představitelů, k jejich věznění či internaci a k zákazům činnosti. Aby mohla lépe církev ovládnout a pak řídit, svěřila církevní otázku do pravomoci tzv. akčním výborům Národní fronty (AV NF). Ty pak měly na všech svých úrovních převzít kontrolu nad životem v katolické církvi. Komunistická strana měla zájem hlavně o biskupy a kněze. Ženské řehole ještě v této době nepocítily přímý zájem akčních výborů. Došlo však k zavření církevních škol a k převzetí většiny školských zařízení. Řehole, které provozovaly školská zařízení se musely přeorientovat na ošetrovatelskou činnost.

4.1 Církevně-politický vývoj v letech 1948 – 1950

Únorový převrat roku 1948 znamenal převzetí moci komunistickou stranou. Poté nastalo období, které se dá rozdělit na dvě části. První je od února 1948 asi do dubna 1949. V této době se snažila komunistická strana dohodnout s představiteli katolické církve. Tyto snahy byly ukončeny neúspěchem. Probíhalo v něm několik problémů díky kterým se obě strany ujišťovaly o nepřátelském postoji a o nemožnosti dohody. Přesto se ještě nejednalo o otevřený konflikt. Představitelé moci katolické hierarchie připomínali, že církev má v podstatě jen dvě možnosti a to buď boj, který nemohou vyhrát, nebo dohodu.¹¹⁰ Prvním významnější neshodou byla kandidatura Josefa Plojhara do parlamentu. Arcibiskup Beran byl proti angažovanosti kněží v politice. Toto stanovisko zastával již před rokem 1948. Druhý problém se točil kolem slavnostního *Te Deum* v pražské katedrále sv. Víta dne 14. června 1948 uvedeného arcibiskupem za účasti K. Gottwalda. Představitelé komunistického režimu si to vyložili jako uznání režimu církvi. Beran to dementoval prohlášením:

V okamžiku, kdy tento stát dostal novou hlavu, cítím ve svědomí povinnost vyslovit jasně tyto zásady: církev není institucí, která má organizovat politický souhlas či odpor. Církev nemůže nikomu bránit, chce-li si vyžádat pro své činy Boží pomoc. Se vši vážností však připomínám, že liturgickým úkonem tím církev nepřijímá světový názor směru a hnutí, který odporuje jejímu názoru.¹¹¹

¹¹⁰ Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 41

¹¹¹ Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 22

Toto prohlášení komunisty urazilo a přerušili jednání. Definitivní konec nastal na biskupské konferenci, která se konala 22. - 23. března 1949 ve Starém Smokovci. V konferenční místnosti bylo odhaleno odposlouchávací zařízení. Ministr Václav Nosek na Beranův protest odpověděl, že československá bezpečnost tento typ odposlouchávacího zařízení nepoužívá a že by to tedy mohl být odposlech Vatikánu či nějakých jiných cizích mocností. Tomu ale nikdo nevěřil.

4.1.1 Hnutí pokrokových katolíků - Katolická akce

Krokem, který měl vyřadit biskupy, tudíž i Vatikán, bylo ustanovení „hnutí pokrokových katolíků“ – tzv. Katolické akce. S tímto hnutím se počítalo jako s hlavním představitelem církve s nímž bude stát jednat. Mělo se stát základem budoucí církve nepodléhající vlivu Vatikánu, církve národní. Katolická akce byla založena na konferenci v Praze 10. června 1949 a zanikla v roce 1951. Prozatímní strategií státu bylo postupně omezovat vliv církve, izolovat hierarchii a Vatikán. Biskupové reagovali na vzniklou situaci 15. června pastýřským listem, který je nazván „Hlas biskupů a ordinářů v hodině velké zkoušky“. Popsali v něm skutečné vztahy mezi státem a církví. Biskup Trochta pastýřský list episkopátu 19. června přečetl a byl od tohoto data izolován. Stejný osud měl i arcibiskup Beran. Stát, komunisti přestali předstírat snahu o dohodu a začali jednat, zahájili otevřenou likvidaci církve.¹¹²

Další, druhá etapa v níž šlo o podřízení církve byla zápasem komunistické moci s ní. To, že komunisté vidí v církvi nebezpečného soupeře, se kterým musí bojovat, byť zatím neví jak, bylo slyšet již na schůzi ústředního výboru strany 9. června 1948. Gottwald na ní říká:

Myslím, že bychom měli vzít kurs na to, odpoutat katolickou církev od Vatikánu. Dostat je tak daleko, aby se s Vatikánem rozešli a stali se národní církví. (...) Žádné nové spory rituální vést nechceme, ale pryč od Říma a směrem k národní církvi. To je ovšem úloha velmi těžká, (...) je nutné církev neutralizovat a dostat ji do svých rukou tak, aby sloužila režimu.¹¹³

Promýšlení o dlouhodobého plánu likvidace katolické církve měli na starost Gottwald, Slánský a Čepička. Záměry a obsah plánu projednával Slánský i na schůzi Informačního byra komunistických stran v červnu 1948 se sovětskou delegací - Ždanovem, Malenkovem a Suslovem. „Blahopřáli nám, jestliže se nám to podaří.“, referoval Slánský.¹¹⁴ Pravdou je, že v Sovětském svazu byli ve vztahu k církvím mnohem zkušenější. Ve Zprávě o návštěvě zá-

¹¹² Srov. Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 22 – 24, Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 12 - 17, Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 73 - 94

¹¹³ Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 34

¹¹⁴ Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 35

stupců bývalého SÚC v Sovětském svazu ve dnech 1. - 17. července 1956 se píše, že v ústavě vydané v roce 1936 je potvrzena náboženská svoboda a občané mohou být členy církve i bez vyznání. Již v roce 1943 došlo v SSSR ke zřízení Sovětu pro věci pravoslavné církve a již za rok 1944 byl zřízen Sovět pro věci náboženských kultur, který se zabývá záležitostmi ostatních církví. Oba sověty se nevměšují do vnitřních záležitostí, ale zabývají se pouze otázkami, kde je zapotřebí rozhodnutí státu. Vychvalují tam tuto činnost, ale je třeba prý brát v úvahu, že situace na církevně politickém úseku je v SSSR jiná, neboť tamní revoluce postupovala proti církvím a kněžím jako proti nepřítelům státu dost tvrdě a církev tedy byla velmi oslabena. Tím říkali, že tam proto mohou vybírat loajální kněží, kteří se nebouří. Mají tam rozmístěné zmocněnce na které se faráři obrací. Ti pak referují o svém úseku Sovět. V závěru píše, že v SSSR je provedena odluka církve od státu již od r. 1918.¹¹⁵

Na založení Katolické akce reagoval již 20. června 1949 Svatý stolec. Svatá kongregace Posvátného Officia¹¹⁶ vydala dekret, podle kterého mají být exkomunikováni všichni, kdo k akci dobrovolně a vědomě přistoupili či teprve přistoupí. Byl to první exkomunikační dekret a bylo v něm rozlišeno přidání vědomé a dobrovolné proti přidání pod nátlakem a z nevědomosti. Druhý exkomunikační dekret byl ještě závažnější a byl vydán 1. července 1949. Je označován jako dekret o komunismu. Je legálním výkladem existujících norem. Říká, že komunismus je materialistický a protikřesťanský a že tudíž komunističtí představitelé jsou jak učením tak skutky nepřáteli Boha. Z toho pak plyne, že ti věřící, kteří hájí, nebo propagují „materialistické a protikřesťanské učení komunistů“, upadají jakožto odpadlíci od katolické víry do exkomunikace. Olomoucký arcibiskup J. K. Matocha k druhému dekretu podal vysvětlující, změkčující komentář. Dekret nebyl nikdy zrušen a tudíž platí i dnes. Prakticky se ale dekret uplatnit nikdy nedal. V církvi bylo přes milion komunistů.¹¹⁷

4.1.2 Státní úřad pro věci církevní (SÚC) a „nové církevní zákony“

Rok 1949 byl také rokem, ve kterém pro jednání mezi státem a církvemi již nestačily stávající komise sice komise pro církevní a náboženské otázky Ústředního akčního výboru Národní fronty v čele s Alexejem Čepičkou a církevní komise ÚV KSČ, jejímž členem byl i A. Čepička. Proto byla 25. dubna 1949 jmenována nová církevní komise ÚV KSČ. Jejími členy byli ministři a členové vedení strany. Měla větší pravomoci a mohla církevní politiku sama

¹¹⁵ SÚA Praha, fond SÚC kart. č. 4, inv. č. 55

¹¹⁶ Do r. 1542 – Svatá kongregace obecné inkvizice, r. 1908 - Svatá kongregace Posvátného Officia, r. 1965
Posvátní kongregace pro nauku víry - změny názvu

¹¹⁷ Srov. Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 24 - 26,
Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 92,
Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 82 - 83

tvorit, být iniciativní. Její jméno „církvní šestka“ se vžilo, neboť měla původně šest členů. Předsedal jí Alexej Čepička a členy byli Vladimír Clementis, Zdeněk Fierlinger, Jiří Hendrych, Václav Kopecký a Viliam Široký. Dne 22. srpna 1949 se předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo vytvořit zákonem č. 217/1949 Sb. Státní úřad pro věci církevní (SÚC) řízený ministrem. Předsedou byl A. Čepička. V roce 1950, 2. května byl A. Čepička jmenován ministrem obrany a na jeho místo předsedy Státního úřadu pro věci církevní (SÚC) nastoupil Z. Fierlinger a za V. Clementise Jaroslav Havelka. Z. Fierlinger byl jejím přednostou i ministrem do 14. září 1953. Od tohoto data jím byl až do zrušení komise 16. června 1956 Jaroslav Havelka. Ten již ministrem nebyl.¹¹⁸ Dalším tzv. „novým církevním zákonem“, druhým církevním zákonem je zákon č. 218/1949 Sb., který byl „o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem“. Oba zákony schválilo Národní shromáždění 14. října 1949. Ještě ten den dostal předseda parlamentu Oldřich John prohlášení od episkopátu, že tyto zákony „jsou pro církev nepřijatelné“. V § 7 zákona č. 218 se říká, že duchovní, kazatelskou či jinou činnost může jedinec vykonávat jen pokud k tomu má státní souhlas. Ten mu ale mohl být kdykoliv odebrán. Často byl poskytnut pouze pro jednu obec či maximálně pro okres. Pokud kněz vypomáhal v jiné farnosti, byť krátce, musel požádat příslušného církevního tajemníka o povolení k náboženským úkonům mimo svoje domovské působišť. Porušení tohoto zákona bylo trestným činem. K tomu aby tento trestný čin byl spáchán, stačilo aby duchovní bez státního souhlasu, kdekoliv, i v soukromém bytě, vykonal náboženský úkon. Na stát, ještě tento zákon platí, přešel „veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavami se všemi právy a závazky z toho plynoucími.“ Měl se tedy starat o opravy všech kostelů a farností. V praxi se však spíše staral pouze o umístování jednotlivých kněží do kostelů. Vládní nařízení č. 219-223/1949 Sb. ze dne 18. října 1949 vysvětlovala podrobnosti zákona č. 218. Byla obsahově totožná, jen každé z nich bylo určeno jinému typu církve (římskokatolická, československá, pravoslavná církev, církve evangelické, náboženské společnosti). Vládní nařízení č. 219 bylo o hospodářském zabezpečení římskokatolické církve státem a řešila se v něm otázka platů, výuky náboženství, podrobnosti o státním souhlasu, formulace slibu věrnosti republice, hospodaření církve a obsazování uprázdněných obrocí. Podle Kaplana byly zákony pro církev nepřijatelné ze sedmi důvodů; a) nejvyšší církevní vrchností se stal Státní úřad pro věci církevní; b) nutnost státního souhlasu pro výkon duchovenské služby, navíc o ustanovení duchovních na konkrétní místo nerozhodoval v poslední

¹¹⁸ Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 29 - 34
Srov. Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 95 - 97
Srov. Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 67 - 72

instanci biskup, ale stát; c) duchovní se stali existenčně a sociálně zcela závislími na státu, namísto na církvi; d) slib věrnost nerespektoval povinnosti duchovních vůči církvi; e) pod naprostou kontrolu státu se dostalo církevní školství (záhy bylo zrušené), výuka náboženství, církevní tisk a publikace; f) patronát, jakožto feudální ustanovení, nezankl, ale přebral jej stát, čímž upevnil své postavení nad duchovními; g) státní zmocněnci byli do konzistoří ustanoveni na základě zákona z roku 1784, nové zákony veškerou předchozí legislativní úpravu celé oblasti zrušily, institut státních zmocněnců v nové legislativě zakotven nebyl, přesto v konzistořích zůstali.

Na základě nových církevních zákonů měli duchovní složit slib věrnosti republice. Tento slib nebyl vynálezem komunistického režimu, ale byl zakotven již v *modus vivendi* z roku 1928, kdy jej měli skládat arcibiskupové, diecézní biskupové, biskupové koadjutoři s právem nástupnictví a armádní ordinář. Slib z roku 1949 byl pozměněn a skládali ho pomocní duchovní a duchovní I. stupnice do rukou předsedy Okresního národního výboru, duchovní II. stupnice do rukou předsedy Krajského národního výboru, duchovní III. stupnice do rukou předsedy SÚC a duchovní IV. stupnice do rukou předsedy vlády. Skládání slibů začalo 10. ledna 1950. Biskupové navrhli k němu dovětek. Od šedesátých let se s ním slib již skládal a např. pro biskupy zněl. „vykonávat úřad, jak se sluší a patří biskupovi“. Boj proti slibu byl bojem s internacemi a vězněním a nakonec se ukázalo, že tato bitva nebyla vyhraná. Po třinácti letech odmítání ho složil i arcibiskup J. Beran.¹¹⁹

Rok 1949 byl přípravou i pro další oslabování postavení církvi. Jedním z nich bylo uzavírání sňatků, tedy volba mezi jejich církevní a civilní formou. Zákon č. 320/1919 Sb. z. a n. vyjadřovala rovnoprávnost všech státem uznaných vyznání i osob bez vyznání. Režim, po sovětském vzoru, zavedl povinný civilní sňatek. Zákon č. 265/1949 Sb. ze 7. prosince 1949, zákon o právu rodinném (a po něm i zákon o rodině z roku 1963) výslovně zakazoval vykonat náboženský sňatek před sňatkem civilním. Tato praxe byla obvyklá v zemích s napoleonsko-bismarkovskou tradicí. Zde se však stala symbolem útlaku. Sankce za to byly zařazeny do trestního zákona do § 207 jako nová skutková podstata „porušování zákona o právu rodinném“. To bylo platné s účinností k 1. srpnu 1950. Bylo to převzato i do nového trestního zákona v roce 1961 a zrušeno až novelou ze 13. prosince 1989. Zákon č. 265 nabyl účinnosti již k 1. lednu 1950. K tomuto datu bylo podle zákona č. 268/1949 Sb. odňato farám vedení matrik. Záznamy o narození a úmrtí občanů a o jejich sňatecích začaly vést pouze státní orgány.

¹¹⁹ Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 26-35, 39
Srov. Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 97-110,
Srov. Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 101-108,
Srov. Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 26-27

To mnohde způsobilo ztrátu přehledu církví či náboženských společností o svých členech.¹²⁰ Podle církevního práva vedli kněží i nadále církevní matriky o křtu, sňatcích a pohřbech.

4.1.3 Pachtovné

Dne 21. 11. 1949 bylo zbylo z SÚC zasláno na ústřední ředitelství podniků, které mají pronajaté pozemky od církevních úřadů (arcibiskupství, biskupství, klášterů apod.), že nemají prozatím platit za ně nájemné. Také nemá být placena počínaje dnem 1. 11. 1949 kostelní přírážka (§11 z. č. 218/49 a §31 vl. nař. č. 219/49 Sb.). Ke dni 1. 12. 1949 byl zrušen oběžník z listopadu a nahrazen novým, který je zaslán všem církevním tajemníkům KNV v českých zemích a Ústřednímu národnímu výboru hlavního města Prahy, píše se v něm „Veškeré pachtovné z pozemků římskokatolické církve, jejích složek, komunit, zejména kapitul, řádů, kongregací, jednotlivých klášterů, kostelů, obročí apod. musí býti napříště placeno konsistořím, v jejichž obvodech bydlí příslušný propachtovatel, které je převedou na jednotlivé církevní propachtovatele.“ Krajský národní výbor nebo okresní má zajistit, aby bylo pachtovné takto placeno. Zároveň toto opatření má sloužit k evidenci údajů o církevní půdě, protože národní výbory mají do 20. 12. 1949 zaslat SÚC a příslušným konsistořím seznam jednotlivých propachtovatelů s uvedenou výší ročního požadovaného pachtovného a výměrem propachtovaného pozemku.¹²¹

4.1.4 Číhošťský zázrak

Konec roku 1949 se stal známý „číhošťským zázrakem“. Při jeho vyšetřování byl pak 25. února 1950 umučen číhošťský farář Josef Toufar. Jednalo se o první rozsáhlou a výborně zvládnutou proticírkevní propagační akci. Co se tehdy v prosinci opravdu stalo a zda to byla provokace STB, nebo to byla nadpřirozená událost se dodnes neví.

Událost se odehrála třetí neděli adventní, 11. prosince 1949. J. Toufar se při kázání při slovech: „Zde ve svatostánku je náš Spasitel, kterého mnozí neznají.“, dotkl se pravou rukou na prsou a levou ukázal na svatostánek. Sám stál ke kříži zády. Podle svědectví řady věřících se v tu chvíli kříž nad svatostánkem vychýlil z osy a naklonil se několikrát vpravo i vlevo a zůstal vychýlený. Zpráva o pohybu kříže se šířila a začalo se v souvislosti s ním hovořit o zázraku. Do Číhoště se začali sjíždět poutníci z Čech, Moravy a ze Slovenska. Místní komunisti si ústy jejich předsedy ONV Konopky si vyžádali od StB v Jihlavě zásah. Ten se stal záminkou

¹²⁰ Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 111-112, srov. Kaplan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 27 - 29

¹²¹ SÚA Praha, fond SÚC, inv. č. 80, kart. č. 10; Pachtovné z církevních pozemků 1949-1955

pro soudní proces proti představitelům řádů. StB začala zatýkat představitele jednotlivých řádů a vytvořila z nich skupinu Machalka a spol.. Tvořili ji opat Vít Tajovský, který byl podezřelý z toho, že pomáhal inscenovat „zázrak“ (byl Toufarovým spolužákem z havlíčkobrodského gymnázia), novoříšský opat Augustin Machalka, provinciál jezuitů František Šilhan, ThDr. Silvestr Braitto, řeckokatolík prof. ThDr. Ivan Mastiliak a další. Byli uvězněni ve zvláštním oddělení ve Valdicích.¹²² K nim byl přiřazen jako agent, nástroj Vatikánu, který inscenoval „zázrak“, aby rozvracel lidově – demokratické zřízení, P. Toufar. Toufara zatkli v sobotu 28. ledna 1950 údajně na rozkaz Noska.¹²³ Podle lékaře, který 25. února 1950 asistoval při operaci bezejmenného člověka, kterého přivezla eskorta do sanatoria v Praze, Legerově ulici, byl člověk, jehož ošetřovali, neobyčejně surovým způsobem utlučen k smrti. O případu byl natočen propagandistický dokument, který dokazoval jak farář Toufar hýbal křížem. Protože však zemřel, jeho roli v něm hrál přímo prokurátor Čížek. Vatikánský rozhlas se k „zázraku“ vyjádřil 22. března 1950: „Je třeba výslovně podotknout, že se nemíníme v nejmenším stavět za pravost zázraku.“ O jeho propagaci se totiž hlavně starala komunistická strana, protože se hodil k vystupňování tlaku na vysoké církevní představitele, na řády a na Vatikán.¹²⁴

4.2 Vývoj v kongregaci v letech 1948 – 1950

Rok 1948 se stal pro kongregaci zlomový. Již od roku 1945 se sestry setkávaly s odporem vůči církvi a křesťanské víře. Zpočátku to vyznívalo jako nevole vůči sestrám německé národnosti. V roce 1948 se vytvořily brzy po rezignaci vlády akční výbory, které žádaly odstranění představené Nemocnice pod Petřínem Chrysostomy Tyrálikové. Byla to Češka.¹²⁵ Koncem roku 1949 schválilo předsednictvo ÚV KSČ návrh na zákrok vůči klášterům, akci „K“, jejíž součástí byl soudní proces s představiteli 10 řádů. Ten byl důvodem k zahájení kampaně proti klášterům. V noci z 13. na 14. dubna 1950 byly vyklizeny řeholní domy většiny muž-

¹²² Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 35, 36

¹²³ Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 36; Václav Nosek (1892 – 1955) byl český komunistický politik. V roce 1929 se stal členem ÚV KSČ. Počátkem 2. světové války emigroval do Velké Británie. Zde se stal v roce 1941 členem londýnské Státní rady, později jejím místopředsdou. Jako ministr vnitra (1945–1953) a člen předsednictva ÚV KSČ byl klíčovou osobností v procesu ovládnutí Československa komunisty. Při únorovém převratu Nosek vyvolal střet a demisi demokratických ministrů odvoláním klíčových nekomunistických představitelů z vysokých postů v české policii, načež poté použil policejní síly k potlačení demonstrací na podporu prezidenta Beneše.

¹²⁴ Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 128

¹²⁵ Schildbergová, A., *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 217

ských klášterů. Řeholníci byli vyvezeni do koncentračních klášterů.¹²⁶ Již i tím byly postiženy mnohé sestry, které vedly domácnosti kněží.

4.2.1 Adventní úvaha 22.11.1948

Konec roku 1948 byl již ve znamení těžkostí, které se vynořovaly z neúspěšného jednání mezi katolickou církví a Národní frontou. V říjnu byl parlamentem schválen zákon na ochranu republiky, který mimo jiné, obsahuje i ustanovení proti zneužívání duchovenského úřadu k nepřátelským projevům vůči lidově demokratickému řádu. To vedlo k trestním zákrokům za zneužívání kazatelen, církevních slavností a poutí. Bylo zastaveno vydávání církevních časopisů a zakázány církevní spolky. Proto se snažili biskupové směřovat církev k prohlubování náboženského života, duchovna.

Zprávy z mateřince se soustředily na posilování sester. Je jim připomínáno, že jsou následovnice francouzských sester, které přežily revoluci a pokračovaly ve své práci. „Slibujeme, že ani mi nezklameme, že s pomocí Boží zůstaneme statečnými ženami a chceme si zasloužit název, který nám bývá dáván - Mužné Boromejky.“ Dále jsou vedeny k lásce ke svým starým a již nemohoucím sestrám.

Nakonec doporučuji Vaši sesterské lásce zvláště naše staříčky a churavé milé sestry, tyto naše vzácné poklady, které svým utrpením a modlitbami svolávají Boží požehnání na činnost. (...) Semkněte se všechny k sobě ve svornosti a lásce, zanechme malicherností, odprošťujme se od sebelásky (...). Důvěřujme v Pána Boha, spoléhejme jedině na Něho (...) a dále se staň Jeho vůle!¹²⁷

4.2.2 Školský zákon

V roce 1948 se uskutečnila většina zkoušek v Ošetřovatelské škole Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Kongregace se díky tomu mohla vykázat velkým počtem plně kvalifikovaných zdravotních sester a získala tím velkou výhodu proti školsky orientovaným řádům, které kvalifikaci získávaly problematicky.¹²⁸ Škola byla zestátněna v dubnu 1948. Uvolněné sestry učitelky se přesunuly do zdravotnictví či sociálních služeb. Některé již během války získaly zdravotnické vzdělání, jiné si ho doplnily.

Paragrafem 4. zákona č. 95/1948 Sb. ze dne 21. dubna 1948 o základní úpravě jednotného školství přišla kongregace o všechny školy, které provozovala. Školský zákon znamenal zestátnění ústavní školy pro nevidomé v Praze IV. v Loretánské ulici, Hradčanský ústav slepců.

¹²⁶ Kronika díl X.a, s. 55

¹²⁷ Kronika díl X.a, s. 36

¹²⁸ Kronika díl X.a, s. 12

Zde dostaly všechny sestry výpověď k 30. dubnu 1949. Opouští ho po 70 letech a tím opouští i první činnost, kterou se zabývaly po příchodu do Čech, tedy péči o nevidomé.¹²⁹

4.2.3. Trestnice v Řepích

Celých 94 let a jeden měsíc se sestry boromejky věnovaly péči o trestané ženy. Pro tuto činnost měly potřebnou kvalifikaci. Všechny měly dozorecké zkoušky, které plnily pod dozorem státních orgánů. Dne 30. listopadu 1948 byla věznice zrušená, sestry byly posouzeny jako neschopné se o svěřenkyně starat. Všechny ženy byly rozmístěny do jiných věznic, ve kterých pracovali státní uniformovaní dozorcí, kteří se tak stali jedinými vhodnými pro péči o trestankyně. „Rozloučení se ženami nesly sestry sice těžce, ale uznávaly i v tom vůli Boží, které se odevzdaně podrobily.“¹³⁰ Protože zůstala věznice prázdná, požádala kongregace Českou katolickou Charitu o pomoc s využitím domu. V té době nebyl v Čechách ani na Moravě žádný speciální ústav pro dospělé slabomyslné ženy a muže, proto mohla kongregace změnit dům na Charitní ústav pro oligofreniky¹³¹. Otevřený byl 1. 1. 1949, po velkých adaptacích.¹³² Cena přestavby dosáhla téměř 2 milionů Kčs. Ústav měl sloužit pro 250 chovanců. Již v říjnu 1949 byl ale zrušen a budovu z velké části převzalo ústředí dozorců pro výcvikové středisko.¹³³ Sestry dostaly výpověď a byl jim ponechán kostel, oratoř, sakristie a klausura (kuchyně, re-fektář, pracovna, ložnice). Z domu musely sestry vycházet kostelem, protože vrátnice jim již nepatřila. Chovanci byly rozvezeni.¹³⁴

¹²⁹ Kronika díl X.a, s. 47

¹³⁰ Kronika díl X.a, s. 32

¹³¹ Oligofrenie je porucha intelektu, projevující se jeho nevratným snížením. Je vrozená, nebo způsobená organickým poškozením mozkové tkáně nebo příslušných buněk před početím, během početí, nebo během vývoje plodu. Česky je tato porucha nyní nazývána jako slabomyslnost. V psychologických a psychiatrických diagnózách se již oligofrenie příliš nepoužívá a bývá nahrazována pojmem mentální retardace, v případě slabších forem pak mentální deficit. Dříve se rozlišovaly tři stupně oligofrenie. V dnešní době se používají pojmy lehká, střední, těžká a hluboká mentální retardace a odlišují se od minulosti i hodnoty udávaného inteligenčního kvocientu (IQ). Samotné IQ není jediným a hlavním kritériem, důležitější je schopnost daného člověka žít samostatným životem.

¹³² Kronika díl X.a, s. 33

¹³³ Schildbergová, A., *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 218.

Středisko sloužilo potřebám Sboru uniformované vězeňské stráže. V době, kdy vězeňství přešlo do pravomocí ministerstva národní bezpečnosti, a z dosavadních dozorců se stali příslušníci SNB, došlo ke zrušení tohoto střediska. Správa nápravných zařízení ho přeměnila na centrální sklad.

Řádové sestry pracovaly v letech 1857-1868 ve valdické trestnici (Kartouzích), po určitou dobu tedy pečovaly nejen o vězněné ženy, ale i o potrestané muže. V ní si odpykával 20letý žalář Václav Babinský. Po propuštění až do smrti (1. 8. 1879) pracoval jako zahradník v trestnici v Řepích.

¹³⁴ Kronika díl X.a, s. 48

4.2.4 Nemocnice pod Petřínem a filiálky

25. únor 1948 byl dnem politického převratu v Československu. Po tomto dni nastoupily ve všech závodech akční výbory, které zasahovaly do jejich dění. Předsedou akčního výboru při Nemocnici pod Petřínem byl Mudr. Jaroslav Lhotka. Ten si hned 26. února zavolal generální představenou a řekl jí, že se výbor usnesl na okamžitém propuštění představené nemocnice SM. Chrysostomy Tyralíkové. A to z nemocnice i z lékárny. Bylo to bez udání důvodu. Podobně se chovaly i akční výbory v jiných městech. V Teplicích se výbor usnesl, aby byl klášter i se zahradními parcelami uvolněn pro potřeby újezdní školy. Církevní majetek byl zatím ale vyňat ze záboru, dokud vše nebude dohodnuto s episkopátem. Na nemocnici v Praze byla zase uvalena národní správa, ale opět nezákonně.¹³⁵ To, že bude nemocnice patrně postátněná nezabránilo kongregaci v její modernizaci. Zřídila novou telefonní ústřednu s mnoha domácími i veřejnými telefonními linkami. V domě sv. Antonína byla zřízená velká jídelna pro zaměstnance, a to z velké části na úkor kandidatury.¹³⁶ Vlastnictví Boromejek bylo ukončeno 31. prosince 1948. Od 1. ledna 1949 platil zákon č.185/48 Sb. kterým byly zestátněny všechny nemocnice v ČSR.

Nemocnice byla vybudována v letech 1851 - 1853 a v roce 1898 byl rozšířena o přístavbu domov sv. Antonína. Tehdy byla známá jako nemocnice „U panen“. Potom měla až do roku 1952 název „Budínova nemocnice“.¹³⁷ Byla to odkladová nemocnice, tedy místo kam zejména Všeobecná nemocnice posílala pacienty dlouhodobě nemocné či beznadějně, kteří tam přišli zemřít. Právě těmto nejubožejším, často lidem bez domova a osamělým, sestry láskyplně pomáhaly. Teprve v posledních letech se v ní začaly provádět operace a změnil se ráz nemocnice, stala pobočkou Fakultní nemocnice.

Po zestátnění se zatím na provozu nic neměnilo, sestry zůstaly na svých místech. I nadále v ní zatím pracovaly, a to jak u lůžek a v kancelářích, tak v nemocniční kuchyni i pekárně.¹³⁸

V roce 1948, byly sestry vypovězeny z okresního sirotčince ve Strakonících, ze Zemské vychovatelny v Kostomlatech i z biskupské Mariánské nemocnice v Litoměřicích.

4.2.5 Revize pozemkové reformy

Konečná etapa druhé pozemkové reformy probíhala na základě zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě. Tato etapa probíhala podle zásady „půda patří těm, kdo na ní pra-

¹³⁵ Kronika díl X.a, s. 6

¹³⁶ Kronika díl X.a, s. 31

¹³⁷ Kronika díl XI, s. 10

¹³⁸ Kronika díl X.a, s. 37

cují¹³⁹ a stanovila maximální hranici pro pozemkové vlastnictví samostatně hospodařícího zemědělce na 50 ha. Na základě revize první pozemkové reformy přišla kongregace o tři statky. Při trestnici v Řepích, ve Velešicích a ve Čtyřech Dvorech. Také přišla o všechna hospodářství při svých filiálkách, a to o veškerý živý i mrtvý inventář. Zůstaly jí pouze zahrady.¹⁴⁰

4.2.6 Zprávy z mateřince

Vážnosti doby si bylo vedení kongregace vědomo. Proto psala generální představená Bohumila Langrová všem filiálkám oběžník, ve kterém sestry jednak povzbuzovala a dále jim dávala instrukce v zásadách strategie kongregace. Prosí sestry, aby vytrvaly v dobrém za všech okolností a neztrácely důvěru v Boha. Aby se nepoddávaly strachu a uvědomily si, že bez vůle Boží ani vlas z hlavy nespadne. Tak píše v oběžníku z 12. března 1948. V oběžníku psaném 18. března pak dává pokyny místním představeným. Píše se v něm:

Prožíváme nesmírně vážnou dobu, která přímo nutí k duchovnímu prohloubení a těsnému přilnutí k Bohu. Čekají nás velké úkoly, zvláště na nás, představených, spočívá velká zodpovědnost. Pán Bůh nás neopustí, dá nám zvláštní požehnání a sílu. (...) Buďme svým sestrám opravdu matkami, které je milují a chrání, mají o ně starost a jsou jim vzorem ve zbožnosti, lásce a vůbec ve všech ctnostech. Buďme statečnými ženami, které se na vše dívají s vírou a jsou přesvědčeny, že pravda Boží zvítězí.¹⁴¹

V další části se oběžník zabývá praktickými důsledky dané situace.

Zatím, jak víte, má dojít, snad do konce školního roku k postátnění škol, také nemocnice a ostatní charitativní ústavy očekává postátnění. Tyto záležitosti budou předmětem vyjednávání mezi vládou a episkopátem (biskupství). Pokud nebude vyjednávání skončeno, nemá se na církevní majetek vztahovat žádné opatření, jako uvalení národní správy, dosazení církevního komisaře apod.

Dále jsou nabádány sestry, které pracují ve veřejných nemocnicích, aby pracovaly se „zvýšenou horlivostí a nevyčerpatelnou laskavostí, obětavostí a nezištností.“ Od vlády se představeným dostalo ujištění, že jejich práce bude oceňovaná a žádoucí a že se nemusí do budoucna ničeho obávat, pokud budou i nadále plnit své povinnosti. Stejně úsilí je požadováno od sester působících jako sestry v dalších ústavech. Co se týká sester pracujících v jiných odvětvích veřejné služby, tak tam je třeba vyčkat na další vývoj věcí.¹⁴²

¹³⁹ Pekárek, M. – Průchová, I.: *Pozemkové právo*. 2. vydání. Brno, Masarykova univerzita v Brně, 2003 s. 80

¹⁴⁰ Kronika díl X.a, s. 47

¹⁴¹ Kronika díl X.a, s. 9

¹⁴² Kronika díl X.a, s. 9

Další instrukce se týkají vlastních domů. Zde vyzývá generální představená místní představené k slušnému leč důslednému hájení majetku kongregace. Má být striktně uplatňované platné církevní právo.

Co se týká očekávaného postátnění škol nařizuje, že přestup do státních služeb bude pouze pro celé kolektivy. Nelze podlehnout státnímu diktátu a přestupovat po jednotlivcích. Též nemá být za žádnou cenu a v žádném působišti odložené církevní roucho.

Zakazuje působení sester v politických stranách. Je to nežádoucí proto, že sestry jsou nadstranické a své služby poskytují všem lidem bez výjimky. ROH považuje představená také za nadstranické a tedy pokud v něm již sestra je, nemusí z něj vystupovat. Sestry smějí být v závodních výborech, ale ne v politických, akčních výborech. Dále se píše: „Je samozřejmé, že jako katolíci souhlasíme s nynější vládou, víme, že všechny mocnosti jsou od Boha.“¹⁴³ Vyzývá k modlení za vládu, národ i celé lidstvo a k poslouchání pokynů biskupů. Sestry mají využívat s křesťanskou statečností každé příležitosti k vnitřnímu sebezáporu a pokoření a vše obětovat pro smír a k odvrácení trestů Božích. V závěru je psáno „Varujte sestry, aby se nepouštěly do politizování a posuzování poměrů, nedaly se ani vyprovokovat dotěrnými otázkami co říkají situaci apod. Ať každého odkáží, že se politikou nemohou zabývat, že mají jiné povinnosti.“¹⁴⁴, že mají práci a na politiku nemají čas.

Doporučení generální představené se provádělo. Církevní referent o klášteře Obora, okres Hořice podává 5. 8. 1949 zprávu. V klášteře je zřízen dětský útulek pro matky zemědělců, řeholnice se nezajímají o věci veřejné, mají zájem pouze o práci a péči o chovance. Pozemky, asi 13 hektarů, jsou pronajaty drobným zemědělcům. Zahrada má 60 arů. Výnos z těchto pozemků pokrývá výdaje ústavu. Velmi pochvalně se vyjadřuje 4. 8. 1949 referent i o práci sester kongregace sv. Hedviky v Lamperticích. Zde se pět sester stará o 65 chovanců z nichž jsou mnozí trvale umístěni na lůžkách. Říká, že práce sester není penězi ocenitelná. Vykonnávají veškeré i nejtěžší práce, obsluha nemocných, vaření, úklid, péče o domácí zvířectvo, sklizeň zahrady, skládání uhlí atd. Jejich práci hodnotí jako velký přínos republice.¹⁴⁵ Činnost sester byla ceněná, potřebná, nezištná a velmi těžká. Obecně se dá říci, že se opravdu pro samou práci neměly čas zajímat o politiku.

V roce 1948 měla kongregace 1053 profesek (993 s doživotními sliby, 60 s časnými sliby), 32 novicek a 45 čekatelek. V tomto roce „vykonávaly sestry účinnou lásku k nemocným ve veřejných a kongregačních nemocnicích, ke starým lidem v ústavech, zasvětily svůj život a

¹⁴³ Kronika díl X.a, s. 10

¹⁴⁴ Kronika díl X.a, s. 11

¹⁴⁵ SÚA Praha, fond SÚC, inv. č. 131, kart. č. 82, Církev římskokatolická 1949

síly slabomyslným, uvězněným, polepšení potřebným v příslušných ústavech, vyučování a výchově dětí a mládeže ve školách a domovech mládeže, vedení domácností v exercičních domech a jiných církevních podnicích.“¹⁴⁶

¹⁴⁶ Schildbergová, A., *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 225

5 Vývoj v letech 1950 – 1957

V tomto časovém období se státní moc představovaná komunistickou stranou všemi možnými způsoby snažila podřídit katolickou církev a to již ne pouze její představitele, ale i členy, řeholníky a řeholnice žijící v kláštorech a také věřící občany. Cíle těchto akcí byly: omezit vliv na věřící a nahradit ho svým a přivlastnit si majetek řeholí. Byly provedeny akce „K“, „Ř“, „P“. Rokem 1950 začalo pronásledování podložené pro něj vytvořenými zákony. Jsou to roky plné šikanování, soudních procesů s dlouhými tresty, internací představených. Také toto časové období jsem rozdělila na události proti církvi obecně a na ty, které se týkají konkrétně boromejek.

5.1 Církevně-politický vývoj v letech 1950-1957

Rok 1950 se stal rokem zlomovým. Po něm se církev stala spíše ochrnutá a umlčená. Stát ji zbavil, svými zákony, represemi a šířením strachu veřejného vlivu a dostal ji za zdi kostelů. Na počátku padesátých let se naposledy konaly slavnostní průvody Božího Těla, které byly nadále zakázány, nebo-li nepovolovány. Církevní představitelé byli vězněni, věřící pronásledováni, řehole zakázané a běžní věřící zmateni. Církev se postupně učila hledat nové cesty k šíření evangelia. V padesátých a šedesátých letech to ještě neuměla.

Tento rok znamenal změny v oblasti sňatků, matrik a zákazu řeckokatolické církve. Proběhla v něm likvidace mužských řeholí, jíž předcházela monstrproces s představiteli řeholí a internace části ženských řeholí. Byl ustanoven Velehradský výbor katolického duchovenstva. Byli internováni biskupové a na místa zemřelých nastoupili režimu oddaní kapitulní vikáři. Zároveň došlo k faktickému přerušení diplomatických svazků se Svatým stolicem. Bohoslovecké fakulty řeckokatolické církve byly vyňaty ze svazků univerzit. Do pomocných technických praporů byla odvedena většina mladších řeholníků, kněží i bohoslovců. Závěrem roku pak proběhl monstrproces s biskupem Zelou a s dalšími tzv. pomocníky biskupů.

5.1.1 Kněží sloužící socialismu

Do února 1948 si československá justice celkem udržela politickou nezávislost. Únor 1948 to změnil. Ministr spravedlnosti Alexej Čepička řekl: „Zdrojem veškeré moci ve státě je lid, který nejen zákony dává, nýbrž i sám zákony vykonává“. Gottwald to řekl ještě jasněji:

„Soudce musí soudit podle zákona s přihlédnutím k mínění lidu a stanovisku vlády.“ Dále řekl, že je třeba „izolovat církevní hierarchii a tak připravit půdu k tomu, abychom jim (církevi) mohli zasadit další a poslední zdrcující ránu.“ Vyhlásil tedy církvi boj.¹⁴⁷ Rok 1950 byl pokračováním likvidace církve novými taktikami. Dosud se díky ateistické propagandě a vlivem strachu ze státních postihů podařilo, že mnoho lidí víru ztratilo, mnoho jich zlhostejnělo a kostely se vyprázdnily. Odvrátili se ale jen ti, jejichž víra byla povrchní. Církev se nepodařilo od Říma odtrhnout a většina kněží mu byla oddaná. Ztráta majetku, jeho ukradení dovedlo církev k chudobě. Ta by jí sama o sobě spíše prospěla. Horší bylo zrušení řeckokatolické církve, likvidace klášterů, izolace biskupů a zasahování státu do řízení církve. Nejhorší však bylo, že ti kněží, kteří sloužili moci, byli nejvíce vidět a slyšet. Na celostátním sjezdu „Katolické akce“ zahájeném 9. června 1950 hřímali a vychvalovali socialismus kněží, kteří se i přes církevní zákaz se dali na politickou dráhu. Byl to Plojhar, Alexandr Horák, Josef Lukačovič a další. Celkem mohla podle odhadu SÚC státní moc počítat s asi 50 kněžími. To obnášelo z celkového počtu necelé jedno procento. V Československu působilo začátkem padesátých let kolem 5000 kněží. Asi 500 jich s nějakou částí státní politiky souhlasilo, 700 jich aktivně projevovalo nesouhlas a zbytek kolem 1 750 kněží bylo onou mlčící většinou. Těch padesát prostě nedokázalo odolat světské slávě, podleho jí.¹⁴⁸

5.1.2 Izolace církevních představitelů

Izolace církevních představitelů začala po slavnosti Božího těla 19. června 1949. Arcibiskup Beran i biskup Trochta přečetli list československých biskupů „Věřícím v hodině velké zkoušky“ a to se stalo posledním jejich vystoupením na veřejnosti. Arcibiskup Beran byl zprvu poněkud volněji internován. To se změnilo od srpna 1950. Od této doby se jeho internace natolik zostříla, že se podobala vězeňské samovazbě. Pobyť v ní trval téměř šestnáct let. Jen místa a řádové sestry, které o jeho domácnost pod dozorem Státní bezpečnosti pečovaly, se někdy měnily. 10. ledna 1965 byl arcibiskup Beran jmenován kardinálem a 19. února 1965, po dohodě Prahy s Vatikánem, ke své velké lítosti, navždy opustil Československo. Zemřel v Římě 17. května 1969. V jeho poslední vůli bylo přání být pochován v rodné zemi, a to buď v Praze, nebo v Plzni. Komunistická vláda to nedovolila a tak papež Pavel VI. rozhodl, že

¹⁴⁷ Kolektiv autorů, *Církevní procesy padesátých let*, s. 11

¹⁴⁸ Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 39 - 40;
Srov. Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 118 - 119
Srov. Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 30 - 33
Srov. Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 178 - 181

kardinál Beran bude pohřben po boku papežů, v kryptách chrámu sv. Petra v Římě. Je jediným Čechem, kterému se této pocty dostalo. Jeho přání není splněno dodnes. I dnes má tato pocta větší hodnotu než přání člověka.

Litoměřickému biskupovi Štěpánovi Trochtovi podlomilo nacistické věznění zdraví. Jeho spis byl označen RU = návrat nežádoucí. Nejprve putoval do Terezína a z něj do Mauthausenu a pak do Dachau. Červenec 1947 znamenal v jeho životě zásadní zlom. Papež si přál, aby byl Trochta litoměřickým biskupem. I když poukázal na své podlomené zdraví, neodvážil se odmítnout. 15. listopad byl dnem slavnostního svěcení s mnoha dojmy. Památná se stala slova jeho matky, která mu řekla při obědě: „Nedej na jejich řeči. Dnes volají hosanna a zítra budou křičet: Ukřižuj!“ Za biskupské heslo si zvolil: PRACUJ - OBĚTUJ SE - MILUJ. Na biskupa Trochtu bylo nasazeno více než 31 agentů a dalších spolupracovníků StB. Dokumenty StB obsahují celkem 894 listů o jeho sledování a zprávách z výslechů. Cílem bylo získat ho ke spolupráci, zdiskreditovat ho v očích věřících i kněží. Vycházeli z toho, že se nemohl nijak pomluvám bránit, protože neměl možnost s nikým hovořit, byl stále hlídán. Chtěl a vždy jednal tak, aby co nejvíce chránil církev před režimem. Od 19. června 1949 byl biskup Trochta izolován. Ve dne i v noci byl u něj hlídající agent. Byl v noci s ním v ložnici, při jídle i na záchodě. 5. srpna 1952 byl opět zatčený. Jeho zdravotní stav byl narušován pomocí chemických preparátů, které mu dávali během spánku, když byl předtím také čímsi usmán. Jeho ruce byly rozpíchány od injekcí. V důležitých chvílích byl prostě zbaven vědomí, byl nadrogovanou loutkou. V Ruzyni byl zavřený od 17. ledna 1953 do 23. července 1954, tedy 550 dnů. Nikdo neví co tam s ním dělali, ani v jaké části trpěl. Svědectví nemohl dát. Převážnou část trávil na samotce. Potom byl odsouzen k 25 letům vězení. Zbytek času strávil v mnoha komunistických vězeních. Kdy a kde všude byl se nedá zmapovat, nejsou záznamy ani svědectví. Amnestie prezidenta republiky z 9. května 1960 se na něj vztahovala a biskup Trochta byl podmíněčně propuštěn na svobodu. 10. května 1960 byl s podlomeným zdravím po amnestii propuštěn a pod neustálým dohledem StB pracoval později jako stavební dělník, údržbář a opravář vodovodů a záchodů. Po srdečním záchvatu v roce 1962 žil v církevních charitativních domovech, mimo jiné v Radvanově, kde se roku 1965 loučil s kardinálem Beranem před jeho nuceným odchodem do Říma. Po pražském jaru požádali kněží litoměřické diecéze o návrat svého biskupa. Ten nabídku neodmítl, ale požadoval úplnou rehabilitaci a zrušení svého rozsudku. Stalo se tak 19. července 1968. Slavnostní návrat do Litoměřic se uskutečnil pár dní po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa 1. září 1968. Koncem roku odjíždí do Říma, aby podal zprávu o stavu církve v litoměřické diecézi. Papež Pavel VI. ho jmenoval v lednu 1969 členem Sekretariátu pro nevěřící, aby mu umožnil častější cesty do Říma.

V únoru odjel do Říma znovu a 28. dubna 1969 byl papežem jmenován kardinálem *in pectore* (bez zveřejnění jména). Ke zveřejnění jména nedošlo, protože Svatý otec si patrně přál mít Mons. Trochtu na pražském arcibiskupském stolci. To ovšem straničtí a političtí představitelé nemohli dovolit, protože litoměřického biskupa znali jako nezlomného, čestného a charismatického člověka. Rok 1970 se stal začátkem nového utrpení. Biskupovy pastýřské listy byly cenzurovány, články v Katolických novinách mu zamítaly, do rozhlasu nemohl mluvit. V roce 1972 mu byl zabaven pastýřský list a nesměl kázat. Byly zakázány i oslavy jeho pětadvacátého výročí biskupského svěcení a příjezdu do Litoměřic. 12. dubna 1972 byl oficiálně papežem Pavlem VI. jmenován kardinálem. Jak sám řekl „Po kardinalátu jsem netoužil a ještě nevím, co přinese.“¹⁴⁹ Po návratu z Říma se omezování jeho činnosti stále prohlubovalo. Z něj, jeho vlivu a aktivit měly politické orgány stále strach a tak jeho jmenování na pražský arcibiskupský stolec stále bránily. On sám byl nemocný. Měl nemocné srdce a špatný zrak. 27. března 1974 se vrátil z nemocnice a 5. dubna byl donucen přijmout opilého krajského církevního tajemníka Dlabala. Po jeho šestihodinovém jednání, ve kterém byl urážen, kardinál jen řekl: „Myslím, že to bude moje smrt.“ 6. dubna odpoledne krátce po 15. hod. skonal. Československý rozhlas a televize o tom mlčely.¹⁵⁰ Dne 8. dubna noviny na třech řádcích, malým písmem, Jeho úmrtí oznámily.¹⁵¹

I osudy dalších představitelů se podobaly těmto dvěma. Byli to arcibiskup Matocha z Olomouce, který se mohl volně pohybovat do jara 1950. Na Květnou neděli 1950 dostal zákaz vykonávat velikonoční obřady a jakoukoliv jinou funkci v arcidiecézi. Ostrou samovazbu měl ve své rezidenci od července 1954 do své smrti 2. listopadu 1961. Neměl rádio, telefon a mohl používat jen část své knihovny. V předpokoji měl strážce, kteří ho doprovázeli i na verandu. Vařily mu řádové sestry a jídlo přinášel člen ostrahy. Částečnou izolaci měl také spišský biskup Ján Vojtaššák.

5.1.3 Spuštění procesů s církví řízených státem

Monstrprocesy byly scénky, agitky, které měly rychle ovlivnit mínění a uvědomění mas a získat je pro uskutečnění určité akce. Byl to cizorodý prvek v naší politice původem z SSSR. Tvůrci agitek byli V.V. Majakovskij a B. Brecht. Monstrprocesy se dělaly někdy na zahájení, jindy při vyvrcholení kampaně. Jejich zaměření bylo podle potřeby. Sloužily dobře proti ne-

¹⁴⁹ Novosad, Jaroslav, Štěpán Trochta, *Svědék „T“*, s. 225

¹⁵⁰ Kronika díl XIV, s. 48, Pohřeb se konal 16. dubna 1974 v 10. hod. v Litoměřicích. Svatého Otce zastupoval arcibiskup Luigi Poggi ze Státního sekretariátu ve Vatikáně, přítomni byli tři kardinálové, mnoho biskupů, tisíce kněží, 600 řeholnic, tisíce věřících a SÚC zastupoval soudruh Hrůza.

¹⁵¹ Novosad, Jaroslav, Štěpán Trochta, *Svědék „T“*, s. 235, srov. Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 175-177

komunistickým účastníkům protinacistického odboje, proti kulakům i proti církvi. Prvním procesem byl „Proces s představiteli řádů“, který měl za účel zkompromitovat církevní řády vyvoláním „hněvu lidu“ a tím umožnit akci „K“ proti klášterům a likvidovat řehole. Začal dne 31. března 1950 a před senát Státního soudu v Praze bylo předvedeno deset představitelů českého kléru. Byli vybráni předsedou SÚC Alexejem Čepičkou a pozatýkala je Bezpečnost od 15. března do 18. března. Po dvoutýdenní vyšetřovací vazbě zasedli na lavice obžalovaných: premonstrátský opat Vít Tajovský a Augustin Machalka, provinciál jezuitů František Šilhan, dva jezuité Adolf Kajpr, šéfredaktor týdeníku Katolík a František Mikulášek, šéfredaktor Doroštu, profesori teologie, dominikán Silvestr Braitó, františkán Jan Event. Urban, redemptoristé Ivan Mastiliak a Jan Blesík a premonstrát Stanislav Barták. Předehrou procesu byl číhošťský „zázrak“. Prokurátorem byl odborník na církevní procesy Dr. Karel Čížek, který se osvědčil již v číhošťském procesu, dále prokurátor Dr. Josef Urválek a Dr. Brožová. Předsedal mu Judr. Jaroslav Novák. Problém platnosti dvojího práva státního a církevního na jednom státním území vyřešil znalec církevního práva, profesor Karlovi univerzity dr. Antonín Hobza. V obou hlavních monstrprocesech, s „představiteli řádů“ a s „pomocníky biskupů“ vystupoval jako soudní znalec. Prohlásil, že moderní státy nepřiznávají kanonickému právu povahu práva a pokud se týká lidově demokratického státu, tak ten neuznává právo „vzniklé mimo vůli lidu“. Z toho vyvodil, že církevní hodnostář, který by dal přednost kanonické poslušnosti „v rozporu se státními zákony, stává se zrádcem“. Státní soud vynesl 5. dubna 1950 rozsudek a tresty: I. Mastiliak – doživotí, A. Machalka - 25 let, F. Šilhan - 25 let, V. Tajovský - 20 let, S. Braitó - 15 let, A. Kajpr - 12 let, J. E. Urban - 14 let, J. Blesík - 10 let, F. Mikulášek - 9 let a S. Barták - 2 roky.¹⁵²

Další monstrproces na podobné úrovni se konal koncem roku 1950, 27. listopadu až 2. prosince. Byl veden proto, aby se vystupňoval tlak na biskupy. Je znám pod názvem „proces s pomocníky biskupů - Zela a spol.“. Tyto lidi již od jara 1950 StB vyhledávala a zatýkala. Do čela byl postaven olomoucký světící biskup Stanislav Zela a s ním pak břevnovský benediktinský opat Anastáz Opasek, těžce nemocný, umírající strahovský premonstrátský opat Bohuslav Jarolímek, tři svatovítské kanovníci Josef Čihák, Otakar Švec a Jaroslav Kulač, ředitel pražského Arcidiecézního pastoračního ústředí P. Antonín Mandl, sekretář arcibiskupa Berana

¹⁵² Kolektiv autorů, *Církevní procesy padesátých let*, s. 15-30

Srov. Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 134 – 149

Srov. Vlček, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů z kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, s. 60-68

Srov. Hanuš, Jiří, *Stříbrný, Jan, Stát a církev v roce 1950*, s. 55-59

Srov. Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 120

P. Jan Boukal a salesián P. Václav Mrtvý. I zde byly tresty vysoké: Opasek - doživotí, Zela a Mandl 25 let, Karolínek a Švec po 20 letech, Boukal 18, Kulač 17, Mrtvý 15 a Čihák 10 let.¹⁵³

5.1.4 Akce „K“- plán likvidace řeholí

Po procesu s představiteli řádů nastala připravovaná akce „K“, kláštery. Akce „K“ byla provedena v noci z 13. na 14. dubna 1950. Je nazývána „Bartolomějská noc českých klášterů“ či „Barbarská noc“. Jednalo se o první etapu. Již v roce 1949, v dubnu, si státní moc uvědomila, že zabráním klášterů by jednak omezila vliv řeholí na společnost a ještě by získala velké množství budov. Církevní šestka návrh zpracovala jako centralizaci řeholníků. Předsednictvo ÚV KSČ návrh 22. srpna 1949 schválilo. Okamžitě po schválení se začalo pracovat na evidenci klášterů a řeholníků po celém Československu. Plán likvidace mužských řeholí záhy dostal konkrétnější podobu, kterou 20. ledna 1950 předsednictvo ÚV KSČ odsouhlasilo. Dá se říci, že se ve své podstatě již nezměnil. Schválená varianta měla dvě fáze. V první, rozhodující etapě, mělo dojít k zajištění a odvezení řeholníků sedmi nejpočetnějších řeholí. Druhá etapa, která začala 26. dubna, počítala se svezením zbylých řeholníků. Celá akce „K“ skončila 4. května 1950. Pro provinciály, představené jednotlivých řeholních domů a pro nejreakčnější řeholníky byl připraven klášter v Želivu, který se jako jediný nazýval internační. Ostatní se označovaly jako centralizační, soustředovací.¹⁵⁴

5.1.5 Plány s budovami klášterů

Dne 18. dubna 1950, čtyři dny po přepadu klášterů, přinesla Československá tisková kancelář zprávu:

V poslední době bylo zjištěno, že nástrojem zahraničních nepřátel republiky se staly katolické kněžské řády. Při soudním projednání rozvratné protistátní činnosti bylo prokázáno, že v četných klášterech byli ukrýváni nepřátelští agenti, vyzvědači a dokonce vrahové. V klášterech byla odhalena skladiště zbraní, tajné vysílací stanice a mnohé kláštery se staly základnami vyzvědačské a rozvratné činnosti. Zejména od vydání nových církevních zákonů, které učinily konec nadějším, že by světské duchovenstvo bylo možno dále pověřovati úkoly rozvratného rázu, předurčila reakční katolická hierarchie z rozkazu Vatikánu především mužské řády, jako své

¹⁵³ Kolektiv autorů, *Církevní procesy padesátých let*, s. 20 - 23

Srov. Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 115, 169

Srov. Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 184, 217 - 230

Srov. Vlček, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů z kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, s. 76 - 77

¹⁵⁴ Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 152 - 168

Srov. Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 118 - 120

Srov. Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 153 - 167

Srov. Vlček, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů z kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, s. 69 - 75

hlavní pomocníky při uskutečňování svých rozvratných cílů. Aby bylo znemožněno pokračování v této nepřátelské činnosti katolických řádů, bylo přikročeno k opatření, která znamenají návrat řádů k jejich původnímu a pravému náboženskému poslání. Poněvadž bylo zjištěno, že v prostorných klášterních budovách žilo vždy jen několik jednotlivců, kteří nepracovali a zabývali se ponejvíce štváním a pobožováním, byly řády soustředěny do několika klášterů, kde budou mít možnost, aby se věnovaly ryze náboženskému poslání podle zvláštních prepisů vlastní řehole. Uprázdňené budovy budou dále sloužit především potřebám katolické charity a sociálním a zdravotním účelům. Některé bude možno přeměnit na byty, jichž obyvatelstvo v okolí klášterů tak citelně postrádá.

Většina klášterních budov byla zabraná ministerstvem vnitra a armádou. Armáda měla při získávání církevních objektů vždy předem jednat s příslušným církevním tajemníkem. „Uvolnění nebo zcizování církevního majetku je podmíněno souhlasem příslušného farního úřadu nebo konzistoře.“¹⁵⁵ Pokud se jedná o sporný případ, rozhoduje o něm krajský církevní tajemník nebo SÚC v Praze.

5.1.6 Výsledky první etapy akce „K“

První etapa akce „K“ přesunula v českých zemích 809 řeholníků. Centralizační tábor pro salesiány (181) byl Osek, jezuiti (197) umístěni do Bohosudova, premonstráti, těšitelé (96) do Broumova, redemptoristé, dominikáni, salvatoriáni (224) do Králíků a do Hejnic bylo přemístěno dalších 111 řeholníků. V Želivě bylo internováno 67 řeholníků a 21 těžce nemocných bylo převezeno do Semil. Takto bylo vyklizeno 75 klášterů. Zbýlých 18 řeholí bylo odsunuto ve dnech 27. - 28. dubna, tedy ve druhé etapě. Řeholníci byli odvezeni do stejných klášterů, ale byli v nich umístěni odděleně. Jediným řádem, kterému se vyhnulo soustřeďování byl řád milosrdných bratrů, jehož řeholníci pracovali jako ošetřovatelé v nemocnicích.¹⁵⁶ Celkem bylo v akci „K“ v českých zemích v centralizačních táborech umístěno 1164 řeholníků a v internačních 76. Postiženo bylo 144 řeholních domů. Další činnost a působnost řeholníků nebyla povolena.

5.1.7 Akce „Ř“, vyklízení ženských klášterů

Po akci „K“ byla spuštěna akce „Ř“, akce vyklízení ženských klášterů. Tato se měla týkat výhradně komunit mimo oblast zdravotnictví, sociální péče a školská zařízení pro postižené.

¹⁵⁵ VHA Praha, fond MNO 1952 (HSUS), 13/1 kart. č. 570, inv. č. 2131

¹⁵⁶ Vlček, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů z kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, s. 73

Oproti akci „K“ neproběhla akce „Ř“ jednorázově, ale dlouhodoběji a ve více etapách. Hlavním důvodem soustředování řeholnic byl požadavek armády na církevní budovy.

První etapa centralizace byla provedena jen pro tento účel. Soustředování bylo ukončeno v listopadu 1950. V první etapě, od 26. července do 15. srpna 1950, bylo v součinnosti s armádou přemístěno 289 řádových sester z deseti budov.

V druhé etapě, která probíhala od 28. srpna do 28. září 1950 bylo svezeno 4 073 řeholnic z 339 objektů a do 33 středisek.

V další, třetí etapě bylo z těchto středisek 2 000 řeholnic převedeno do průmyslu. Uvolněné budovy dostala armáda a jiné státní instituce. V roce 1951 armáda získala rozhodnutím státní dislokační komise 17 budov mužských klášterů a 18 budov ženských klášterů. Pronajimatelem se stal Náboženský fond, jako správce majetkových podstat řádů a kongregací, který neslouží účelům řehole podle vyhlášky SÚC ze dne 31.května 1950. Nájemní smlouvy měly být uzavřeny v roce 1951. MNO se odvolalo a s SÚC se dohodlo, že nájemní smlouvy by zbytečně zatěžovaly administrativu, protože jejich výše by nemohla být velká. MNO se tedy bude náležitě starat o budovy a užívat je bude bezplatně a neomezeně. Náboženský fond s MNO našel vhodnou formu smluvní úpravy užívání objektů.¹⁵⁷

Veškerý nemovitý majetek řeholnic, byl až na výjimky socialistickým státem vyvlastněn. Movitý inventář byl reorganizován. Činnost řeholnic byla po určitém období, které bylo přechodné, soustředěná do sociálních ústavů. Ze Slovenska bylo v první polovině 50. let do českých krajů přemístěno 1 562 řeholnic. Ty nejprve pracovaly v textilním průmyslu a posléze byly také zařazeny jako ošetřovatelky do sociálních ústavů. Vládním usnesením ze dne 9. 12. 1959 č.1047 byly všechny ústavy, které provozovala Česká katolická Charita, kromě ústavů sloužících církevním osobám, převedeny do správy národních výborů. Dle dohody mezi Státním úřadem sociálního zabezpečení a ministerstvem kultury v roce 1967 mohly řeholnice pracovat jen na určených, vybraných pracovištích.¹⁵⁸

5.1.8 Akce „P“

Akce „P“ (návrat řeckokatolíků k pravoslaví) byla skončena 26. května 1950. Souběžně s ní probíhala likvidace mužských řeholí, akce „K“. K prvním známkám o budoucích sporech s komunistickou mocí došlo již po volbách 1946, kdy bylo řeckokatolickým kněžím vytýkáno, že agitovali ve prospěch Demokratické strany. Představitelé pravoslavné církve projednávali již v polovině roku 1948 s církevním oddělení Národní fronty, jak v praxi vyvolat mezi

¹⁵⁷VHA Praha, fond MNO 1951 (HSUS), 13/1 kart. č. 456, inv. č. 1806

¹⁵⁸Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR* s. 75

řeckokatolíky hnutí, které by je dovedlo do pravoslaví. Nejprve se mělo za to, že návrat k pravoslaví bude mít ráz dobrovolnosti. Ohlasy byly nulové. Proto po návratu pražského exarchy moskevského patriarchy Jelevferije z Moskvy v roce 1949 se začaly věci zrychlovat. Nejprve nastala „tisková válka“ a pak, po žádosti představitelů pravoslavných v Praze a Moskvě k předsedovi SÚC, začala urychlená radikální likvidace uniatské církve. Z taktických důvodů byl změněn plán a byl sloučen termín malého i velkého soboru (sněm) na konec dubna. Tento plán schválila „Církevní šestka“ dne 31. srpna 1949. Akce se měla stát na pracovní konferenci 28. dubna 1950 v Prešově. Na počátku původně pracovní konference bylo 820 delegátů laiků a 72 kněží. Ke konci se sál naplnil na více než 2 000 lidí. Přišli členové KSS. Během jednání se konference změnila na sobor a ten po krátkém jednání zrušil ustavení Užhorodské unie z roku 1646, vyhlásil odchod od Říma a návrat do pravoslavné církve. Protože by sobor nebyl právoplatný, byl tam nedostatečný počet kněží, hrozbami i sliby Z. Fierlinger dosáhl zapsání potřebného počtu duchovních. Po právní stránce přestala řeckokatolická církev existovat. Pravoslavná církev převzala veškerý majetek církve řeckokatolické, farní budovy, kostely i biskupské rezidence. Biskup Pavol Gojdič OSBM byl dne 15. ledna 1951 odsouzen v zinscenovaném procesu v Bratislavě na doživotí. Zemřel v leopoldovské věznici 17. července v den svých 72. narozenin, jak si přál. Zrušení řeckokatolické církve v Československu předcházelo její pronásledování na území Sovětského svazu a bylo protiústavní.¹⁵⁹

5.2 Vývoj v kongregaci v letech 1950 – 1957

Tyto roky se staly pro kongregaci zlomovými. Přišla o většinu domů ze kterých se musely sestry vystěhovat do soustředovacích klášterů, nebo na nucenou práci do továren. Některé sestry, včetně Matky Vojtěchy byly soudně obviněné a zavřené. Kongregace přišla o práci s dětmi i ve školství. Mateřinec v Nemocnici pod Petřínem byl zrušen a všechny přišly o domov. Státní správa jim zrušila vestiiáře a dělala vše pro to, aby se sestry zřekly víry a odešly do civilu. Byla to velmi obtížná doba, která je nezlomila.

¹⁵⁹ Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 37 - 39
Srov. Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*, s. 114 - 118
Srov. Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, *Stát a církev v roce 1950*, s. 29 - 30, 86 - 95
Srov. Vaško, Václav, *Neumlčená II.*, s. 169 - 175

5.2.1 Akce „Ř“

Obecně lze rok 1950 nazvat jako rokem, ve kterém ustala v ČSR aktivní náboženská činnost všech řádů a kongregací, které doposavad existovaly.

V rámci akce „K“ byli do soustředovacích klášterů vyvezeni i nemocní kněží. Ústředí české katolické Charity v Praze požádalo kongregaci o pomoc při péči o ně. Dne 20. 4. 1950 odjelo pět sester boromejek do benediktinského kláštera v Broumově se o nemocné kněze postarat. Pracovaly v kuchyni i u lůžek. Akce „K“ způsobila odsunem řeholníků i ztrátu zpovědníků kongregace v Praze. Kněží z pastorače byli velmi vytíženi.¹⁶⁰

5.2.2 Rok 1950

SÚC svým rozhodnutím zlikvidovalo 18 domů kongregace a to hlavně ve dvou etapách. První likvidace proběhla v srpnu až počátkem září 1950 a druhá koncem září s výjimkou azylu na Smíchově, který byl zlikvidován počátkem prosince téhož roku. Generální představená byla 28. srpna předvolána na SÚC a byla postavena před rozhodnutí bez možnosti cokoliv změnit. Během její návštěvy bylo toto úřední rozhodnutí předáno jednotlivým představeným domů. Jako důvod bylo uvedeno, že existují stížnosti, které poukazují na nevyužité prostory v jednotlivých jejich budovách, a to je neslučitelné s naléhavou potřebou nových ubytovacích prostor pro rodiny.¹⁶¹ Dále v přípisu následuje ujištění, že nebude nijak poškozen jejich řeholní život. Ovšem přestěhování je nutné a termín musí bezpodmínečně být dodržen. Co si mohou vzít s sebou, jim sdělí zmocněnkyně Náboženského fondu. Za prostory mají dostávat nájemné.

5.2.2.1 První etapa

První skupina likvidovaných domů byla ta, kde již měly sestry malé zastoupení. Sestry byly většinou přemístěny do soustředovacího kláštera v Albrechticích. Jednalo se o klášter Líšeň, Zákupy, Kobylé, Hraběšice, Piešťany - vila Klein, Teplice - lázně, Praha - Karlín, Řepy u Prahy, seminář v Litoměřicích.

5.2.2.2 Druhá etapa

V této etapě přišla kongregace o všechny domovy mládeže a o dvě mateřské školy. SÚC nařídil, aby sestry předaly vše civilním zaměstnancům a připravily se k odjezdu 27. září 1950 do soustředovacích klášterů. Byl to důsledek II. sjezdu KSČ z května 1949, kdy bylo řečeno,

¹⁶⁰ Kronika díl X.a, s. 56

¹⁶¹ Kronika díl X.a s. 68

že všechno školství je vyhrazeno státu, který zajistí výchovu v duchu vědeckého světového názoru marxisticko - leninské ideologie. Před tím byl vydán zákaz účasti katolické církve v procesu vzdělávání.

Do soustředovacího kláštera bývalého kněžského semináře Vidnavy, byly 23. září vyvezeny sestry z mateřských škol z Ondřejovicích a Žulové a 27. září z domovů mládeže z Brna, Českých Budějovic a z Tachova. Do Města Albrechtic pak sestry z domovů mládeže z Jiříkova, Varnsdorfu, Jihlavy a Filipova.¹⁶² Byla to další významná ztráta vlivu na výchovu dětí a mládeže.

30. listopadu 1950 byly do Vidnavy přestěhované sestry z útulku Božského Srdce Páně pro přestárlé a churavé sestry kongregace (Praha – Smíchov)¹⁶³ založeného roku 1860.¹⁶⁴

V akci soustředování řeholníků bylo v době od 13. dubna do konce září 1950 přesídleno 1 240 řeholníků a 2 494 řeholnic a 524 civilních osob (chovanci charitních ústavů, kteří byli akcí dotčeni). Vyklizeno bylo 144 mužských klášterů a 252 ženských, z nich pro soustředění řeholníků a řeholnic má sloužit 44, pro původní účely 143, zcela vyprázdněno má být 209 pro jiné účely.¹⁶⁵

Dne 1. března 1951 stát převzal mateřskou školu a jesle v Novém Jičíně a 1. května byla kongregace vypovězena z posledního působiště u předškolních dětí z opatrovny v Praze IV. na Pohořelci, kterou převzala 1. ledna 1858.

5.2.3 Nemocnice pod Petřínem

Koncem září 1951 byla generální představená povolána ředitelem Fakultní nemocnice, který jí řekl, že v mateřinci¹⁶⁶ mohou být ubytovány pouze sestry, které pracují v nemocnici. Od 1. září nastoupily do práce i sestry z kánonického noviciátu, aby zde mohly zůstat bydlet. Kvůli nařízení musely být přemístěny z mateřince do filiálek i některé členky generální rady. Od 1. května 1951 musely mít všechny sestry pracující ve státních nemocnicích povinné národní pojištění. Dále mají povinnost se zúčastnit postgraduálního školení v rozsahu předepsaném ministerstvem zdravotnictví.

¹⁶² Kronika díl X.a s. 69 - 76

¹⁶³ SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 82 - objekt přidělen Ministerstvu národní bezpečnosti pro útvar Jasan

¹⁶⁴ Místnosti nebyly připravené, nemocné ležící sestry přenášeli účastníci lesnického večírku, pomáhali i místní lidé.

¹⁶⁵ SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 82

¹⁶⁶ Mateřinec byl v objektu Nemocnice pod Petřínem.

5.2.4 Odchod z mateřince

Dne 15. srpna 1952 byly sestry v Nemocnici pod Petřínem nahrazeny civilními sestrami a byly rozmístěny do různých Charitních ústavů svých filiálek. 44 mladých sester si vyžádalo ministerstvo lehkého průmyslu pro textilní továrnu Texlen v Libči, okres Trutnov, a do Horního Maršova. Nemocné sestry byly rozvezeny do Mělníka - Podolí a do Prčické a Vinohradské nemocnice. Další sestry odjely do Jiříkova, Plavče, Frýdlantu n/Ostrovem, Frýdku, Mnichova a do Vidnavy. Těžce nemocná sestra do Rožďalovic. Dvě sestry směly zůstat v mateřinci až do řádného předání státní správě.¹⁶⁷ Dne 19. srpna 1952 vydala správa nemocnice potvrzení, že převzala v úplném pořádku nemocniční inventář. Dne 20. srpna zbylé sestry opustily mateřinec.

5.2.5 Platy

V roce 1950 Náboženský fond odměňoval řeholníky v centralizačních klášterech tak, že mzda vyplácená národním podnikem je poukazována správě kláštera. Ta z ní proplácí režijní náklady a přebytky pak řeholníkům. V tom případě pak vyplácí správa kláštera řeholníkovi odměnu 50 až 150 Kč týdně. Veškeré mzdy a platy musí sloužit ke společnému krytí všech nákladů provozu kláštera, včetně nákupů vybavení a osobních svršků.

V plánu dalšího postupu proti ženským řeholím SÚC již v roce 1950 počítá se změnou formy odměn za práci. Finanční zajištění ženských řeholí má splňovat zásady, že řehole se vydrží samy. Dále, že hlavním zdrojem příjmů bude odměna za práci řeholnic.

Řehole nebudou zásadně podporovány státem. Ze státních prostředků se pořídí pouze ona zařízení nutná k politické práci mezi řeholnicemi, která by řehole za vlastní peníze samy nezřídily (čítárny a politické knihovny v soustředovacích klášterech). Náboženský fond dále v jednotlivých případech, na základě individuální žádosti, přispěje na nákladné udržovací opravy soustředovacích klášterů, na než by řeholnice nestačily s vlastními prostředky (...). Nadále bude zachován stav, aby řeholnice mohly vybírat ze svých vkladů částky jen na základě předchozích povolení, které bude udílet Náboženský fond. Současně zařídíme, aby si řeholnice nemohly svou situaci zlepšovat sbírkami a žebrotou. Tak se v podstatě jediným zdrojem příjmů pro řehole stane odměna za práci v soustředovacích klášterech a tzv. vestiáře, které jsou vypláceny řeholnicím v nemocnicích a sociálních ústavech. Zajistíme, aby tyto vestiáře byly vypláceny nikoliv hromadně za všechny ošetřovatelky představené domu, nýbrž každé řeholnici individuálně.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Kronika díl X.b, s. 185

¹⁶⁸ SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 82, Zpráva o hospodaření a výrobě v CK, Plán dalšího postupu proti ženským řeholím

Dne 27. listopadu 1951 Ministerstvo zdravotnictví ustanovilo výnosem č.j. 64-270/30918-1951 směrnice o zaměstnávání členů řádů, kongregací, náboženských a charitativních společností ve státní správě. To znamenalo, že dnem 31. prosince 1951 se zastaví výplata všech dosavadních peněžitých příjmů, vestiářů, které dosud dostávali řeholní zaměstnanci ze státních prostředků jako odměnu za práce konané v zařízení zdravotní správy.¹⁶⁹ Řeholní zaměstnanci budou dostávat stejnou mzdu, jako zaměstnanci civilní. Většina kongregací s tím nesouhlasila a chtěly vestiáře ponechat. Obávaly se, že přijetím pracovního zákona a nových pracovních příjmů by také podléhaly disposičnímu právu státních orgánů. S tím by nemohly souhlasit, protože složily slib poslušnosti svým řádovým představeným. Matka Bohumila Langrová to tak pochopila a nechtěla, aby se sestrami mohly nakládat tak, jak se zrovna hodilo.¹⁷⁰

Dne 30. června 1952 obdržely členky kongregace pracující ve státních nemocnicích oznámení, že jejich platové zařazení bude podle zákona č.66/ 50 Sb.. Dosud byly platy členek dávány na určité konto v bance a bylo ponecháno na kongregaci, jak s nimi bude nakládat. Nyní bude rozdíl mezi stanoveným platem a vestiářem, po odečtení stravného, uložen na vkladní knížku příslušné sestry, která s ní může nakládat podle svého uvážení. Pokud by chtěla peníze sama dostávat, musí to oznámit ředitelství.¹⁷¹

Peníze na vkladních knížkách zůstávaly i v roce 1954. V závěrečné zprávě min.zdravotnictví o revisi se nepodařilo vyřešit otázku 78 vkladních knížek bývalých sester řádu sv. Karla Boromejského. „Činíme zdvořilý dotaz, komu máme předat 78, na jednotlivá řádová jména sester znějících, spořitelních knížek, případně na koho se máme v uvedeném případě obrátiti. Celková částka vkladů činí po přepočtu měnové reformy Kčs 153. 134,86 (...).“¹⁷²

5.2.6 Školský zákon

Dekretem ÚNV, ref. I A/4.č.j.40949/50-I A/4 byl na ošetřovatelskou školu při vyšší sociálně zdravotní škole k 1. září 1950 přidělen světský učitelský sbor. Podle školského zákona pak přísluší státní školské správě i bezplatné užívání nemovitého i movitého majetku. Byla tedy udělána inventarizace majetku školy včetně místností internátu a vše předáno světské správě.

5.2.7 Poslední sliby 1950

¹⁶⁹ Kronika díl X.a, s. 95

¹⁷⁰ Pavlišťáková,P.,*Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského*, Felicie s.5 - měly v té době co dělat, aby se vůbec uživily

¹⁷¹ Kronika díl X.b, s.153

¹⁷² SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 85, O kláštěrech, Jednotlivé kláštery PR - Sta, Dopis z 17. 1. 1955 – věc - vkladní knížky bývalých řádových sester, od SÚC - právní oddělení od obvodního národního zdraví v Praze 1

V říjnu 1950 dostaly jednotlivé řehole příkaz od SÚC k vyplnění tiskopisů k 1. listopadu. Byl to podrobný soupis o všech členkách kongregace i s jejich řeholním zařazením (novicka, sestra se sliby, představená...), který měl sloužit evidenci pro stát. Kongregace měla v té době 28 novicek, které prosily o předčasné složení slibů. S použitím církevní disperse všechny složily první časné sliby 1. listopadu 1950.¹⁷³

5.2.8 Internace představených v Hejnicích

28. června 1952 byly pozvány generální vikářka M. Theofora Kmoníčková, generální prokurátorka M. Adéla Hönigová a novicmistrová M. Euthálie Dušková, aby se nutně dostavily na ONV Praha 1. Byly okamžitě odvezeny autem do soustředovacího kláštera Hejnice. Do izolace převezli i představenou albrechtické provincie M. Leotu Soukupovou, představenou z Jiříkova M. Leokadii Součkovou a představenou ze Šternberka M. Dolorosu Lukášovou. Kromě nich bylo ve stejný den do tamního františkánského kláštera internováno 65 představených a sester z různých kongregací.¹⁷⁴ V červnu 1953 z rozkazu odjelo 33 sester do kláštera Oseku. Mezi nimi byla i sestra vikářka M. Theofora Komíčková. V květnu 1955 byly všechny sestry z internace propuštěny. Nesměly se vrátit do původních působišť.

5.2.9 Vězněné sestry z kongregace Milosrdných sester sv.Karla Boromejského

Během komunistického režimu bylo uvězněno 22 sester.¹⁷⁵ Jako první byla zatčena Velebná Matka Bohumila Langrová. Zatčena byla na základě obvinění z několika trestných činů, za velezradu a vyzvědačství na 20 let. Propuštěna byla po 8 letech, 11. 5. 1960, s 10letou podmínkou, která byla zrušena v roce 1965. K plné rehabilitaci pak došlo v dubnu 1969. Následovaly další, jako například sestra Vojtěcha Hasmandová, představená kláštera v Prachaticích. Byla zatčena 10. září 1952. Sestra Vojtěcha si k 10. 5. 1960, dnu amnestie, odpykala skoro celý trest - 7 let a 8 měsíců. Byla odsouzena na 8 let. Dne 8. července 1970 byla zvolena do vedení Kongregace jako generální představená.¹⁷⁶

¹⁷³ Kronika díl X.a, s. 83

¹⁷⁴ Kronika díl X.b, s.191

¹⁷⁵ Schildbergová, A., *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed.Vojtěch Vlček), s. 228 - 231

¹⁷⁶ Babáková, V., *Perzekuce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského po roce 1948*, s. 22, 26

5.2.10 Vojenské knížky

Správy nemocnic obdržely koncem roku 1952 od Ministerstva obrany a SÚC příkaz, aby pro evidenci zdravotního personálu schopného vojenské zdravotní služby, byly provedeny odvody řeholních ošetřovatelek ve věku do 50 let. Některé sestry se podrobily a vojenské knížky převzaly, jiné naopak ne.¹⁷⁷ Přišlo nařízení o odvozech, zkouškách a povinném výcviku. Ve vojenských knížkách měly šarži a vzali jim míru na čepice. Vojenské knížky vracely když opouštěly nemocnici.¹⁷⁸ V „Návrhu na opatření vůči řádům“ z 8. 1. 1953 se píše, že odpíraly převzít vojenské knížky anebo měly k jejich přijetí řadu výhrad. V Českých Budějovicích dokonce po odchodu vojenské komise přijaté knížky zničily. Říkají, že zjistili, že tento odpor řeholnic byl organizován třemi velkými řádovými celky, a to boromejkami, františkánkami a křižáčkami.¹⁷⁹

Řeholní sestry předložily Ministerstvu národní obrany celkem 12 žádostí, v nichž žádají v případě povolání do vojenské služby o povolení a zaručí řeholních zvyklostí jako je nošení řeholního roucha, řeholní společenství více sester, výkon řeholních povinností. To je podmínka k jejich účasti a použití v armádě. MNO žádá zlepšení přesvědčovací práce církevních tajemníků a lepší spolupráci s OVV a s orgány strany. Požadavky řeholních sester jsou v rozporu s branným zákonem a MNO je nemůže slibovat. Sestry se také odmítají zúčastnit výcviku.¹⁸⁰

5.2.11 Přemístění sester

Mladší sestry byly odvezeny do továren 15. srpna 1952. Již 20. srpna je přijela v civilu navštívit generální sekretářka S.M. Emanuela Schovancová z Prahy, aby je povzbudila. Za několik dnů se objevila s proviantem představená z Rožďalovic S.M. Tobie Hurychová. Pokud to bylo možné, byly jim z mateřince dovezeny nezbytné věci k vybavení ubytoven. Sestry z Libče a Trutnova se v rámci možností vzájemně navštěvovaly a pomáhaly si. Ze začátku, než dostaly peníze, žily pouze z darů svých filiálek. Generální sekretářka navštěvovala sestry i když se roznemohly a byly v nemocnici, protože nezdravé prostředí a těžká práce byla častou příčinou nemoci. Sestry z továren se snažily vést duchovní život blížící se životu v mateřinci. Ráno, ve 4 hodiny, před nástupem do práce měly mši. I půlnoční mši, s obtížemi, navštěvovaly. V novém roce 1953 se boromejky z Trutnova rozhodly, že nebudou o církevně zasvěce-

¹⁷⁷ V letech válečných kongregace posílala do vojenských lazaretů své sestry - válka Rakouska s Itálií (1859), v bitvě o Šlesvik a Holštýn (1864), válka prusko – rakouská (1866), prusko – francouzská (1870), první světová válka (1914 – 1918)

¹⁷⁸ Kronika díl XI., s. 10

¹⁷⁹ SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 87, Řády a kongregace obecně

¹⁸⁰ VHA Praha, fond Sekr.min., 1953,94/1, kart. č.14, inv. č.108

ných svátcích chodit do práce. To také plnily. Den před svátkem Zjevení Páně 5. ledna 1953 ohlásily mistrovi, že 6. ledna nepřijdou do práce. Bylo to klasifikované jako sabotáž, dostaly pokutu 12 tisíc korun. Peníze přinesly druhý den, ale administrativně si je ředitel nemohl vzít. Sestry na svátcích trvaly, nechodily v nich do práce a byly proto velmi kráceny na penězích. Po jejich vzoru pak o svátky přestaly pracovat i sestry z jiných řádů.¹⁸¹ Později došlo k „dohodě“ a svátky napracovávaly. Když za sestrami se přijeli na návštěvu podívat i lékaři a primář z Nemocnice pod Petřínem, kde před odsunem pracovaly, téměř okamžitě se objevili pracovníci StB. Kontrolovali, zda se návštěva zapsala a proč přijela. I sestra generální vikářka S.M. Theofora Kmoníčková navštěvovala a povzbuzovala sestry a zároveň je i informovala o dění v kongregaci.

5.2.12 Skládání slibů a počty sester

Dne 20. září 1952 skládalo časné sliby několik sester z libeňské i trutnovské komunity. Svaté sliby skládalo 26. října v Trutnově také sedmnáct sester. Na slavnost přijely vždy i některé představené a tím ukázaly sílu a pospolitost kongregace a vnesly mezi sestry lásku s nadějí. Sliby konané v místech kde sestry právě byly se dělaly i v dalších letech.¹⁸²

V roce 1956 na žádost ministerstva kultury a informací složilo 16 čekatelek sliby a 26 sester s časnými sliby složilo sliby doživotní. V roce 1957 skládalo doživotní sliby 44 sester a 33 jich čekalo na pozdější dobu. Po šesti letech to byla první obláčka.¹⁸³

V roce 1957 měla kongregace 835 profesek (801 s doživotními sliby a 34 s časnými sliby), 16 novicek a žádnou čekatelku.

5.2.13 Rok 1953 – Akce „B“

Rok 1953 se měl stát rokem zlomovým pro ženské řehole. V první polovině roku byl rozpracován podrobný plán na rozpuštění všech mužských a ženských řádů a kongregací – akce „B“. Dne 1. července měly být řeholnice vyzvány k přechodu do civilní života na základě právního nálezu ministerstva vnitra o absenci norem, které by umožnily jejich existenci. Současně to znamenalo, že definitivně odloží řeholní šat.¹⁸⁴ Výjimku měly mít staré sestry, mohly by dožít kdesi v ústraní. Odpor by znamenal internaci, případně soud a vězení. Vše bylo promyšlené, ale nakonec byla akce několik dnů před spuštěním odvolána. To neznamenalo uvol-

¹⁸¹ Kronika díl XI., s. 36

¹⁸² Kronika díl XI., s. 26

¹⁸³ Kronika díl XI., s. 142

¹⁸⁴ Vlček, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, s.108

nění režimu řeholím, jen odklad tohoto řešení. Řeholnice přestaly být vnímané jako problém ohrožující režim. Došlo k posunu zájmu státu z kléru na věřící.¹⁸⁵

5.2.14 Nemocnice a filiálky

Ve zprávách z pravidelných porad kolegia ministrů se píše, že jeptišky očekávají přesun z nemocnic do výroby. Na ruku jim údajně jdou lékaři a primáři, protože prohlašují o nich, že jsou nepostradatelné. Toho prý využívají a proto ještě lépe a pečlivěji a nenáročněji v nemocnicích pracují. Tak o tom referují okresní církevní tajemníci.¹⁸⁶

Dne 31. července 1953 opustila kongregace filiálku v Prčicích, kde působila od roku 1845. 19. prosince mají výpověď z nemocnice v Pelhřimově. V roce 1957 sestry byly ještě v 10 nemocnicích

5.2.15 Rok 1954 - patron

Pro každý rok dostává kongregace svého patrona. Pro rok 1954 to je sv. apoštol Petr. Pro sestry je to povzbuzení, neboť on je první mezi apoštoly. On je zástupce Boha na zemi, kterého si vyvolil mezi všemi a dal mu jméno Petr - Skála. Jemu přislíbil nejvyšší úřad ve své Církvi a po svém zmrtnýchvstání mu jej udělil. Velmi tedy věří, že se i ony stanou pevné a překonají všechny problémy.¹⁸⁷

6.2.16. Shrnutí změn v letech 1948 – 1957 generální představenou Bohumilou Langrovou

V roce 1948 měla kongregace 1053 profesek (993 s doživotními sliby, 60 s časnými sliby), 32 novickek a 45 čekatelek a v roce 1957 měla 835 profesek (801 s doživotními sliby a 34 s časnými sliby), 16 novickek a žádnou čekatelku. Celkem od roku 1948 zemřelo 248 sester a opustilo kongregaci 49 sester, z nich bylo 17 vysídlených z Albrechtic.

V roce 1948 sestry pracovaly ve veřejných a kongregačních nemocnicích, v ústavech se starými lidmi, zasvětily svůj život a síly slabomyslným, uvězněným, vyučování a výchově dětí a mládeže ve školách a domovech mládeže, vedení domácností v exercičních domech a v jiných církevních podnicích.

V roce 1957 je činnost omezena na 10 nemocnic (opustily je do roku 1961), péči o přestárlé a churavé v charitních domovech a péči o duševně úchylnou a nevychovatelnou mládež a dospělé debilní muže a ženy ve speciálních ústavech. V tomto desetiletí pozbyla kongregace 42

¹⁸⁵ Tesař, Petr, *Ženské řehole v období totality*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948-1989* (ed. Vojtěch Vlček), s.31 - 33

¹⁸⁶ SÚA Praha, fond SÚC, kart. č.15, KM - schůze č. 45 - 48

¹⁸⁷ Kronika díl XI. s. 45

domů vlastních a 4 domy, které byly nezczitelným majetkem kongregace, která je obdržela od dobrodinců, jako vázané na určitý dobročinný účel. Celkem bylo zrušeno 64 filiálek. Zákonem byly zestátněny v roce 1949 tři kongregační nemocnice, 4 obecné a měšťanské školy, 3 odborné školy a 3 internáty. Pozemkovou reformou byly zlikvidovány tři statky a všechna kongregační hospodářství při jejích ústavech a administrativním nařízením Státního úřadu pro věci církevní bylo dáno do správy Náboženské matice 18 domů kongregace. Ústředí České katolické charity převzalo do své správy 10 domovů důchodců, které byly majetkem kongregace a sestry pracovaly dále v těchto ústavech. Po úřední výpovědi opustily sestry činnost v 19 nemocnicích a 3 sociálních ústavech, různými změnami zanikla činnost sester v 9 filiálkách a pro nedostatek sester dala kongregace výpověď ve 2 filiálkách.

Koncem roku 1957 nevlastní kongregace již delší dobu žádný nemovitý majetek. Z movitého majetku jí něco málo zůstalo. V ústavech, které sestry opustily, zanechaly mnoho movitostí, které ústavy převzaly, nebo byl tento majetek prohlášen za „opuštěný“. Sestrám bylo dovoleno vzít s sebou jen osobní věci a nejnnutnější svršky. Kromě tohoto movitého majetku má kongregace ještě finanční jmění, které se skládá z částky na běžném účtu a z hotovosti v pokladně. Zdrojem těchto příjmů jsou měsíční platy sester a jejich starobní nebo invalidní důchody.

Při skrovném způsobu života stačí sestrám tyto příjmy k uhrazení všech potřeb. Jsou spokojeny s tím, co mají a děkují Božské prozřetelnosti za její obdivuhodné řízení. Ochuzení od hmoty je vyváženo prohloubením duchovního života a zvrucněním vzájemné sesterské lásky.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Schildbergová, A., *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s.225 - 226

6 Vývoj v letech 1958 – 1967

Atmosféra 50. let byla naplněná pronásledováním odpůrců režimu, tedy kněží a řeholníků. Byla to také doba o nezištné pomoci věřících pronásledovaných. Rok 1960 se dá považovat za ukončení jedné části plánování KSČ tím, že vydala novou socialistickou ústavu, a tím, že považovala uskutečněné kroky proti církvi za dostatečné. To vyvolalo snížení ostrážitosti režimu a jeho postupné uvolňování. Amnestie roku 1960 znamenala propuštění mnohých politických vězňů z církevních kruhů. Také se stalo uskutečnitelným zaměstnat kněze bez státního souhlasu v charitních domovech, konat duchovní cvičení s knězem i se stýkat se zahraničím. Celkově to ale neznamenal ukončení přestavby, dozoru státu nad náboženstvím. Stát stále neměl zájem o působení řeholnic v ústavách. Velkou překážkou pro jejich úplné vytěsnění z ošetrovatelství se staly peníze. Proto udělal i částečné ústupky jako umožnění doplnění jejich vzdělání na středních zdravotních školách.

6.1 Stát a církev v letech 1958-1967

Majetek řádů a kongregací byl již až na výjimky vyvlastněn a movitý inventář reorganizován. Činnost řeholníků a jejich působnost nebyla povolena. Naproti tomu činnost řeholnic byla po určitém přechodném období soustředěna do sociálních ústavů. Do českých krajů bylo na požádání slovenských orgánů v první polovině padesátých let přemístěno 1 562 řeholnic ze Slovenska. I ty byly nejprve zaměstnané v textilním průmyslu a až poté byly zařazeny do sociálních ústavů jako ošetrovatelky. V roce 1962 byla rámcově dokončena personální výměna řeholnic ve zdravotnictví civilními zdravotními sestrami, kterých byl nedostatek. Náročnost výměny byla v tom, že na dvě řeholnice byly potřebné tři civilní sestry.¹⁸⁹ Dne 9. prosince 1959 bylo vydané vládní usnesení č. 1047 podle kterého byly převedeny všechny sociální ústavy provozované Českou katolickou Charitou do správy národních výborů. Charitě zůstaly pouze ústavy vyhrazené pro církevní osoby.¹⁹⁰

Ministerstvo školství a kultury v roce 1960 provádí reorganizaci církevních úseků národních výborů. Krajští církevní tajemníci se k tomu vyjadřují a přejí si, aby byl vyčleněn odbor na ministerstvu školství a kultury a aby byl přiřazen k předsednictvu vlády. Důvod pro to je ten, že v praxi se církevně - politické záležitosti řeší z hlediska školských a kulturních úkolů a

¹⁸⁹ Tesař, Petr, *Ženské řehole v období totality*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948-1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 40

¹⁹⁰ Daňhel, M., *Řeholní řády a kongregace*, s. 75

nechápe se, že církevní politika má jiné, spíše represivní poslání, zatímco školství a kultura rozvíjející. Z těchto hledisek je také často chybně posuzována kádrová politika, metody práce a zejména církevně - politické problémy, jako například to, že na školách je výuka náboženství chápána jako součást všeobecné výuky. Navrhuje se, aby církevní politika byla přímo podřízena předsedům ONV.¹⁹¹ Církevní oddělení má zůstat i na KNV, protože má opodstatnění v církevním zákoně č. 218 a ve vládním nařízení č. 219-223/1949 sb., kdy dává duchovnímu souhlas, vyměřuje platy, nemocenskou a přiděluje farnostem peníze. Také se navrhuje rozbít ústředí České katolické Charity, protože se stalo nástrojem kněží pro tvorbu římskokatolické politiky. To se pak projevuje při práci v jednotlivých krajích. Upozorňují na to, že ústavy České katolické Charity se stávají vlastně kláštery ve starém slova smyslu a v nich jsou živly, které škodí zájmům lidově demokratického zřízení. Je v nich i mnoho civilních zaměstnanců, kteří nemají kladný poměr k našemu zřízení.¹⁹²

V roce 1967 byla uzavřena dohoda mezi bývalým Státním úřadem sociálního zabezpečení a ministerstvem kultury o zaměstnání řeholnic (Zpravodaj SÚSZ ze dne 26. 8. 1967, částka 10) a tímto opatřením dosavadní pracovní činnost řeholnic ustálena na následujících pracovištích:

- ve státních sociálních ústavech pro oligofrenní, nevzdělatelnou mládež a v domovech důchodců
- v zařízeních České katolické Charity, v sociálních ústavech pro církevní osoby, v rekreačních domovech pro duchovní, ve výrobě bohoslužebných potřeb a devocionálií, bohoslovecké fakultě a konzistořích
- ve vybraných zdravotnických zařízeních - psychiatrických léčebnách a zařízeních pro nevyléčitelně choré.¹⁹³

Charita byla novým statutem ke dni 1. ledna 1963 přeměněna na výrazně menší organizaci. V jejím vedení byl předseda Stehlík, ředitel Mádr a loajální řeholnice.¹⁹⁴ Charita byla pro režim místem, kde se projevoval vliv státu jako nepříliš úspěšný. Byla výhradně církevní organizací a útočiště v ní nacházelo řada vládě nepohodlných lidí, jako jsou bývalí řeholníci, kněží bez souhlasu, funkcionáři Československé strany lidové aj. Z tohoto důvodu se snažil stát více ovládat charitní ústavy. Proto odstraňoval z vedoucích míst řeholní sestry a nahrazoval je civilními a proto také chtěl zcela odstranit řeholní sestry a nahradit je civilními. V tomto ekonomickém bodě však narážel na výrazné zdražení provozu v takto státem převzatých zařízeních. V nemocnicích, kde řeholnice pobíraly tzv. vestiář, což byla částka výrazně nižší, než

¹⁹¹ SÚA Praha, fond MK ČSR, kart. č. 1, Církev, Řízení církevní politiky, plán práce 1957, 1956-60, 1963

¹⁹² SÚA Praha, fond MK ČSR, kart. č. 1, Církev, Řízení církevní politiky, plán práce 1957, 1956-60, 1963

¹⁹³ Daňhel, M., *Řeholní řády a kongregace*, s. 75;

¹⁹⁴ Tesař, Petr, *Ženské řehole v období totality*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 44

plat civilních ošetřovatelek, byl nárůst mzdových prostředků až o 4 miliony korun. Byla to cena ospravedlněná tím, že sloužila i k převýchově řeholnic, k tomu, že je peníze „zkazí“. Nakonec jim peníze dávali na spořitelní knížky, kde se mnohdy dlouho zachovaly. Sestry i jednotlivé řehole se podílely na financování oprav i modernizací charitních domovů i na jejich provozu.¹⁹⁵

V roce 1960 byla prezidentem Antonínem Novotným vyhlášena rozsáhlá amnestie, která byla spuštěna dne 9. května.¹⁹⁶ Amnestovaní političtí vězni se stali občany „druhé kategorie“ a to jim režim ukazoval i ve výši přiznaných důchodů. Pokud byli věznění déle než dva roky, posuzoval se jejich důchod podle instrukcí ÚV KSČ. Státní úřad sociálního zabezpečení kontroloval výši důchodů a důchod neměl přesahovat 400 korun měsíčně. Výjimečně částku mohl přesáhnout, ale nikdy nepřesáhl 600 korun. Specifickou skupinu propuštěných byli prominentní vězni. Těch bylo kolem tří set. Jednalo se o bývalé významné hospodářské, politické či duchovní činitele. O nich rozhodovalo přímo politbyro ÚV KSČ. Mezi nimi byl s podlomeným zdravím i litoměřický biskup Štěpán Trochta.¹⁹⁷

6.1.1 II. vatikánský koncil

V září 1962 byl v Římě zahájen II. vatikánský koncil. Ze strany ministerstva vnitra byl vydán požadavek na ustanovení agentury, která by odjela do Říma a zaslala by veškeré informace o průběhu zasedání. Vatikánský koncil byl vyhlášen papežem Janem XXIII. v roce 1959 a definitivně ukončen až v prosinci 1965. Jan XXIII. od roku 1963 prosazoval vůči zemím s komunistickým režimem přísně neutrální vztah. Postavení církve v Československu bylo probíráno až při čtvrtém zasedání koncilu od září do prosince 1965 v čase pontifikátu Pavla VI., kdy zasedání slyšelo od kardinála J. Berana o pronásledování věřících v Československu. Později se o pronásledování zmínil ve svém projevu i Pavel VI.¹⁹⁸ Vatikánský koncil znamenal určité naděje u československé věřící společnosti. O tom napsal Petr Tesař:

(...) k jednáním s nadějí vzhlížela takřka celá katolická církev v západním i východním bloku bez rozdílu. Omezená informovanost o koncilovém dění vedla některé kněze, laiky a samozřejmě i řeholnice k získávání a dalšímu rozšiřování detailnějších informací, koncilových dokumen-

¹⁹⁵ Tesař, Petr, *Ženské řehole v období totality*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 43 - 44

¹⁹⁶ Další amnestii vyhlásil prezident Novotný 9. 5. 1962 a týkala se omezeně polit. vězňů. Celkem bylo v roce 1960 propuštěno 212 845 osob, soudy amnestovaly 87 958 osob a NV 124 887 osob. Při příležitosti 20. výročí osvobození ČSSR, 9. 5. 1965 se dostali ven většina zbylých polit. vězňů - Ota Mádr, Josef Zvěřina. Z věznic bylo r. 1960 propuštěno 7092 osob, z toho 6463 mužů, 612 žen, 17 mladistvých, bylo to 5610 politických vězňů to je 64% z celkového počtu 8 708 politických vězňů a 1491 kriminálních vězňů.

¹⁹⁷ <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1101/036-054.pdf>, Rokoský, Jaroslav, Amnestie 1960

¹⁹⁸ Němcová, M., *Životní příběhy řádových sester pracujících v ústavech sociální péče před rokem 1989*, s. 23

tů apod. Ti všichni riskovali trestní stíhání za maření státního dohledu nad církvemi, proto vše probíhalo v tajnosti a přísné konspiraci.¹⁹⁹

Na II. vatikánském koncilu bylo definováno postavení církve ve světě, zvýšila se úloha laiků a církev se přihlásila k praktickému ekumenizmu, k dialogu s jinými náboženstvími stejně tak jako s nevěřícími. Významným mezníkem byl koncil také pro československou věřící veřejnost, neboť jí dodal již částečně ztracenou touhu po změně. Více lidí začalo díky němu mluvit o potřebě svobody náboženství. Také rostla návštěvnost bohoslužeb, veřejných církevních slavností a v zvyšoval se počet dětí přihlášených na hodiny náboženství. Na základě rozhodnutí, ke kterým došlo právě při vatikánském koncilu, se začala přizpůsobovat řeholního roucha. Měla odpovídat klimatickým, praktickým i zdravotním standardům.²⁰⁰

V šedesátých letech se již projevil následek zákazu přijímání řeholního dorostu. Kongregace a řády musely kvůli nedostatku sester samy opouštět ústavy. Místo nich přicházely civilní pracovnice. Velmi často se pracovní nasazení civilního personálu s řeholním jeví jako nízké. Proto bylo v roce 1956 povoleno přijmout dorost.

V roce 1961, 2. listopadu, zemřel ve své rezidenci olomoucký arcibiskup J. K. Matocha. Církevní tajemník ho v posudku z roku 1953 charakterizoval:

(...) je naprosto oddaným služebníkem Vatikánu a fanatickým, bojovným obhájcem církve. Nikdy se nesmíří s tím, že by církev měla hrát nějakou podřadnou úlohu. U podřízených vyžaduje naprostou poslušnost, podle něho nemá nikdo právo kritizovat biskupy nebo papeže, odvolává se na Krista, kterého každý kněz je zde na zemi zástupcem a je přímo předurčen, aby lid vedl. Církev je podle něj jediným útvarem, který podle Božího nařízení bude trvat věčně - všechno ostatní je pomíjějící a proto člověk má vším svým úsilím a prací směřovat jediné k Bohu. Toto hlásal při každé příležitosti přímo fanaticky. Prohlašuje také, že za Krista i církev je ochoten i život položit (...). Základ života vidí v učení středověkých církevních otců, které neustále studuje a pokrok uznává jen pokud by církvi zachoval celý okruh její dřívější působnosti.²⁰¹

Zmírnění, zklidnění vztahu mezi státem a církví přineslo klid řeholníkům a řeholnicím. V letech 1963 až 1968 docházelo k zatýkání z politických důvodů již ojediněle.²⁰²

¹⁹⁹ Tesař, Petr, *Ženské řehole v období totality*. In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 44 - 45

²⁰⁰ Němcová, M., *Životní příběhy řádových sester pracujících v ústavech sociální péče před rokem 1989*, s. 23 - 24

²⁰¹ SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 195, Dodatky, osobní, jednotlivci 1949-56

²⁰² Vlček, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*, s. 42

6.2 Stát a kongregace v letech 1958-1967

Stárnutí sester bylo pro kongregaci spojeno s potřebou se o ně postarat a umístit do vhodného domova. Začátek roku 1958 znamenal další usilovné hledání vhodného objektu, protože charitní domov ve Vidnavě byl přeplněný. Sestry představené ve filiálkách byly nabádány k tomu, aby všechny sestry vroucími modlitbami vyprošovaly místo pro ubytování sester důchodkyň. V březnu dostaly sestry nabídku k návštěvě křižovnického kláštera Hradiště u Znojma, který býval špitálnického řádu křižovníků s červenou hvězdou. Po prohlídce se sestry rozhodly o klášter usilovat. Generál a velmistr řádu křižovníků s červenou hvězdou J.M. Dr. Josef Vlasák, devadesát jedna let starý, církevní hodnostář, který byl v Praze druhým kaplanem u kostela Sv. Ducha byl potěšen, že i nadále bude klášter sloužit svému původnímu účelu, tedy opět pro špitální řád. Tím byl i řád křižovníků s červenou hvězdou. Hradiště bylo v průběhu dalších let nákladně opravováno. Klášter ze 17. století začali opravovat již v březnu 1958. Již 2. června se tam přestěhovala generální vikářka S.M. Theofora Kmoníčková a generální prokurátorka Adéla Höningová se čtyřmi sestrami. Hradiště se mělo stát ústředím Kongregace.²⁰³ Všechny sestry z okolních Charitních domovů, Plavče, Moravských Budějovic, přijížděly a pracovaly podle potřeb a svých možností. Pomáhaly také Školské sestry de N.D., které byly zaměstnané v Plavči. Pracovaly na zahradě, která se čistila a ze které se sklízelo ovoce i zaseté plodiny. Sestry zřídily i hospodářství se slepicemi a v rámci dobrých vztahů podle potřeby pomáhaly v sousedním státním statku. Na hradištském hřbitově zakoupily také několik hrobů pro sestry. Šlo o opuštěné hroby po německém obyvatelstvu.²⁰⁴ Dne 3. ledna 1959 po prohlídce Hradiště byla odvezena generální vikářka S.M. Theofora Kmoníčková a 4. ledna ji odvezli na Pankrác. Šlo o udání jedné odešlé sestry. Hned 8. ledna byla internovaná generální prokurátorka S.M. Adéla Höningová. SÚC v Praze jí přikázal pobyt v Mělníce - Podolí.

6.2.1 Výpovědi z pracovišť

Z Mělníka - Podolí dostaly výpověď 15. července 1959. Nová působiště jim určila generální prokurátorka.²⁰⁵ Dne 17. března 1958 opustila kongregace Vincentinum na Velehradě.²⁰⁶ Od-

²⁰³ Kronika díl XIII. s.26

²⁰⁴ Kronika díl XIII. s. 37

²⁰⁵ Kronika díl XIII., s. 43-64; Ústav byl založen 30. 4. 1841 kněžnou Helenou Lobkowiczovou a jejím bratrem knížetem Františkem Jiřím Lobkowiczem. V roce 1948 byl ústav zákonem o zestátnění nemocnic a léčebných ústavů zestátněn. To bylo rozporné, protože ústav nebyl nemocnicí, ale byli v něm lidé s chronickými chorobami a s chorobami stáří.

²⁰⁶ Kronika díl XIII., s. 1-13, Ve Vincentinu byly od 6. 6. 1899, byl to letohrádek hraběte Pöttinga od kterého ho získal spolek sv. Vincence pro nevléčitelně nemocné. Tehdy tam byly 3 boromejky a 17 chovanců - 5 mužů a

chod albrechtických sester ze Závodní nemocnice v Ostravě - Vítkovicích byl 31. července 1959. Odešly do Charitních domovů. Ve třetím čtvrtletí roku 1959 dostaly sestry tříměsíční výpověď z nemocnice v Českém Brodě, ve Slaném a v Kutné Hoře. Tuberkulosní léčebnu v Hostinném opustily 30. června 1962.²⁰⁷ V prosinci 1962 byla zřízena nová filiálka v Kúsově u Stach na Šumavě. Přešlo tam osm sester z Prachatic.²⁰⁸ Státní léčebnu v Tuchoměřicích opustily dne 21. prosince 1963. Zde pracovaly od 25. září 1899.²⁰⁹ Sestry z Tuchoměřic přešly v lednu 1964 do nově budovaného ústavu v Leontýně, kde pracovalo 14 sester a umístěno zde bylo 50 chovanců. Filiálka se postupně zabydlela. Mši přijížděl nejprve sloužit rakovnický děkan Otec Zdeněk Adler. Později byl přijat jako údržbář Otec František Smejkal, který měl státní souhlas a mohl se stát duchovním sester.²¹⁰ Z Tuberkulosní léčebny v Moránech odešly sestry 21. prosince 1964. Zde byly krátce, od 2. prosince 1957.²¹¹ Ze Všeobecné veřejné nemocnice v Šumperku odešly sestry dne 30. června 1960. V roce 1961 opustily sestry ke dni 23. května nunciaturu v Praze, kde byly od roku 1929 a 1. července pak vilu Pax v Karlových Varech. Bylo to z nařízení ministerstva školství a kultury. Situace sester se v mnohých ústavech stávala neudržitelná pro nároky na jejich pracovní vytíženost. Z toho důvodu podaly roku 1961 ve Šternberku podmíněnou výpověď. Kongregace nesměla zvýšit v přeplněném ústavu počet sester a stávající nebyl dostatečný. Vedení ústavu na jejich podmínky přistoupilo, některá oddělení převzal civilní personál a kongregace výpověď odvolala.²¹²

Dne 1. ledna 1960 přešly všechny ústavy kongregace, které až dosud spadaly pod Ústředí České katolické Charity v Praze, na příslušné okresy. Charitní domovy pro přestárlé se změnilly v Domovy sociálního důchodového zabezpečení - Domovy důchodců (DD). Charitní ústavy pro debilní děti nebo dospělé změnilly název na Ústavy sociální péče (ÚSP). Jednalo se o DD v Božicích (140 chovanců, 35 sester), DD Frýdlant nad Ostr. (200 chovanců, 59 sester), DD Horní Sloupnice (120 chovanců, 21 sester), ÚSP v Hrabčicích (65 chovanců, 23 sester), DD v Jiříkově (130 chovanců, 31 sester), DD v Moravských Budějovicích (83 chovanců, 21 sester), DD v Novém Jičíně (67 chovanců, 26 sester), DD v Oboře u Ostroměře (30 chovanců, 11 sester), DD v Plavči (130 chovanců, 26 sester), ÚSP v Podlesí (32 chovanců, 15

12 žen. V roce 1908 již v něm bylo 100 chovanců a to již i děti. Během první světové války se rozrostl na 170 chovanců, 11 sester a 20 zaměstnanců. Ubylo ale sponzorů a nebyly peníze. Ústav vypadal na zavěnění. V roce 1921 byl založen Spolek přátel Vincentina, který ho zachránil před rozpuštěním. V roce 1952 se odstěhoval do Velehradu, do jezuitské koleje. Dětská pobočka ze Smečna do Šternberka.

²⁰⁷ Kronika díl XIII., s.141, Dne 1. 5. 1891 do této Městské nemocnice přišlo pět sester. Po převratu se stala Všeobecnou veřejnou nemocnicí ke které přibyla Plicní léčebna. V první světové válce se zde léčilo 170 vojáků.

²⁰⁸ Kronika díl XIII., s. 150

²⁰⁹ Kronika díl XIII., s. 167

²¹⁰ Kronika díl XIII., s. 176-178

²¹¹ Kronika díl XIII., s. 191

²¹² Kronika díl XIII., s. 139-141

sester), DD Prachatic (120 chovanců, 23 sester), DD v Rožďalovicích (246 chovanců, 47 sester), DD Strakonice (80 chovanců, 13 sester), ÚSP Šternberk (286 chovanců, 41 sester), DD Určice (25 chovanců, 7 sester).²¹³

6.2.2 Amnestie roku 1960

Již od vánoc 1959 se sestry těšily, že snad má být k patnáctému výročí osvobození republiky vyhlášena velká amnestie. Dne 9. května bylo v novinách uveřejněno „Rozhodnutí presidenta republiky a vlády Republiky československé o amnestii.“ Ve 2 hodiny odpoledne dne 10. května se první ozvala generální vikářka. Telefonovala, že přijede večer asi ve 22. hodin. Propouštění amnestovaných se dělo postupně a tak nejprve byla propuštěna M. Chrystostoma Tyrálíková. Dne 11. května 1960 pak M. Vojtěcha Hasmandová, M. Huberta Pijáčková a poslední Velebná Matka Bohumila Langrová.

Asi o ½ 10. hodině večer zastavilo auto před naším milým domovem na Hradišti a přivezlo naši drahou Velebnou Matku. Očekávalo ji jen několik sester. Churavým obyvatelkám to nebylo oznámeno, aby klidně spaly. Opět nelze vyličit nesmírnou radost ze šťastného návratu.²¹⁴

Hradiště se s příchodem Velebné Matky, generální představené, stalo mateřincem kongregace. Kongregace zde má celou generální radu, má zde své ústředí. Po jedenácti letech, 20. října 1963, byla do kostela sv. Hipolyta v Hradišti, na postranní oltář sv. Jana Nepomuckého, přivezena a umístěna socha Matky Boží Bolestné ze 14. století. Má chránit boromejky, tak jako to dělala od času prvního příchodu sester z Nancy do Prahy.²¹⁵ Hradiště bylo budováno Charitou a ta stavbu kontrolovala. Proto tam dne 5. února 1966 přijeli zástupci ministerstva kultury František Trávníček a ÚČKCH pan Kučera. Nedostatky neshledali a byli se stavem přestavby spokojeni.

Den 15. srpen 1961 byl významný protože tři sestry skládaly veřejně doživotní sliby. Když se Matka informovala na osvětovém odboru KNV, nebyl to problém. Zákaz totiž platí na přijímání nových členek a ne na skládání slibů. Sliby proto mohly být složené podle církevních předpisů. V září skládalo doživotní sliby ještě sedm sester. Další sestry je mají skládat v příštím roce, až budou mít možnost dovolené.²¹⁶

Dne 11. října 1962 byl v Římě zahájen II. všeobecný vatikánský koncil. Z Československa se do Říma vypravilo 12 delegátů. Zúčastnilo se ho asi 5 000 biskupů a kardinálů

²¹³ Kronika díl XIII., s. 96-97

²¹⁴ Kronika díl XIII., s. 102

²¹⁵ Kronika díl XIII., s. 167

²¹⁶ Kronika díl XIII., s. 128 - 130

z osmdesáti zemí. Při zahájení trval průvod kardinálů několik hodin.²¹⁷ II. vatikánský koncil přinesl mimo jiné i nové směrnice pro řeholní roucha. Říká: „Řeholní oděv jako znamení zasvěcení, ať je jednoduchý a skromný, chudý a zároveň vhodný (slušivý), odpovídající zdravotním požadavkům a přizpůsobený časovým a místním okolnostem a požadavkům doby.“²¹⁸ Česká kongregace se změnou řeholního roucha začala jako poslední, koncem roku 1966. V Polsku ho měly již 4. listopadu 1964, ve Francii 19. března 1966, NSR o velikonocích, NDR 16. července a v Rakousku 15. srpna 1966. V ČSSR se tak stalo na den Svaté Rodiny, v neděli dne 8. ledna 1967.

Novinkou z roku 1966 bylo usnesení generální rady kongregace, aby sestry jubilatky oslavovaly výročí své první profese (svatých slibů, 25., 50. a 60. výročí) vždy, slavnostně na Hradišti.²¹⁹

²¹⁷ Kronika díl XIII., s. 150

²¹⁸ Kronika díl XIII., s. 210

²¹⁹ Kronika díl XIII., s. 211

7 Vývoj v letech 1968 – 1972

Jaro v roce 1968 je známé pod názvem „pražské jaro“. Je tím vyjádřena krátkost a krása tohoto období dějin i rychlost jeho vzniku a zániku. Nastala v něm revize postoje strany a vlády k církvím a také personální změny na Sekretariátu pro věci církevní ministerstva kultury (SPVC MK), který nahradil v roce 1967 při reorganizaci ministerstev OPVC MŠK. Tehdy soudruha Hrůzu nahradila soudružka Erika Kadlecová. Personální změny byly i ve vedení ČKCH. Stát dovolil 13. 8. 1968 přijmout „staré novicky“, první od roku 1950. Vstup vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 však opět „pražské jaro“ ukončil. Nastalo období „normalizace“ a návrat dřívějších vedoucích i praktik. Vedoucím SPVC na MK se opět stal soudruh Karel Hrůza. Vztah k církvím se postupně upravil ke stavu v roce 1950.

7.1 Stát a řeholní společnosti v krizových letech 1968 – 1972

V roce 1969 byl ředitelem církevního referátu na ministerstvu kultury Karel Hrůza. Strategií SPVC MK bylo, že nelze s církvemi vyvolávat konflikty, ale že v případě jejich přestupků proti dohodě se bude postupovat podle platných zákonů. Upozorňuje, že do církví se budou uchylovat lidé s nepřátelskými, pravičáckými a protisocialistickými postoji. Oficiální postoj říká, že se již nelze vrátit k politice vzhledem k církvím, která byla praktikovaná před rokem 1968. To se týká například výuky náboženství. Je potřeba upravit následky politiky předchozí ředitelky odboru soudružky Eriky Kadlecové, díky které byly do výuky náboženství investovány miliony korun, které se však nedají dostatečně kontrolovat.

V roce 1968 byla vydaná nová směrnice k udělování státního souhlasu kněžím. Tato směrnice neumožňuje mít dostatečnou kontrolu nad kněžími. Je již možné, že dostane souhlas i kněz, který byl vysvěcen tajně. Směrnice také neposkytuje přehled o kázáních zahraničních kněžských návštěv. Rok 1968 měl vliv i na otevření pobočky Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci, kde byl i přes současný zamítavý postoj otevřen v červnu 1969 další ročník studia. Farní rady, které jsou složeny z laiků rozšířily své pravomoci a zapojují se do nich i duchovní. Řeholní komunity se staly aktivní a jejich kněží se zajímají hlavně o pastorační činnost, kterou církevní referát nemá rád. Z důvodu, že je nedostatek světských kněží, dostávají také souhlas ke kněžskému působení. V roce 1969 se jedná asi o 30 řeholních společností. Je to doba, kdy je zájem o mírové katolické hnutí do kterého se aktivně zapojují i duchovní. Ze strany církevních referátů je obava, že pokud by se snažily toto hnutí potlačit, postavili by

se proti tomu biskupové. Obavu mají zejména z biskupa Trochty. Biskup Tomášek se marně snaží o vybudování nových kostelů na sídlištích v Praze. Jeho žádosti jsou vždy zamítnuty. Rozhodnutím ministra kultury byla zrušena rehabilitační komise, pro jejíž činnost nebyl žádný zákonný podklad.²²⁰

V letech 1968-1969 se i vlivem dopisu dr. Hromádky, který adresoval velvyslanectví SSSR na protest proti porušení československé suverenity, otrásla víra v SSSR jako stát zaručující rovnost, volnost bratrství. Do tohoto dopisu dr. Hromádka byl aktivním stoupencem KMK (Křesťanská mírová konference). Po něm pak společně s dalšími musel z KMK odejít. V roce 1971 se konal v Praze IV. sjezd VMS, na kterém se dokazovala světovost KMK delegáty, kterých bylo 336. Již v roce 1970 bylo v Moskvě rozhodnuto, že KMK bude dále očištěná od antisocialistických jedinců i reakčních církevních organizací a bude pokračovat v činnosti. I tato aktivita směřovala k úspěšnosti voleb, které se konaly v roce 1971 a které jsou podle Gustáva Husáka nejdůležitějšími od roku 1945. K roku 1971 bylo s vědomím biskupů zrušeno 20 mužských řeholních společností a cílem politiky je působit skrytě na kněze, kteří působí v ženských řeholích. V krizovém období usilovaly řády a kongregace o stav, který byl před zákonem č. 218/1949 Sb. Hlavními organizátory byli bývalí představitelé mužských řeholí jezuitů, dominikánů a salesiánů. Ti pomáhali organizovat v dubnu 1968 sněm mužských a ženských řeholí ve Znojmě - Hradišti, kde se dohodli na společném postupu a ustanovili tzv. Sekretariát řeholních společností v jehož čele byli čelní představitelé společností. Generální prokuratura a později Nejvyšší soud uznal právní subjektivitu řeholím, protože potvrdil, že řády a kongregace nebyly právně zrušeny a tudíž není překážka k obnovení řeholního života a v jeho pokračování. „Tím byl de iure legalizován řeholní život v tradičních formách a otevřen prostor řeholním společnostem.“²²¹ Proto mohl Sekretariát vznášet požadavky na rehabilitaci několika tisíc řeholníků/řeholnic a na navrácení majetku. Tento nárok potvrdilo MK. Vzniklo 32 ženských, podle Daňhela celkem 83, z toho 36 mužských a 47 ženských, nových komunit při bývalých farách a u poutních míst. V letech 1968 – 1969 absolvovalo několik set řeholnic katechetické kursy,²²² které organizoval Sekretariát řeholních společností podporovaný biskupy. Mužské i ženské řehole začaly znovu pracovat s mládeží. V pečovatelské službě v rodinách pracovalo 90 řeholnic²²³ a na farách 102. Celkem bylo do ženských řeholí přijato 127 novic. Řehole nakoupily 16 domů, a to se souhlasem místních a okresních orgánů a

²²⁰ SÚA Praha, fond MK SPVC (Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury), kart. č. 10. Porady KCT (krajský církevní tajemník) 1968, 1969 - 71

²²¹ Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR*. s. 77

²²² Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR*. s.77, 790 řeholnic

²²³ Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR*. s.77, 160 řeholnic

zřídily v nich noviciáty či střediska pro mládež. Také bylo zakoupeno několik rekreačních chat a pozemků. Zpráva říká, že řeholnice působily v civilu, což bylo zvláště nebezpečné, neboť to byly ošetřovatelky a lékařky. Po opravě výroku Generální prokuratury a Nejvyššího soudu²²⁴ se pak již Sekretariát řeholních společností nemohl opírat o jimi uznanou právní subjektivitu a církevní úřady opět mohly jeho činnost potlačovat.²²⁵

Náboženská matice má do konce roku 1972 provést likvidaci zbývajících majetku řádů a kongregací a tím ukončit svoji činnost.²²⁶

7.2 Kongregace v krizových letech 1968-1972

V roce 1968, 2. července, oslavila kongregace desáté výročí přeložení pobytu na Hradišti. Dne 7. dubna tam byla svolaná pracovní porada všech kongregací a řeholí, které se zúčastnilo 102 zástupců. Zde byl založen Sekretariát řeholních společností. V březnu tohoto roku na žádost České katolické Charity a se souhlasem ministerstva kultury a informatiky odešly dvě sestry na pražskou nunciaturu pro vedení domácnosti.²²⁷ Aktivní byla i Česká katolická Charita, která svolala členskou schůzi 9. května 1968 do paláce Charita na které byli zvoleni noví funkcionáři. Přítomni byli tři biskupové, 72 sester a civilní zaměstnanci. Za kongregaci se zúčastnila generální představená S.M. Bohumila Langrová a generální vikářka S.M. Theofora Kmoníčková. Naděje na světlejší zítřky byla ukončena dne 20. srpna, kdy v noci přešla spojenecká vojska na naše území. V Hradišti byla 21. srpna v 16. hodin.

Dne 31. října 1968 přijímá kongregace první dvě kandidátky od roku 1950.²²⁸ V roce 1969 Charita opět povoluje přijímání kandidátek a po Novém roce mají celkem 4 nové kandidátky. Po mnoha letech byla první obláčka²²⁹ pro tři sestry. Konala se v předvečer svátku sv. Josefa. Druhá obláčka se konala 14. srpna 1969 a řeholní roucho oblékly další tři kandidátky.²³⁰

²²⁴ Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace v ČSR*, s. 78; Ministerstvo kultury ČSR dopisem 25. 11. 1970 požádalo Generální prokuraturu o revokaci výroku, Sekretariát pro řeholní společnosti v roce 1971 se snažil ovlivnit stanovisko MK ČSR, 4. 5. 1971 Generální prokuratura se od svého stanoviska z roku 1968 distancovala a tím odpadly důvody o které se řeholní společnosti opíraly.

²²⁵ SÚA Praha, fond MK ČSR - SPVC (Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury), kart. č. 10. Porady KCT (krajský církevní tajemník) 1968, 1969-71

²²⁶ SÚA Praha, fond MK SPVC, kart. č. 22, Náboženská matice, 1968-1988, Náboženská matice je pokračovatelem Náboženského fondu zřízeného Josefem II. (1794) ze zkonfiskovaného církevního majetku. Podle toho byl a je dosud Náboženský fond, resp. nyní Náboženská matice, pouhé státní účelové jmění určené pro podporu církevního života. Tímto účelovým jměním státní správa vždy (za Rakouska i za předmnichovské republiky) nakládala jako se státním majetkem. Náboženská matice nevyvíjela a nevyvíjí samostatnou činnost a provádí jen likvidaci majetku bývalých řádů a kongregací a její nadační povaha je v dnešní době sporná.

²²⁷ Kronika díl XIII., s. 3, nuncius - papežův diplomatický zástupce v postavení velvyslance

²²⁸ Kandidátky dostávají medailonky

²²⁹ Kronika díl XIII., s. 14, Koná se v soukromí, bez okázalostí. Sestry se obléknou do posvěceného řeholního roucha a přijmou řeholní jméno. Svaté přijímání je jim podáno pod obojím způsobem.

²³⁰ Kronika díl XIII., s. 36

V březnu 1969 jely představené do Říma, kde navštívily sestry boromejky a byly přijaty Svätým Otcem Pavlem VI. na audienci. Tu jim zařídil kardinál Beran, který 17. května zemřel. Ošetřovaly ho sestry boromejky a jim dal před smrtí požehnání. Stihl též vzkázat pozdrav bratrovi Karlu Beranovi a sestře paní Marii Kavanové.

Až 12. dubna 1969 se oficielně, dekretem prot. N.9845/ 46 B. albrechtická provincie natrvalo připojila k Pražskému sdružení. Papežský nuncius Dr. Xaverius Ritter v roce 1945 jmenoval členky provinciální rady a podřídil provincii pod pražský generalát, protože nebyl možný styk německého generalátu se sestrami. Díky více nedorozumění a omylům došlo k právnímu ustanovení až nyní. Dne 14. června 1969 dostala kongregace povolení poslat dvě až tři sestry do koleje Nepomucea v Římě.²³¹ Nakonec se vybrané sestry do Říma nedostaly, protože nedošlo k jednání s Vatikánem. V červnu 1969 se opět začaly sestry starat o vilu Pax v Karlových Varech, která patří nunciatuře.²³²

Generální kapitula všech odvětví boromejek se konala ve Vídni 21. června 1969. Na kapitule se poznaly představené s generálními představenými jednotlivých odvětví. Diskutovalo se o nových směrnících II.vatikánského koncilu na základě kterých mají být přepracovány Konstituce jednotlivých řádů a kongregací. Do všech filiálek jsou rozeslány generální radou kongregace dotazníky, aby se všechny sestry mohly podílet na vypracování Konstitucí a Direktáře – Stanov. Ve Vídni se představené seznámily s novým rouchem.²³³ Změna roucha po II. vatikánském koncilu nahradila v roce 1970 sesterské pláště dlouhými kabáty. Česká pracovní kapitula v roce 1971 ještě jednala o řeholním oděvu a praktické připomínky sester z filiálek jí velmi pomáhaly.

Pro velký zájem sester o katechetické kurzy sester byl pouze pro kongregační sestry boromejky uskutečněný kurs. Zúčastnilo se ho 38 sester. Sekretariát řeholních společností v souhrnné zprávě z roku 1969 píše, že katechetické kurzy absolvovalo 879 sester, které složily zkoušku a dalších 90 sester složilo zkoušku z Malé teologie v prvním semestru. Na rok 1970 pak plánuje kurzy pro sestry kuchařky, magistry a pracovní týdny Malé teologie.²³⁴

V roce 1970 byl losováním zvolen roční patron sv. Antonín Paduánský. V tomto roce se první pokoncilní kapitula konala 8. července 1970.²³⁵ Na této kapitule se volila generální

²³¹ Kronika díl XIII., s. 28, Od založení čsl. Koleje Nepomucenum v Římě 23. dubna 1929, byly sestry české kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského podle smlouvy pověřeny obstaráváním domácností v tomto ústavě. Po únoru 1948 nebyl možný styk s římskými sestrami a nemohla být provedena výměna za sestry, které odcházely do důchodu či onemocněly. Na tuto přechodnou dobu vypomáhala rakouská kongregace.

²³² Kronika díl XIII., s. 36

²³³ Kronika díl XIII., s. 14-36

²³⁴ Kronika díl XIII., s. 36

²³⁵ Měla se konat 13. července na svátek sv. Antonína, ročního patrona, ale biskup Skoupý tento den nemohl a sestry se přály jeho účast.

představená a biskup Skoupý byl při ní předsedou (řídil volební akt) a nové členky generální správy. Velebná Matka Bohumila Langerová odevzdala funkci. Novou generální představenou byla zvolena Vojtěcha Hasmandová. Do Znojma - Hradiště se postupně stěhovaly členky generální správy a generální představená. V říjnu odjela generální představená Matka M. Vojtěcha Hasmandová a generální vikářka Ludmila Plevová do Itálie.

Na zasedání generálních představených všech řeholních odnoží boromejek v Římě (11. 10. 1970) byla ustanovena Federace milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Tento centrální orgán má za úkol koordinovat celkovou činnost členek kongregace tak, aby jejich církevní a odborná kvalifikace odpovídala co nejvíce potřebám soudobé církve a byla v celkovém souladu s výhledovými cíli řeholních společností vůbec.²³⁶

Od roku 1969 docházelo k vzájemným návštěvám sester z různých zahraničních provincií a ve všech si stěžovaly na nedostatek dorostu. Citelně se to projevovalo zmenšeným počtem sester v sociálních ústavech. Jediným východiskem bylo omezit tuto činnost. Ke dni 31. prosinci 1970 jsou odvolány sestry z DD Oboře,²³⁷ 1. srpna 1971 z Frýdlantu na Ostravicí.²³⁸ Jejich odchodu velmi lituje vedoucí odboru sociálního zabezpečení a zdravotnictví ONV v Jičíně. Ubývání počtu sester ukončilo činnost v DD ve Šluknově k 1. srpnu 1972 a došlo k jejich sestěhování do Jiříkova, kde byla podobná situace.

Rok bohatý na události a změny s pohledem zpět i vpřed skončil a sestry děkují Boží dobrotě za vše, čím je obdařila a svěřují do Boží Prozřetelnosti všechno, co jim budoucnost chystá. Výhled do příštích let ale působil představeným starostí, protože přibývalo sester, které měly nárok na důchod a odcházely ze zaměstnání. Kongregace usilovně hledá vhodné objekty kam sestry umístit, protože tři Charitní domovy jsou obsazené.²³⁹

Rok 1971 znamenal ukončení dvouletého kanonického noviciátu a první tři novicky 19. března 1971 složily dočasné řeholní sliby.²⁴⁰

Od roku 1971 začala kongregace kupovat domy a byty, ve kterých byly „tajné kláštery“ pro neoficiálně přijímaný dorost. Dům v Brně, byl koupen 1. května 1971. Dne 15. května sestry dostaly povolení od bytového odboru v domě bydlet. Další dům byl 6. listopadu 1971 zakou-

²³⁶ Daňhel, M., *Řeholní řády a kongregace v ČSR*, s. 55; srov. Kronika díl XIII, s. 46

²³⁷ Kronika díl XIII., s. 60

²³⁸ Tamtéž, s. 79; Zde působily od 19. září 1870, kdy přišly první tři sestry. 13. 4. 1901 ho navštívil Dr. Emil Holub, v květnu pak houslový virtuos Ondříček

²³⁹ Znojmo-Hradiště, Vidnava, Město Albrechtice u Krnova

²⁴⁰ Kronika díl XIII., s. 73

pený ve Frýdku Místku. I zde se to obešlo bez problémů. Po úpravách byl plánovaný jako charitní dům pro sestry důchodkyně.²⁴¹

V říjnu 1971 byla svolaná generální kapitula všech generálních představených do Nancy. Pozvaná byla Matka Vojtěcha a sestra sekretářka M. Inviolata Krupková, které se jí zúčastnily. Pracovní generální kapitula byla z listopadu 1970 odsunuta na květen 1971. V květnu se pokračovalo pod vedením Matky Vojtěchy v práci na Konstitucích. O jednotlivých člancích se tajně hlasovalo a podle toho docházelo k definitivnímu znění. Druhá část pracovní kapituly byla ukončena a další úpravy se budou řešit později.²⁴² Třetí pracovní část generální kapituly se konala od 29. listopadu do 4. prosince 1971. Byly vypracovány a většinou odhlasovány prozatímní Konstituce a Stanovy kongregace, které tím nabyly platnosti do příští generální kapituly. O církevní schválení Svatým Otcem se bude žádat až po jejich vyzkoušení v praxi. Do té doby je požehnal biskup Dr. Karel Skoupý. V červnu 1972 obdržela kongregace od ministerstva povolení, že může Prozatímní konstituce a Stanovy nechat vytisknout. V listopadu je již měla vytištěné. Závěr roku 1972 se stal slavnostním, protože 31. prosince dostaly všechny sestry vytištěné nové Konstituce a Stanovy, aby podle nich žily.²⁴³

Pro kongregaci bylo radostné, že patronem roku 1972 je sv. archanděl Gabriel. Proto byla k církevní modlitbě připojena prosba: „Vyšly nás, Pane, na přímluvu archanděla Gabriela jako posly své radosti do všech cest života!“²⁴⁴

Kvůli nedostatku kněží a jejich přetíženosti podala generální rada do Vatikánu žádost o jáhenky. Při mši svaté dne 9. dubna 1972 bylo pěti sestrám uděleno od kapitulního Ordinariátu, Indultem Apoštolského Stolce, církevní povolení podávat svaté přijímání.²⁴⁵ Jáhenky tedy mohly podávat svaté přijímání sobě i druhým. Ukázalo se, že to byla jedna z možností, jak pomáhat sestrám v nemoci i v nemocnicích, pokud nebyl kněz v místě.

Nové Konstituce, Stanovy (čl. 31) stanovují dovolenou sestrám na sedm dnů a sestry mohou od roku 1972 se souhlasem představených navštěvovat rodiče a příbuzné.²⁴⁶

V říjnu 1972 začala Kongregace s opravami hřbitova v Řepích. Od září 1950 se po vystěhování kongregace o něj nemohly pravidelně starat a kříže i zdi byly poničené. Je tam pochováno 1 003 sester a kněží.²⁴⁷ Po víceleté práci se podařilo před Dušičkami 1975 úpravu kongregačního hřbitova dokončit.

²⁴¹ Kronika díl XIII., s. 139

²⁴² Kronika díl XIII., s. 78

²⁴³ Kronika díl XIII., s. 192

²⁴⁴ Kronika díl XIII., s. 146

²⁴⁵ Kronika díl XIII., s. 159, Matka Vojtěcha, vikářka Ludmila, představená Běla, sestra Balderica a Berarda

²⁴⁶ Kronika díl XIII., s. 164

²⁴⁷ Kronika díl XIII., s. 186

8 Vývoj v letech 1973 – 1989

Již v průběhu 70. let se dostaly kongregace mimo hlavní zájem státních orgánů. Ty se zaměřily na civilní obyvatelstvo, na jeho odvedení od náboženství. Nejtypičtějším znakem je pro kongregace 80. a 90. let pokračující úbytek práce schopných sester. Často se stává, že kongregace opouští filiálky již ne kvůli perzekuci ze strany státu, ale pro nedostatek sester. Ty soustřeďuje do svých domovů, aby se staraly o vlastní nemocné a staré sestry. Osmdesátá léta byla stále ve znamení tlaku na řehole a sestry. S. M. Assumpta Schildbergerová vzpomíná na rok 1987: „Dělo se něco zvláštního. Dneska ráno, když jsme vyjížděly, žádné auto nejelo za námi!“ Ukázalo se, že to znamenalo počátek uvolnění, konce, který přišel „sametovou revolucí“ v roce 1989.

8.1 Stát a církev v letech 1973-1989

Nejvyšší soud se 30. 11. 1984 vyjádřil k církevnímu majetku:

Církevní majetek je považován za vlastnictví soukromé, nesocialistické povahy, avšak podle ustálené judikatury vzhledem ke státním dotacím se tomuto majetku poskytuje trestněprávní ochrana jako majetku společenskému. Stát dotuje církve na základě pravidelně sestavovaných ročních rozpočtů, podle kterých církvi hradí řádné věcné náklady, popřípadě i mimořádné věcné náklady.²⁴⁸

Byla to reakce na majetek, který byl financován řeholemi.

Vztah státu k řádům a kongregacím byl již v roce 1972 určen vládním nařízením:

Rozvojem socialistické společnosti byly v ČSSR historicky překonány podmínky v církevních řádech a kongregacích, zejména činnost mužských (...) ztratila jakékoliv společenské opodstatnění a proto se na území ČSSR nepovoluje. Naproti tomu se uznává společenská prospěšnost ženských řádů a kongregací, zvláště v oboru sociálního a zdravotnického zabezpečení církevních osob. Ženské (...) řády a kongregace nemají vlastní právní subjektivitu, rozsah odborné činnosti jednotlivých řeholnic vymezí v podrobnostech SPVC MK ČSR a SSR.²⁴⁹

Ředitel SPVC s. Hrůza se v roce 1977 obává u církve ČBE jejího proamerického zaměření. Říká, že je nutné zaměřit pozornost na laiky, kteří jsou závislí na socialistickém společenství

²⁴⁸ SÚA Praha, fond MK ČSR- SPVC, kart. č. 22, Evidence majetku

²⁴⁹ SÚA Praha, fond MK ČSR- SPVC, kart. č. 158, srov. Tesař, P., *Ženské řehole v období totality* In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 55

ekonomicky a tyto vhodné laiky ve sborech vytipovat a pracovat s nimi. Laiky jsou jmenováni např. evangelíci Komárková a Hejdánek, signatáři Charty 77. O římskokatolické církvi tvrdí, že se poučila a nechce se dostat do konfliktu jako s Beranem. Plánuje také omezit ministerstvem zahraničí povolené cesty řeholnic do zahraničí, protože dováží nepovolenou literaturu. Postoj k církvi se změnil v tom, že se již nebojuje proti celé církvi, ale proti „reakční skupině duchovních a proti laikům v církvi“²⁵⁰

Od 1. ledna 1960 byly všechny Charitní ústavy zestátněny. Pod přímým dozorem ČKCH zůstaly Domovy pro přestárlé a práce neschopné řeholní sestry a kněze. Charita zůstala prostředníkem mezi státem a ženskými řeholními organizacemi a garantem jejich existence a činnosti. To v praxi znamenalo povolování činnosti kapitul, tisk konstitucí, umožňování styku se zahraničím. V tomto období, možná i s tajným souhlasem státu, se některé kongregace aktivně věnovaly budování ilegálních komunit, „tajných klášterů“. Agenda Charity se stala velmi rozsáhlou. Zabývá se exerciciemi řádových sester, zahraničními návštěvami a cestami. Sleduje také počet řádových sester na území ČSR a buduje pro ně nová lůžka v charitních domovech. Podle dohody mezi SÚSZ a MKI (ministerstvo kultury a informatiky) o zaměstnávání řeholních sester (č. 10/67 z 26. 8. 1967), se mají umísťovat řádové sestry v důchodu do charitních zařízení a ne do ÚSP a DD. Charita tedy nekompromisně vyžaduje, aby řeholnice měly své sestry umístěné ve svých domovech. Pouze výjimečně, pokud pro ně nemají dočasně místo, umožní umístit řádové sestry do civilního zařízení. V charitních domovech pro řeholnice je určena i norma na jednu ubytovanou osobu v pokoji - 8 m². Pro příští pětiletku se plánuje vybudovat nejméně 1 000 lůžek, a to jednak z prostředků Charity a jednak z prostředků kongregací, jako tzv. kongregační akce. Ke dni 31. 12. 1979 žije na území ČSR asi 4 000 řádových sester, z toho je 460 boromejek. V domovech Charity je 2 302 sester, v ÚSP a DD je 1 700 řádových sester, v církevních zařízeních (biskupství atd.) 128 sester a v exklaustraci je 26 řádových sester. Od řádových sester je důsledně vyžadovaná angažovanost. Sestry z „vlastní iniciativy“ každý rok v charitních domovech mají socialistické závazky, brigádnické hodiny, sběr železa,²⁵¹ papíru a slaví MDŽ. V obcích se účastní tzv. Národních směn.²⁵²

Velké úsilí bylo v roce 1981 vyvinuto, v ústavech Charity, na volby do zastupitelských orgánů. Cílem byla úplná účast. Byly zváni a nabádáni všichni obyvatelé domovů, avšak nejvíce jim záleželo na řeholních sestrách a kněžích. Církevní tajemníci pořádali besedy a prosili i

²⁵⁰ SÚA Praha, fond MK ČSR - SPVC, kart. č. 10. Porady KCT; jedná se o církev československou evangelickou, ČBE

²⁵¹ Např. Vidnava, počet osob 16, brigád. hodin 750, sběr 200 kg

²⁵² SÚA Praha, fond MK ČSR - SPVC, kart. č. 154, Charitní domovy

hrozili. Ústřední rada České katolické Charity²⁵³ v čele se svým předsedou Otcem biskupem Msgr. dr. Josefem Vranou k tomu na své schůzi 19. května 1981 vydala i prohlášení o významu voleb.

Státní církevní politika začala klást větší důraz i na vzdělání svých pracovníků. V začátcích se církevní tajemníci vyznačovali hlavně oddaností politice státu. Nyní je vzdělání také součástí jejich profesionální práce. Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury ČSR vydává pro vnitřní potřebu edici „Na pomoc pracovníkům v oblasti státní církevní politiky“.²⁵⁴

Typickým znakem tohoto období je stále se snižující počet práce schopných sester. Ještě méně jich je mimo důchodový věk. To vede k většímu počtu civilních zaměstnanců v ústavech a k snižujícímu se počtu řádových sester v nich. Opouštění ústavů a stahování sester k zajištění péče o své řeholnice se stalo běžným opatřením všech kongregací. Velkou starostí se opravdu stává zajištění mateřinců a starost o budoucnost. Odchod řeholnic z ústavů je pro ONV většinou nemilá, protože jsou s prací řádových sester velmi spokojeni. Spíše by si přály jejich větší počet. Sekretariátu vlády ČSR pro věci církevní dne 29. 8. 1988 č. j. 12.448/88 vydal pokyn o přijímání členek do ženských řeholí, který byl rychle uveden do praxe.²⁵⁵ Ženské řády a kongregace konečně mohly legalizovat tajné řeholnice. V období od 1. 9. 1988 do 30. 4. 1989 bylo v ČSR přijato 177 nových členek řeholí.²⁵⁶

V roce 1986 došlo k výraznému snížení financí ve fondu Náboženské matice. Vyčerpala veškeré prostředky, které měla vázané ve fondu provozních prostředků. Zbývají jí ještě peníze ve fondu zvláštních prostředků (řádových), kterými chce pokrýt provozní potřeby Náboženské matice po dobu tří let. Tím by se nemusel zavést státní příspěvek a státní rozpočet by se mohl použít na významnější akce v rámci státní církevní politiky. Sekretariát pro věci církevní MK ČSR souhlasil. V roce 1980 bylo na provozním fondu 480.370,30 Kčs.²⁵⁷ Činnost Náboženské matice měla být, podle některých plánů z roku 1975, které se neuskutečnily, fakticky zlikvidována již koncem roku 1976.²⁵⁸ Agendu měla dořešit do konce roku 1977 a definitivně ji uzavřít v roce 1978. Náboženská matice se musela ještě v roce 1975 zabývala majetkoprávní

²⁵³ Rada je složená ze zástupců diecézí a krajských sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*

²⁵⁴ Řídí ji ediční rada - F. Jelínek, dr. K. Homola, dr. P. Černý, dr. K. Partsch, dr. J. Kavka

²⁵⁵ Tesař, P., *Ženské řehole v období totality* In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 57

²⁵⁶ Tesař, P., *Ženské řehole v období totality* In: *Ženské řehole za komunismu 1948 - 1989* (ed. Vojtěch Vlček), s. 57; 117 do českých a 60 do slovenských řádů a kongregací

²⁵⁷ SÚA Praha, fond MK ČSR - SPVC, kart. č. 22, Náboženská matice 1968-88; ve fondu 30. 9. 1986 je 35.000 Kčs, převedeno z fondu zvláštních prostředků – 265.839 Kč, Náboženská matice vytvořena vyhláškou v roce 1950 z Náboženských fondů českého a moravskoslezského a Náboženské základny na Slovensku, Fond zvláštních prostředků (řádových) byl vytvořen po akci vyklizování klášterů v r. 1949 vyhláškou a svěřen do správy Náboženské matice, výlohy na správu řádového majetku nevznikají a peníze se z tohoto účtu téměř nečerpají.

²⁵⁸ Tamtéž, Ponechat ji jako formálně existující - 1 místnost s archivem a problematiku by sledovala osoba z MK či kolektivní orgán Sboru národních správců

problematikou některých stále nedokončených majetkoprávních převodů z řeholí.²⁵⁹ To bylo, s ohledem na nedokonalý stav pozemkových knih z doby pozemkové reformy a její revize, velmi složité. Nesrovnalosti totiž vedly k případům vlastnictví, které není evidované, avšak je právně platné. Nepředaný majetek k 31. 3. 1975 měl u mužských řádů ještě hodnotu 57.751.106,04 Kčs a u ženských řádů to bylo 291.866.657,013 Kčs. Náboženská matice také potvrdzovala, pro účely důchodového zabezpečení, zaměstnání bývalých řeholníků za dobu jejich pobytu v soustředovacích táborech. Bez toho by důchod nemohli dostat.

8.2 Kongregace v letech 1973-1989

V roce 1973 se dohodly sestry představené všech filiálek, „že každá filiálka si určí jeden den v měsíci, kdy bude více než jindy srdcem, myslí a podle možnosti i osobně prodlévat u Svátostného Spasitele. Bude to den lásky, kladení proseb o duchovní růst kongregace a den smíru za naše viny.“²⁶⁰ Zavedly také eucharistické dny, ve kterých viděly záruku duchovního růstu a obnovy řeholního společenství. Měnily se i modlitby. Od 1. ledna 1974 byla zavedena nová jednotná úprava modliteb a některých zvyklostí.²⁶¹ Změna byla i v tradičním způsobu rozdávání královských darů v předvečer svátku Tří králů, který přinesly první sestry z Nancy. Tradice nebyla zrušena, ale dostala novou náplň podle liturgických a časových požadavků.²⁶² Podle nových Prozatímních Konstitucí a Stanov je v zájmu kongregace znát upřímný názor na život a na řešení provozu kongregace. Proto generální rada rozhodla, že jsou pravidelně po exerciciích, výjimečně i jindy, rozdávány k vyplnění anonymní dotazníky. Jimi zjistí smýšlení sester a to pomůže zlepšovat atmosféru v kongregaci. Změna Konstitucí a Stanov umožňuje také sestrám jezdit na dovolenou i k příbuzným. Kongregace začala každým rokem pořádat sestrám zájezdy. Například v roce 1979 se konal zájezd na Vranov, do zámku a na vranovskou přehradu a do Hostýna.²⁶³

Vyšší představené všech kongregací a řádů byly 1. října 1973 povolány na ministerstvo kultury do Prahy. Zde jim byly sděleny pokyny k přijímání zahraničních návštěv. Každá návštěva

²⁵⁹ Tamtéž, Boromejky – Albrechtice - do r. 1975 posuzováno jako výjimka z § 351/50 - nyní připravena darovací smlouva na Charitu a bude předložena po požadovaném potvrzení pozemkového vlastnictví Boromejky Karlín – kaple - již schválená smlouva na římsko - katolickou církev nebyla akceptována notářem k registraci, protože stará darovací smlouva na stát uvádí stejná parcelní čísla a nepřípustnou služebnost. Registrace darovací smlouvy na kapli by vyžadovala zřejmě revizi celého předchozího majetkoprávního převodu a geometrické rozdělení parcel.

²⁶⁰ Kronika díl XIV., s. 11

²⁶¹ Změny se týkají četby při snídani, modliteb před společným duchovním čtením, krátkých modliteb před vlastní grace, modliteb za spolusestru, která slaví svátek, modlitby za nemocné spolusestry

²⁶² Kronika díl XIV., s. 38

²⁶³ Kronika díl XV., s. 171

musí být nyní ohlášena církevním referentům na ministerstvo kultury, okresním i krajským tajemníkům s tím kdo, odkud a proč je navštívil. V tomto roce církevní oddělení ministerstva kultury sčítalo počty řeholnic. Proto se v listopadu s. Jelínková a s. Trávníček dostavili i do Hradiště. Celkový počet řeholnic k roku 1973 je 7715 a počet řeholních institucí je 571.²⁶⁴

8.2.1 Výpovědi z pracovišť

Stále častější výpovědi byly způsobeny trvalým poklesem počtu řeholních sester, které pak musely být nahrazeny civilním personálem. Výpověď od ONV dostaly sestry z DD v Prachaticích, a to ke dni 1. března 1975.²⁶⁵ Následoval odchod sester z DD v Určicích u Prostějova k 1. dubnu 1975. Od roku 1975 a během roku 1976 jsou Domovy důchodců a Ústavy sociální péče převáděny pod správu „Okresního ústavu sociálních služeb“ místo dosavadního „Okresního národního výboru“. Současně s touto úpravou je na místo vrchní sestry jmenovaná sestra civilní a odvolaná řádová sestra, která funkci vykonávala dosud. Okresní ústav sociálních služeb přebírá správu hospodářskou i finanční.²⁶⁶ K 1. říjnu 1976 byly řádové sestry ve Strakoncích nahrazeny sestrami civilními. Začátkem roku 1979, 1. ledna, odešly sestry z DD v Božicích.²⁶⁷ V roce 1981 odešly sestry z Vincentina ve Šternberku.²⁶⁸ Další výpověď následovala z ÚSP Leontýny ke 31. prosinci 1982. Do zámku Leontýna²⁶⁹ přišly

²⁶⁴ Daňhel, Milan, *Řeholní řády a kongregace*, s. 58

²⁶⁵ Kronika díl XIV., s. 78; Jedná se o rodinný dům blahoslaveného Jana Nepomuka Neumanna, biskupa z Filadelfie v USA. Získala ho dne 17. října 1860 kongregace z majetku rodiny, protože dcera měšřana Filipa Neumanna, řeholním jménem sestra M. Karolina ho zdědila. Podle otcova přání z rodinného domu udělala klášter a byla jeho první představenou.

²⁶⁶ Kronika díl XIV., s. 133

²⁶⁷ Kronika díl XV., s. 99; Komunita se postarala i o churavého domácího kněze, který neměl kam odejít. Našla mu místo u sester sv. Vincence z Oseka u Strakonic, které působily v ÚSP pro debilní chlapce. Jejich domácí kněz byl raněn mrtvicí a nemohl své funkce vykonávat. Otec Zdislav dostal souhlas a mohl do Oseka nastoupit.

²⁶⁸ Kronika díl XVI., s. 2 - 27; ÚSP, dětský domov ve Šternberku je vlastně pobočka Vincentina, Praha – Břevnov (v roce 1952 bylo úředně přemístěno na Velehrad), které v roce 1926 bylo založeno pro nevyлéčitelně nemocné děti, které byly v nevyhovujícím místě v Břevnově na Petynce. Vedení ústavu získalo bývalý Clam-Martiničův zámek ve Smečně. Po úpravách se dětské oddělení přestěhovalo 11. listopadu do Smečna. Vincentinum bylo založeno Spolkem sv. Vincence z Pauly roku 1889. Jeho předsedou byl lidumil Karel Ervín hrabě Nostitz z Rienecků. Spolek zčal fungovat roku 1876 a jeho úkolem bylo vyhledávat opuštěné, chudé a nevyлéčitelně nemocné a starat se o jejich zaopatření a také účinně pěstovat praktickou lásku k bližnímu. Jeho činnost byla rychle rozšířena do všech měst v zemi. Brzy, protože tehdy bylo mnoho trpících, činnost spolku nestačila pomáhat mnoha potřebným. V Praze byl Ústav otevřen 1. 11. 1889 na Starém městě v Husově ulici č. 3 v dvou malých pokojích pro tři nevyлéčitelně nemocné staříčké schovanky. Hraběnka Chotková a další šlechtičny uspořádaly pro Vincentinum velký dobročinný bazar (loterii), která vynesla 4.000, zlatých. K nim přidala 10.000 zlatých a mohl se koupit první domek. Vícekrát se Vincentinum stěhovalo. O schovance se staraly Šedé sestry, které se ošetřování 6. června 1899 vzdaly. Kongregace boromejek pak začala o Vincentinum, jeho schovance pečovat. Pokračování péče se dělo v zámku ve Smečně, po velkých úpravách. Jen pro 120 kočárů se dělala hala, dále topení, rozhlás, cesty v parku.

²⁶⁹ Kronika díl XVI., s. 115 - 118; Zámek Leontýna je položen v tichém zákoutí Křivoklátských lesů a vybudoval ho pro svoji choť roku 1867 kníže Fürstenberg. Nazval ho podle křestního jména své manželky. Pamětníci vzpomínali, jak nádherně byl zámek vybaven. Kolem zámku byl udržovaný rozsáhlý park s cizokrajnou květinou a vzácnými druhy stromů a keřů. Opuštěn byl v roce 1918 a od té doby pustl. Mnoho vzácných předmětů ze zařízení budovy a botanických vzácností bylo buď zničeno, nebo zcizeno. Budova i park byla nejprve používaná

sestry v roce 1963, kdy se zde zřizoval domov pro imbecilní děti. Ke 30. září 1983 po dohodě s ČKCH v Praze došlo k odchodu z ÚSP v Komorní Lhotce. Tím ukončila činnost první ze dvou albrechtických filiálek. Již 26. května 1980, následkem nedostatku sester splynula albrechtická provincie (zmenšila se na dvě filiálky) s pražskou kongregací. K tomu dala souhlas Posvátná kongregace pro řeholníky a sekulární instituty v Římě. DD, filiálku v Horní Sloupnici opustila kongregace po 117 letech 31. července 1985.²⁷⁰ Další opuštění ÚSP bylo k 30. dubnu 1988 z Podlesí. Rodiče a příbuzní svěřenců se obrátili písemnou žádostí na prezidentskou kancelář, aby byl ústav zachován a aby bylo povoleno přijímání řeholního dorostu pro sestry, které pracují v ústavech. Napsali, že sestry jsou pro pečování o duševně postižené nejlepší, protože poskytují jedinečnou péči. Na svolané schůzi bylo řečeno, že nelze ústav dále provozovat. Svěřenci byli rozvezeni do okolních DD a ÚSP. Z ÚSP Hrabic odešly poslední sestry 1. září 1989. Po padesáti letech práce s postiženými chlapci skončila další filiálka. Koncem roku 1978 odešly české boromejky z československé koleje Nepomucenum v Římě.²⁷¹

8.2.2 Volby generální představené

Dne 2. července 1976 byla volba nové generální představené. Opět byla zvolena Matka Vojtěcha Hasmandová. Je to její druhé volební období. Zvoleno bylo také celé generální vedení kongregace. „Radost byla nepopsatelná, že Boží dobrota svěřila vedení kongregace i na další šestiletí Matce Vojtěše a její generální radě v původním obsazení. Byl to zajisté výsledek vroucích modliteb a četných obětí všech sester kongregace. Bohu díky!“²⁷²

4. července 1982 zahájila Matka Vojtěcha IX. generální kapitulu, která byla opět kapitulou volební. Volila se generální představená i generální rada. Před volbou podala Matka Vojtěcha přehled činnosti kongregace za druhé šestiletí pod jejím vedením v letech 1976 - 1982. Protože se generální vedení shodlo v tom, že by chtěly aby Matka Vojtěcha vedla kongregaci i ve třetím volebním období, poslala IX. generální kapitula 12. července do Říma telegram a současně i písemnou žádost o postulaci Matky Vojtěchy. Souhlas obdržely 14. července 1982 a

legionáři, pak tam byl internát a škola pro vadně mluvící mládež, dále lesní správa, vojáci, pionýři, geologové a od roku 1963 ÚSP.

²⁷⁰ Kronika díl XVII., s. 48-63

²⁷¹ Kronika díl XV., s. 48; Je to filiálka pražská, vzniklá 1929 a postavená z darů a příspěvků a finanční podporou papežů a sloužící k ubytování československých bohoslovců. Velkou zásluhu na ní má Arcibiskup pražský, kardinál Karel Kašpar. Nepomucenum bylo otevřeno k 200. výročí svatořečení mučedníka svatého Jana Nepomuckého papežem Benediktem XIII. dne 19. března 1729.

²⁷² Kronika díl XIV., s. 141

Matka Vojtěcha Hasmandová se stala potřetí generální představenou kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského na volební období 1982 - 1988.²⁷³

V říjnu 1987 onemocněla Matka Vojtěcha. Diagnostikovali u ní rakovinu plic. Nemoc postupovala rychle. Zemřela 21. ledna 1988 v 10 hod. U jejího lůžka byly přítomny všechny členky generální rady a modlily se za ni všechny členky kongregace. Pohřeb se konal 28. ledna 1988. Je pochovaná na hřbitově v Hradišti, vedle Matky Bohumily Langrové, která zemřela dne 10. května 1979 v 18,20 hod. Její pohřeb se konal 15. května v den její křestní patronky sv. Žofie.²⁷⁴

Ve středu 15. června 1988 v 16 hodin zahájila sestra vikářka Inviolata Krupková X. generální kapitulu. Ve čtvrtek v 15 hodin následovala volba skrutátorek a zapisovatelek pro volby 17. června. Pak následovala zpráva o průběhu voleb a zpráva sestry vikářky Inviolaty o událostech v Kongregaci v období 1982 - 1988. Volbám předsedal Otec prelát Ludvík Horký, kapitulní vikář. Absolutní většinou byla zvolena Matka Inviolata Krupková. Volbu přijala.²⁷⁵

8.2.3 Konec totality

Hradiště se zapojovalo do církevního dění a 27. května 1987 se zde konala porada Ústředního výboru ČKCH, které se zúčastnilo 21 lidí. Rozšířené jednání Ústřední rady ČKCH se konalo 1. 9. 1988 v sále paláce Charity. Za státní správu byl přítomen náměstek ministra kultury ČSR, ředitel Sekretariátu pro věci církevní Fr. Jelínek se svými spolupracovníky. Za církev předseda Sboru ordinářů ČSR Otec František Tomášek, biskupové a představené řeholních řádů a kongregací. Proběhlo seznámení s dokumentem Sekretariátu vlády ČSSR pro věci církevní z 1. 9. 1988, který řeší otázku svěřenou vládou České katolické charitě. To je zabezpečit služby pro duchovní římsko - katolické církve, péči o řeholní sestry v Charitních domovech, služby sester na biskupských ordinariátech. Přijaté opatření umožňuje doplnit stav jednotlivých ženských řeholí. Dovoluje obláčku nových členek v takovém počtu, aby mohly být nahrazeny sestry v důchodovém věku, které jsou dosud v pracovním poměru a i ty, které v dalších letech půjdou do důchodu. Tím skončil, 1. září 1988, třicetiletý zákaz přijímání dorostu do řeholí.²⁷⁶ Po dvaceti letech se konala na Hradišti, 28. září na svátek sv. Václava, první obláčka. Řeholní roucho obdržely čtyři sestry. I další „tajné“ sestry mohly díky povolení Sekretariátu obléknout roucho a svléknout civilní šaty.

²⁷³ Kronika díl XVI., s. 97 - 104

²⁷⁴ Kronika díl XV., s. 153; Byla generální představenou kongregace od 24. srpna 1946 do 8. července 1970

²⁷⁵ Kronika díl XVIII., s. 59 - 62

²⁷⁶ Kronika díl XVIII., s. 65

Kardinál Tomášek v pastýřském listě, který vydal 25. září 1988 mimo jiné říká: „Dnešní péče o nemocné se opírá o velký rozvoj vědy a techniky. Vážíme si toho pokroku, ale je zde i nebezpečí odlidštění. V tom smyslu řekl výstižně: Technika překonala velké vzdálenosti, ale nepřinesla žádnou blízkost.“ To je pro kongregaci velkou výzvou v ošetrovatelské péči, které se věnuje.

Za přímělu Panně Marii poděkovaly sestry v Městě Albrechticích malou slavností při ukončení exercicií dne 1. července 1989. Odpoledne byla při svátostném požehnání korunovaná zlatou korunkou socha Neposkvrněného Srdce Panny Marie v jejich kapli. Byl to slib od Matky Aleny Bártové, provinciální představené, který dala v době, kdy se jednalo o zachování či nezachování ústavu. Matka Vojtěcha po pominutí nebezpečí naléhala, aby byl slib co nejdříve splněn. Korunku posvětil kardinál Tomášek a vyrobilo ho Umělecké družstvo v Praze.²⁷⁷

Na svatořečení blahoslavené Anežky Přemyslovny v Římě, které se konalo ve dnech 9. – 15. listopadu 1989, vedení kongregace zajistilo vlastní autobus. Pouti se zúčastnilo celkem 42 sester v čele s generální radou. Z Hradiště odjely ve 2. hodiny ráno dne 9. listopadu 1989. Po návratu, 17. listopadu, pět dnů po kanonizaci svaté Anežky České, došlo ke změnám, na které všichni toužebně čekali.

Normalizace poměrů, svoboda církve, obnova řeholního života mužských i ženských společenství, očekávané navrácení budov řeholním společenstvem a církevního majetku donutila k okamžité společné a cílevědomé práci. Z toho důvodu byla svolána na Hradiště již 16. prosince 1989 Konference vyšších představených ženských řádů a kongregací na území Čech a Moravy.²⁷⁸

8.2.4 Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského

Federace vznikla na zasedání generálních představených v Římě dne 11. října 1970. Zde se všechny kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, které mají svůj původ v Nancy (Nancy, Trevír, Praha, Grafschaft, Mikolow, Vídeň a Třebnice), spojily v jednu Federaci. Od té doby se uskutečňují pracovní setkání na kterých zástupkyně řeší zásadní otázky pro pokračování Federace. V Nancy roku 1971 byly zpracovány základní pravidla, které obsahují podstatné prvky boromejské spirituality (společný Duchovní direktář). Grafschaft v roce 1973 projednal vydávání „Zpravodajských listů“ Federace. V klášteře Grafschaft se 2. - 9. října 1973 konalo desáté zasedání boromejek všech větví. Byla to pracovní porada Federa-

²⁷⁷ Kronika díl XVIII, s. 92-93

²⁷⁸ Kronika díl XVIII, s. 124

ce, ale nemohla se jí zúčastnit ani Matka Vojtěch ani sestra vikářka M. Ludmila Plevová. Proto se nechaly zastoupit vídeňskou generální sestrou vikářkou. Od biskupa Š. Trochty si vyžádaly písemný souhlas ke členství ve Federaci. Delegátky i delegáti se:

při společné diskusi shodli v názoru, že obnova řeholního života může nastat jen prohloubením duchovních základů, tj. hlubší vírou, větší oddaností, nezištnou láskou, ale nikdy polovičatým křesťanstvím. Mladí lidé touží po společenství. (...) Snad bychom mohly my dát jim příležitost poznat bratrství, (...) včlenit do našeho apoštolátu novou složku charitativní činnosti.²⁷⁹

V roce 1974 byly konstituce schválené církevně. Dne 15. března 1974 byla Posvátnou kongregací pro řeholníky a světské instituty: Indult Nr. S.F. 30-1/74 schválena Federace boromejek. To posílilo jednotu, lásku i naději do budoucna pro všechny boromejky. Ve Vídni se 24. listopadu téhož roku volilo nové generální vedení. Vídeň 1976 připravila obsah Duchovního direktáře Federace. V Nancy 1977 se oslavovalo 325. výročí založení kongregace a proběhla kontrola obsahu Duchovního direktáře Federace a jeho schválení. Řím 1979 slavil 300. výročí slibu milosrdenství a vedl diskusi na téma: Péče o vzdělávání členek kongregací v jednotlivých generalátech.²⁸⁰ Nancy byla pro zasedání Federace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského dalším hostitelským místem. Zasedání se konalo od 20. září do 27. září 1984.²⁸¹ Další zasedání Federace bylo v říjnu 1987 ve Vídni. Kromě Matky Vojtěchy, která byla vážně nemocná se sešly všechny členky. Hlavním tématem byla odpověď jednotlivých generalátů na dvě otázky: Jak žijeme blahoslavenství ve spojení s našim charismatem ve společenství a jak v apoštolátě.²⁸²

8.3 Kongregace v rozhovorech sester

Rozhovory sester jsou to volná vyprávění o jejich životě.²⁸³ Jedná se o šest sester kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského narozených v letech Felicie (1923), Ludmila (1928), Kateřina (1955), Barbora (1957), Anna (1962) a Judita (1971). Všechny hovoří o době komunismu, o „domečcích“ a taktice života kongregace. Jejich jména jsou smyšlená.

Sestry kongregace se dají rozdělit na ty, které složily sliby ještě svobodně a na ty, které tak činily tajně. V padesátých letech měly od SÚC na výběr, zda svléknou řeholní roucho či ne.

²⁷⁹ Kronika díl XIV., s. 27

²⁸⁰ Kronika díl XV., s.179

²⁸¹ Kronika díl XVII., s. 31

²⁸² Kronika díl XVIII., s. 27

²⁸³ Jedná se o přepis nahraných volných vyprávění šesti sester

Všechny ho dle doporučení Velebné Matky Bohumily Langrové nosily. Tak se dělo i v továrnách ústavech i ve vězení. Po II. vatikánském koncilu se situace změnila. Byl potřeba dorost a Matka představená Vojtěcha Hasmandová si uvědomila, že pokud ho mají mít, musí žít a chodit mezi lidmi, dojít za nimi. Protože začátky kongregace byly ošetřovatelské, chtěla, aby základem kongregace se opět stalo ošetřovatelství a sestry měly, pokud možno, zdravotní školu. Ovšem nový dorost nebylo možné oficiálně přijímat a tudíž se vše dělo tajně. Sestry byly oblečené do civilu a přímo navazovaly kontakty s mládeží. O tom hovoří sestra Judita.²⁸⁴ Typy měly od kněží, kteří je na nějakou dívku upozornily. Ta jim třeba zprostředkovala zase kontakt s jinou dívkou a tak se to řetězilo a vyvíjelo. Problém ale nastal s tím, kam je ubytovat. Nemohly je dát do klášterů, protože by je vystavily nebezpečí z pronásledování. To byl důvod, proč kongregace začala kupovat domy a byty. První koupily v Brně a pak následovaly v Praze a jeden v Moravských Budějovicích. Vše probíhalo inkognito a sestry používaly lidsky přípustných úliteb, jako láhev slivovice či vymyšlených povídek o tom, proč chtějí koupit dům či byt. Ty pak byly psané na jednotlivé sestry, které v něm měly trvalé bydliště. Na veřejnosti chodily v civilu a sliby skládaly tajně v Uherském Hradišti, sídle generaliátu kongregace. V bytě, domě, který se stal vlastně klášterem, bydlelo podle potřeby několik budoucích řeholnic a jedna starší sestra důchodkyně, tetička, která je duchovně a lidsky vedla a pomáhala jim s domácností. Byla to minikomunita v níž probíhal např. noviciát a v níž došly až k věčným slibům.²⁸⁵ Matka Vojtěcha vše řídila a odolávala všem výhrůzkám od úřadů a nakonec se vždy dokázala i s Charitou domluvit.²⁸⁶ Rok 1968 znamenal uvolnění poměrů. Od roku 1971 byla moc komunistů opět upevněná. Dá se říct, že kongregace žila svůj život tajně. Zde je otázkou, zda to bylo tajné s povolením komunistů, či ne. Pokud vezmeme jejich ilegality v práci tak si i sestry uvědomovaly, že i když jsou v civilu, tak pacienti věděli, že jsou řádové sestry.²⁸⁷ Podle náznaků to věděl i primář v nemocnici Na Slupi a musela to vědět i StB, protože vyslýchala bratra a zjišťovala informace i o dalších členech rodiny. Vytušil to i vedoucí komunista v Plavči a kryl je.²⁸⁸ I tak všechny skrývaly svoji příslušnost k řeholi. Ve

²⁸⁴ Pavlišťíková, P., *Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského*, sestra Judita s. 3

²⁸⁵ Pavlišťíková, P., *Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského*, sestra Judita s. 8, 362 - 368

²⁸⁶ Pavlišťíková, P., *Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského*, sestra Felicie s. 12-16

²⁸⁷ Pavlišťíková, P., *Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského*, sestra Anna, s. 10, 488-190

²⁸⁸ Pavlišťíková, P., *Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského*, sestra Barbora, s. 4, 121-132

všech vyprávěních se vyskytuje uvědomění si lži a i její ospravedlňování. Sestra Judita ironicky říká:

(...) svýho času se říkalo, tak jako vtipně poznamenávalo, že člověk v životě tolik nelhal, jako když přišel do kláštera, jo, tak jako v tý totalitě to skutečně tak bylo, že člověk prostě musel holt nemohl říct pravdu mnoha blízkým přátelům a to ne ani kvůli sobě, ale kvůli ochraně toho společenství a těch lidí, kteří třeba v mnohém nasazovali pro to společenství opravdu jako málem život, ty lidi byli skutečně zavřený a mohli je zavřít znovu. Takže pro mě to bylo skutečně velice těžký, že nemůžu svým přátelům jako vysvětlit, že jako já (...).²⁸⁹

Sestra Kateřina hovoří o lži jako o tom, že člověk nesmí nikdy lhát, ale taky není povinen říct vždycky celou pravdu tomu, kdo tu pravdu zneužije.

To je taková morální zásada, jo, která člověk podrží a v tomto případě, když já mám jistotu, že druhý může té pravdy zneužít, tak já nemám prostě povinnost říct celou pravdu, já můžu použít zámlky. Já můžu klidně tvrdit, že nejsem řeholnice a v duchu si myslet, pro tebe ne, protože ty toho zneužiješ. (...), takže v podstatě můžu říct, že jsme nemusely vůbec lhát, vůbec nic vymejšlet, (...).²⁹⁰

Neříkání pravdy přiznává i sestra Anna, která o svém řeholním životě neřekla ani svým sourozencům i když za nimi jezdila domů.²⁹¹ O své ošetrovatelské práci všechny hovoří s láskou. Odlišnost od civilních sester vidí v tom, že jejich práce vždy byla kvalitnější a lidštvější. To je také často zachraňovalo před propuštěním či vyzrazením jejich řeholního života. Pacienti a lékaři se na ně vždy mohli plně spolehnout.

²⁸⁹ Pavlišťiková, P., *Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského*, sestra Judita, s. 7, 309-317

²⁹⁰ Pavlišťiková, P., *Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského*, sestra Kateřina, s. 3, 106-115

²⁹¹ Pavlišťiková, P., *Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského*, sestra Anna, s. 9, 460-463

9 Řehole v západní Evropě

K tomu, aby se mohlo hovořit o minulosti jako o možnosti ovlivňující budoucnost, je třeba si také připomenout současnost. Z literatury, kterou jsem četla, mě obzvláště zaujaly promluvy bývalého generálního magistra dominikánského řádu T. Radcliffa. I když jsem přečetla kroniky boromejek i rozhovory s nimi, bylo pro mě obtížné pochopit překážky tohoto života a možný důvod nepopularity řeholního života. Ten jsem našla v této knize.

Na Konferenci vyšších řeholních představených roku 1998 přednášel o tom, „Jaký smysl má dnes řeholní život?“ Říká:

V západní Evropě ubývá povolání; ve Francii se mnoho kongregací početně zmenšuje a některé vymírají; být řeholníkem už nepřináší totéž postavení a úctu jako dřív. Může se zdát, že jsme ztratili svou roli v církvi, která jako by se ještě víc zklerikalizovala a ztratili jsme svůj význam ve společnosti, kde velkou část toho co dřív dělali řeholníci, dělají dnes laici. Navíc s obnoveným smyslem pro svatost manželství přestal být náš způsob života považován za něco dokonalejšího. Je pochopitelné, že mnozí řeholníci se ptají po smyslu svého řeholního života.²⁹²

V čem tedy vidí smysl řeholního života? Vidí ho v jakémsi prorockém poslání, v tom, že ukazuje západnímu člověku na to, jaký smysl má dnes lidský život. Uvažuje o krizi smyslu života a ten vidí v krizi celé západní společnosti. Příběh, který lidem nabízí a ve kterém přežívá jen ten nejschopnější a silný a jehož hrdinou je moderní „já“, již přestal mnoha lidem dávat smysl. Je stále více těch, kteří se jím nedokáží nadchnout. Tyto příběhy „modernismu“ totiž nevysvětlují současný životní styl, události i to, co znamená být jedincem. Právě zde vidí místo pro řeholníky, kteří by měli ztělesňovat jiný způsob bytí. Oni se mají pokusit hledat smysl řeholního života v tom, co dělají pouze oni a nikdo jiný a mít zvláštní místo vymezené svojí identitou. Mají reagovat na to, že lidské dějiny pohání dopředu ekonomika, volná soutěž, která odstraňuje všechno slabé, beznadějně, života neschopné. Po druhé světové válce se totiž, i díky technice zdálo, že život bude spravedlivější, lepší. Dnes je však realita jiná a vypadá to spíše tak, že lidé bloudí v kruzích po poušti a k Zaslíbené zemi se nepřibližují. Je mnoho nezaměstnaných a více bohatých. Tento stav je vidět i v naší zemi. Vinu za něj vidí i v orientaci církve. Zdá se mu, že se rozplynuly naděje II. vatikánského koncilu, které směřovaly k obnově. Církve se pomalu přestala zabývat

²⁹² Radcliffe, Timothy, *Medvěd a mniška*, s. 114

(...) otázkami moderní doby a hrozí nebezpečí, že upadneme do fundamentalismu. Jestliže absolutizujeme svou identitu moderních lidí, může se stát, že se začneme dívat na Bibli jako spotřebitelé prohlížející regály náboženského supermarketu, aby si našli, co se hodí k jejich životnímu stylu.²⁹³

Krizi smyslu života vidí tedy v hladu po příběhu, a to po takovém příběhu, ve kterém se může člověk vidět, který mu je blízký.

Je tedy možné, aby řeholní život takový „příběh“ nabídl? K řeholnímu životu je potřebné povolání. Ovšem pro povolání kontemplativní mnišky nebo mnicha má život smysl pouze tehdy, pokud jsou na cestě do Božího Království. Kardinál Basil Hume²⁹⁴ napsal o mniších: „Nemyslíme si, že bychom měli v církvi nějaké zvláštní poslání či úkol. Nesnažíme se změnit běh dějin. To, že jsme tady, je lidsky vzato skoro nedopatření. A přesto tu jsme dál a s potěšením.“²⁹⁵ Řeholníci a řeholnice tu tedy jenom jsou a jejich život nemá vůbec žádný smysl kromě toho, že ukazují k naplnění věků, k setkání s Bohem. Není tu žádný dočasný či dílčí smysl, žádné děti, žádná kariéra, žádné úspěchy, žádné povýšení, žádná užitečnost. Řeholní život nutí řeholníky prožívat krizi modernismu obnaženě, bez rámce a bez svého příběhu, který umožňuje odsunout znepokojivé myšlenky, vytěsnit je. Kdo ho tedy může žít, ptám se.

Pro dnešní svět je typický „příběh“ plný rozporu. Na to se stačí rozhlédnout po svém okolí. Nabízí všem pokrok, ale nalézáme chudobu, nabízí svobodu a vidíme bezmocnost. Řeholní život by však měl být příběhem o Bohu smrti a vzkříšení, o tom, že by měli být řeholníci přítomni na místech smrti a násilí. To nemusí být jentam, kde zuří násilí. Dnes jsou to místa v nemocnicích u lidí trpících samotou, je to pomáhání všem bezmocným lidem. Pro modernismus je typické i nové pojetí toho, co znamená být člověkem. Je to oddělené a nezávislé „já“, odloučené a svobodné a nakonec osamělé. Je to „já“ vzniklé vývojem, uvolňováním společenských vazeb. Krize, která z toho vzniká, je z vnitřního rozporu člověka. On totiž nemůže být „sám sebou“ bez druhých. Nemůže existovat sám, bez dialogu s druhými, nemůže být sám sebou mimo nějakou formu společenství. Na otázku po smyslu lidského života právě řeholní život odpovídá tím, že tvoří společenství. V něm pak člověk nalézá svoji identitu a jako bratr či sestra přijímá jiný obraz „já“, jiný způsob lidského bytí, alternativní příběh k příběhu moderního „já“.²⁹⁶ Osamocené „já“ velmi touží po společenství a způsobuje vstup mladých lidí

²⁹³ Radcliffe, Timothy, *Medvěd a mniška*, s. 5

²⁹⁴ Kardinál Basil Hume, 1923 – 1999, benediktýnský mnich

²⁹⁵ Radcliffe, Timothy, *Medvěd a mniška*, s. 119

²⁹⁶ Radcliffe, Timothy, *Medvěd a mniška*, s. 126

do řeholního života. Problém je ale opět v tom, že i ti, kteří vstupují jsou lidmi dnešní doby a jsou poznamenáni:

(...) individualismem, strachem se vázat, hladem po nezávislosti. Většina z nás pochází z rodin s jedním až dvěma dětmi a je pro nás těžké žít v davu. A tak moderní já a řeholní život jsou alternativní aspekty téhož napětí. Moderní já sní o nemožné autonomii a my řeholníci usilujeme o společenství, které není snadné udržet.²⁹⁷

Noviciát je časem poznání sebe a řehole. Je přípravou na skládání prvních slibů a životem ve společenství. Novic/ka mají možnost zvážit, zda si do něj skutečně přejí vstoupit. I když trvá jeden až dva roky, nelze se během něj naučit mluvit a naslouchat, odnaučit se soustředit na sebe, na egoismus, který dělá z jedince střed světa. Jen velmi pomalu, vlivem modlitby a rozhovoru se člověk osvobodí od falešných obrazů Boha a druhých. Jen velmi pomalu se zbaví modernismu, který je založen na soupeření ve všem, trhu, kde se vše dá koupit a prodat. S tím vším mohu jen souhlasit. Je to i tím, jak říká Radcliffe, že: „(...) ještě nikdy církev, alespoň v západní Evropě, nenabízela tak málo skutečného společenství.“ Opravdové komunity se tvoří i dnes zejména tam, „(...), kde všichni ztratili naději, kde jsou lidé drceni a rozdělení násilím a chudobou.“²⁹⁸ Řeholní život chápu jako velmi těžký a vyjádřila bych ho slovy Abakuka: (Abk 3,17-19)

I kdyby nerozkvetl fíkovník a hrozny na vinicích nebyly, i kdyby zklamala plodnost olivy a pole nedala co jíst, i kdyby zmizely ovce z ohrady a dobytek zmizel ze stájí, já se však v Hospodinu budu veselit, budu šťastný v Bohu, svém Zachránci.

Řeholní sliby, které se skládají, řeholníky zavazují. Například slibem poslušnosti odmítají obraz sebe sama jako autonomní, osamělé a nezávislé bytosti. Chtějí objevovat kým jsou, chtějí se nechat osvobodit od neúnosného břemene moderního a osamělého „já“. Také se zavazují k tomu, že odmítají pojetí života jako boje o vlastní moc. Podobně pak slibem chudoby odmítají soupeřivost o úspěch v konzumní společnosti.

Řeholní sliby nás nechávají obnažené a nechráněné. Všechny ostatní příběhy, které by mohly dávat mému životu provizorní smysl a pomohly by mi přežít ze dne na den, jsou díky nim bez pointy. Slibujeme, že se vzdáme kariéry, finančního úspěchu (...).²⁹⁹

Toto však není snadné, protože řeholník je člověkem moderní doby a je jí formován.

²⁹⁷ Radcliffe, Timothy, *Medvěd a mniška*, s. 128

²⁹⁸ Radcliffe, Timothy, *Medvěd a mniška*, s. 129

²⁹⁹ Radcliffe, Timothy, *Medvěd a mniška*, s.131

10 Závěr

Svoji práci jsem začala rokem 1945 a postupně jsem probírala vývoj kongregace až do roku 1989. Používala jsem informace ze třech archivů a literatury vztahující se k tomuto období. Mám-li posoudit výtěžnost archivů, tak nejspíše získané byly informace z archivu kongregace a nejproblematictější z Vojenského historického archivu. Zdroje se lišily také tím, že na jedné straně byly strohé informace ze státních archivů a na druhé informace emocionálně ovlivněné řeholními kronikářkami a z vyprávění sester pamětnic.

Cílem práce byly tři otázky. První bylo zjistit, čím kongregace zachraňovala, udržovala svoji existenci, co pro to dělala. Druhou zamyšlení, zda tato činnost, tento boj o přežití a o dorost mohl ovlivnit její současnost. Třetí pak doplnit neznámá data z archivů.

V odpovědi na první otázku je třeba se podívat do počátků kongregace, kdy její stěžejní činností byla práce ošetrovatelská. Ošetřování způsobilo i smrt zakladatele společnosti Josefa Chauvenela (1652). V roce 1937 polovina sester kongregace pracovala v nemocnicích a věnovala se ošetrovatelství. S novými pokroky v medicíně přišly i větší nároky na sestry ošetrovatelky. Pro to, aby měla kongregace jen ty nejlepší, zřídila dne 5. září 1939 Ošetrovatelskou školu Milosrdných sester sv. Karla Boromejského při nemocnici v Praze III. Školu úspěšně řídila do roku 1948 a vychovávala v ní i civilní sestry. Činnost jí byla zcela zastavena roku 1951. Díky škole měla kongregace dostatek vyškolených sester, kterých byl ve společnosti nedostatek. Kongregace přišla v roce 1961 o nemocnice a všechny sestry byly převedeny do domovů důchodců a do ústavů sociální péče. Zde to byla sice práce těžká, ale nebyla to práce, která by je odvedla od jejich poslání. Naopak byly jako ošetrovatelky vyhledávané pro svoji pracovitost, profesionalitu, obětavost a vlídný přístup. Tento návrat k původnímu poslání kongregace po svém nástupu prosazovala Matka Vojtěcha, která veškerý dorost směřovala ke studiu zdravotních škol. Tím, že se držely poslání zakladatele, udržely ducha a charisma kongregace a mohly je poměrně svobodně naplňovat. Zde si myslím, že rozhodnutí Matky Vojtěchy pomohla kongregaci přejít i do dalšího úseku její existence, tedy do let po roce 1989. Své poslání, službu potřebným, se jim dařilo dobře plnit. Dalším významným prvkem při snaze o zachování existence je boj o dorost. V roce 1937 má kongregace 1 500 sester. V následujících letech je sester již stále méně. V roce 1945 má 1 236 sester a 15 kandidátek. Rok 1948 – 1 053 sester, 35 novic a 45 kandidátek, rok 1950 – 1 070 sester, rok 1957 – 835 sester a 16 novic, rok 1970 – 680 sester, rok 1979 – 460 sester. V roce 2012 má již pouze 149 sester. Pořád je však nejpočetnější ženskou řeholí na našem území. Začátek budoucího nedostatku sester vztahují již k roku 1945. Německá generální představená musela odstoupit a německé

sestry, které pracovaly v pohraničí, byly donuceny k odsunu. Od té doby se začala kongregace potýkat s nouzí o sestry a nyní je již pouze přesouvá z působiště na působiště a jsou postupně nahrazovány civilním personálem. V letech 1968 – 1969, poprvé od roku 1950, přijala kongregace 9 kandidátek. Od roku 1971 začala kongregace kupovat domy a byty, „tajné kláštery“, pro neoficiálně přijímaný dorost. Podle archivu to byla činnost „tolerovaná“ a to potvrzují i jednotlivé sestry v rozhovorech. Matka Vojtěcha mění „taktiku“ hledání dorostu. Sestry samy vycházejí mezi mládež a aktivně hledají dorost k omlazení kongregace. Je to boj o přežití, ve kterém se přechází do „podzemní církve“. Ve jménu této „taktiky“ opustila Matka Vojtěcha příkaz Matky Bohumily k nošení roucha a sestry chodily v civilu. Ve jménu nevymření kongregace se sestry k členství nepřiznávaly a vědomě je zamlčovaly, zatajovaly, lhaly, jak samy říkají. Počet přijatých sester v tomto období je asi padesát. Všechny měly absolutní víru v povolání k řeholní službě a to jim dávalo sílu překonávat obtíže a překážky života v tajném zasvěcení. V roce 1970, době nástupu Matky Vojtěchy, měla kongregace v Čechách 680 sester, které žily ve třiceti komunitách. V roce 1979 bylo opět sester méně, 460. Matka Vojtěcha zemřela v roce 1988. V tomto bodě byla kongregace úspěšná.

Nyní k zamyšlení, zda tato činnost, tento boj o přežití a o dorost mohly ovlivnit současnost kongregace. To má více aspektů. Vše začíná druhou světovou válkou a odchodem německých sester. Následuje komunistický režim, který neumožnil vzpamatování se ze vyniklého nedostatku sester, protože nedovolil od roku 1950 přijímat sestry nové. To jsou skutečnosti u nás. Faktem ale je, že stejné problémy mají i státy, které nezažily takové restriktce. Válka přinesla nové technologie a nový civilizační vývoj. A v západní Evropě také nový pohled na člověka jako na jedince se svými právy a potřebami. Válka, druhá světová, byla také poslední hroznou zkušeností lidí v západní Evropě, po níž následovalo období rozvoje a prosperity. V dějinách charity se píše o dvacátém století, že se v něm také zakládají řehole, a to zejména tam, kde nemají lidé naději na lepší život, kde se ocitají na okraji společnosti.³⁰⁰ Je otázkou, kde je dnes hledat v západní Evropě.

V klášteře Graftschafft 2. - 9. října 1973 na desátém zasedání boromejek všech větví zaznělo:

že obnova řeholního života může nastat jen prohloubením duchovních základů, tj. hlubší vírou, větší oddaností, nezištnou láskou, ale nikdy polovičatým křesťanstvím. Mladí lidé touží po společenství. (...) Snad bychom mohly my dát jim příležitost poznat bratrství, (...) včlenit do našeho apoštolátu novou složku charitativní činnosti.

³⁰⁰ Radcliffe, Timothy, *Medvěd a mniška*, s. 129

Zasedání bylo společné pro boromejky západní i východní Evropy. Problémy s nedostatkem dorostu mají ale stejný a hledají cesty ke zlepšení a změně. Vidí a také cítí příčiny v tom, že pro většinu lidí v naší společnosti život bez postupu nemá smysl. Žít totiž znamená soupeřit o úspěch, dostat se do čela, nebo být smeten. Život řeholníků/řeholnic má jiný význam a oproti „normálnímu životu“ jakoby nikam nevede. On má ale smysl právě v tom, že nikam nepostupuje a tím poukazuje k Bohu, tomuto smyslu a cíli života. V řeholním životě je nejpodstatnější, nejkrásnější a nejnepopsatelnější pokora, na kterou je hezké se dívat, ale dost bolestné pokusit se jí dosáhnout. Naše společnost vybízí k pěstování opaku, asertivity, smělé sebedůvěry. Úspěšný člověk se agresivně cpe dopředu. U sedmého stupně pokory se má člověk naučit říkat s prorokem „já však jsem červ a ne člověk“, to je pro průměrného západního člověka nepřijatelné tvrzení. Vrcholem pokory pak je, když člověk zjistí, že není středem nejen světa, ale dokonce ani sebe sama.³⁰¹ Pro modernismus je typické pojetí člověka, kterým je oddělené a nezávislé „já“, odloučené a svobodné a nakonec osamělé. Je to „já“ vzniklé vývojem s uvolňováním společenských vazeb. Krize, která z toho vzniká, je z vnitřního rozporu člověka. Tedy tento člověk si zakládá na své samostatnosti a nezávislosti, často „singlovství“, a přitom chce žít ve společenství. Tento člověk žije dle svého a nemá zájem žít dle nějakého řádu, poslušnosti, pravidel, která mají dlouhou tradici. Nechce tolerovat druhé a ani to neumí, protože nezná žít pro společné blaho. Je to dané i životem v rodině, kde pokud je úplná, tak není početná, a pokud je neúplná, tak neúplnost často vzniká právě netolerancí. To vše považují za důvody, které vlastně vznikly směřováním společnosti ve dvacátém a dvacátém prvním století, jejichž počátek vidím ve druhé světové válce. To jsou příčiny, které sama kongregace nemohla změnit, ani ovlivnit, a které vedly a vedou k stálému snižování počtu sester.

Nyní uvedu, zda se mi podařilo splnit třetí cíl mé práce, tedy najít v archivech nové informace, které se k tomuto období vztahují. Moje četba byla zpočátku zaměřená pouze na hledání informací o boromejkách. Až s množstvím přečtených kartonů jsem začala se sběrem i vzdálenějších informací. Získala jsem mnoho zajímavého materiálu, který jsem pro tuto práci nevyužila, protože by musela být jinak zaměřená. K těm, o kterých jsem jinde nečetla, patří korespondence opata Bohuslava Jarolímka a arcibiskupa Berana, když se snažili zvrátit konfiskaci církevní půdy intervencemi u Gottwalda, Zenkla, Fierlingera a Ursínyho a spolupracovali s ministrem techniky Janem Kopeckým, lidovcem. Velmi zajímavá jsou hlášení církevních tajemníků o konkrétních situacích či o lidech, které měli na starosti. Z těchto zpráv je vidět, že byly mezi nimi velké rozdíly, a to jak ve vzdělání, tak v empatii a lidskosti.

³⁰¹ Radcliffe, Timothy, *Medvěd a mniška*, s.89 - 96

V hlášení o průběhu stěhování řeholnic dominikánek z kláštera v Přerově,³⁰² Velká Dlážka do Bohosudova ze dne 27. 9. 1950 píše církevní zmocněnkyně s. Šimková stížnost a dušuje se, že má stranickou legitimaci, aby nebyla podezřívána z nějaké přichylnosti k řeholnicím, protože celé období první republiky byla považovaná i nestraníky hlavně za protiklerikální pracovníci.

Byla jsem až do r. 1940 do března platící členkou Svazu proletářských bezvěrců a přispívala do časopisu, což potvrdí s. Landová, s. Štychová, s. Faltys a celá řada lidí. (...) že se jedná ve velké většině o starší a přestárlé ženy. Topení v budově je ústřední, ale nefunguje, záchody plné vody a moče až po kotníky, protože jsou ucpané, na záchod není kde jít, vodovod teče jen v přízemí, to jsem zjistila během hledání. Všech 16 svěřenek, dvě mi přidali v Pardubicích, tedy 18 řeholnic, bylo umístěno v jedné místnosti, ve které nebylo nač si sednout, ani lehnout, nebylo v ní nábytku, jen klavír. V ledové místnosti se staré sestry třásly zimou a plakaly. Nábytek zde nebyl, do desíti (večer) přijela naše dvě auta. Plakala jsem s nimi a nad nimi a ujišťovala jsem je, že to nedělá naše vláda, ale lidi, kteří necítí odpovědnosti ani k lidem, ani ke straně. Přenocovala jsem na vrátnici autobusové ústředny a ráno jsme se jeli podívat, jak pokračuje stěhování svršků mých svěřenek. Čtyři auta byla na místě a trosky nábytku a živobytí z toho, co havarovalo. Dvě auta byla ještě v 8 hod. ve čtvrtek na cestě, nebyla na místě, když jsem odjížděla. Další moje stížnost je, že jsou ty jeptišky o své svršky okrádány. Již při stěhování v místě odjezdu jsme proti krádežím museli zakročít. Zde máme k ruce štáb SNB, ale tam není nikoho, jak jsem zjistila. Z auta, které bylo již složeno, byl mám svěřenkám odcizen radiopřijímač, psací stroj, kamna, gauč. Prosím jménem strany, v jejichž službách jsem zestárla, vládní činitele, zejména soudruha presidenta, o nápravu v uvedených věcech, na které si stěžuji. A. Šimková

Další zpráva je o olomouckém arcibiskupovi J. K. Matochovi, které jsem kousek do své práce vepsala. Církevní zmocněnec v ní píše o jeho pevnosti ve víře a z této zprávy vane ještě předkoncilový duch.

I další popisy církevních hodnostářů byly velmi zajímavé. Práce v archivu mi přinesla ještě mnoho informací, které by stály za to být zpracovány.

Stručná rekapitulace odpovědí na položené otázky je, že kongregace prováděla úspěšně dvě činnosti pro své zachování, a to je ošetrovatelská péče, ve které byly její sestry vyhledávané pro kvalitu práce, a vyhledávání nových sester po roce 1970. Zde se dařilo přivést v ilegálních podmínkách významný počet sester. Tato činnost kongregaci umožnila mít v roce 1989 relativní dostatek práce schopných sester. Druhá odpověď vysvětluje, že stálý nedostatek sester není způsoben vedením pražské kongregace, ale celkovým životním trendem společnosti zá-

³⁰² SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 87, Řády ženské 1950, 1955

padní Evropy. Otázka číslo tři je zodpovězena několika novými zprávami, které se mi podařilo najít.

11 Literatura

Archivní materiály

Archiv Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze

Kronika MSKB, díl IX., 1938 – 1947, str. 1 – str. 213

Kronika MSKB, díl X.a., 1948 - 1952, str. 1 – str. 122

Kronika MSKB, díl X.b., 1948 - 1952, str. 1 – str. 217

Kronika MSKB, díl XI., 1953 - 1957, str. 1 – str. 165

Kronika MSKB, díl XII., 1958 - 1967, str. 1 – str. 229

Kronika MSKB, díl XIII., 1968 – 1972, str. 1 – str. 195

Kronika MSKB, díl XIV., 1973 - 1977, str. 1 – str. 210

Kronika MSKB, díl XV., 1978 - 1980, str. 1 – str. 229

Kronika MSKB, díl XVI., 1981 - 1983, str. 1 – str. 193

Kronika MSKB, díl XVII., 1984 - 1986, str. 1 – str. 116

Kronika MSKB, díl XVIII., 1987 - 1989, str. 1 – str. 126

Kronika ošetrovatelské školy Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze III.

Státní ústřední archiv Praha

SÚA Praha, fond SÚC, inv. č. 55, kart. č. 4

SÚA Praha, fond SÚC, inv. č. 78, kart. č. 10; Majetkové poměry církví 1947; 1949-1956

SÚA Praha, fond SÚC, inv. č. 80, kart. č. 10; Pachtovné z církevních pozemků 1949-1955

SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 82, Zpráva o hospodaření a výrobě v CK, Plán dalšího postupu proti ženským řeholím

SÚA Praha, fond SÚC, inv. č. 108, kart. č. 82, Přehled o ženských klášteřích v Čechách a na Moravě podle stavu k 31. 5. 1950

SÚA Praha, fond SÚC, inv. č. 131, kart. č. 82, Církev římskokatolická 1949

SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 85, O klášterech, Jednotlivé kláštery PR - Sta, Dopis z 17. 1. 1955- věc- vkladní knížky bývalých řádových sester, od SÚC - právní oddělení od obvodního národního zdraví v Praze 1

SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 87, Řády ženské 1950, 1955

SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 195, Dodatky, osobní, jednotlivci 1949-56

SÚA Praha, fond MK ČSR, kart. č. 1, Církev, Řízení církevní politiky, plán práce 1957, 1956-60, 1963

SÚA Praha, fond MK - SPVC, kart. č. 10. Porady KCT, 1968, 1969-71
SÚA Praha, fond MK - SPVC, kart. č. 22, Náboženská matice, 1968-1988
SÚA Praha, fond MK ČSR - SPVC, kart. č. 22, Evidence majetku
SÚA Praha, fond MK ČSR - SPVC, kart. č. 158
SÚA Praha, fond MK ČSR - SPVC, kart. č. 154, Charitní domovy
SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 15, schůze KM, č. 45 – 48, 1953
SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 15, 1 – 12, 1954
SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 16, KM, č. 13 – 23, 1954
SÚA Praha, fond SÚC, kart. č. 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 60, 61, 93, 96, 102, 103, 191, 192
SÚA Praha, fond MK ČSR - SPVC, kart. č. 155, 156, 158, 160, 166, 167, 168

Vojenský historický archiv v Praze

VHA Praha, VKPR, 1945-77, kart. č. 8, inv. č. 635, č. j. 266
VHA Praha, fond MNO 1952 (HSUS), 13/1 kart. č. 570, inv. č. 2131
VHA Praha, fond MNO 1951 (HSUS), 13/1 kart. č. 456, inv. č. 1806
VHA Praha, fond Sekr.min., 1953, 94/1, kart. č. 14, inv. č. 108

Literatura

Babáková, Vladislava, Perzekuce Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského po roce 1948, [online] Brno 2012

Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (cit. 8. 1. 2013). Dostupné z: http://is.muni.cz/th/350905/ff_b/Perzekuce_Kongregace_Milosrdnych_sester_sv._Karla_Boromejskeho_po_roce_1948.pdf

Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří, Katolická církev v Československu 1945-1989, Brno: CDK 2007

Balík, S.: Tři roky svobody? Pretotalitní režim v Československu 1945-1948. Rexter, č. 0/2002, ročník I

[online] 1. 11. 2002 [citováno 4. 12. 2012]. Dostupné z: <http://www.rexter.cz/tri-roky-svobody-pretotalitni-rezimv-ceskoslovensku-v-letech-1945-1948/2002/11/01/>.

Bartošová-Bártová, Marcela, Počátek a vzestup Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Čechách [online] Praha 2012

Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta, Katedra církevních dějin a práva. Vedoucí práce: ThDr. Kamila Veverková, ThD.

(cit. 18. 11. 2012). Dostupné z: [https://is.cuni.cz/webapps/UKSESSIONA8E93DE35CB7672A85216857407E5854/zzp/search/?](https://is.cuni.cz/webapps/UKSESSIONA8E93DE35CB7672A85216857407E5854/zzp/search/)

Buben, Milan, Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, I. díl: Řády rytířské a křížovníci, Praha: nakladatelství LIBRY 2002

Dacík, Tomáš, Církevní řády a kongregace v České republice, Brno: Akademické nakladatelství s.r.o. 1998

Daňhel, Milan, Jelínková, Marie, Trávníček, Josef, Řeholní řády a kongregace v ČSR, Praha: SPVC MK ČSR 1981

Davidová, Veronika, Slib milosrdenství jako zdroj služby bližnímu v Kongregaci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, [online] Olomouc 2009

Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra křesťanské a sociální práce. Vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf (cit. 12. 12. 2013). Dostupné z: <http://theses.cz/id/bnntx3/?lang=en;furl=%2Fid%2Fbnntx3%2F>

Hanuš, Jiří, Stříbrný, Jan, Stát a církev v roce 1950, CDK, Brno: Sýkora 2000

Hromek, Vladimír, Omezení vlastnického práva k pozemku z důvodu veřejného zájmu [online] Brno 2005/2006

Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta, Katedra práva životního prostředí a pozemkového práva. Vedoucí práce: doc. JUDr. Ivana Průchová, CSc (cit. 7. 10. 2012). Dostupné z: <http://theses.cz/id/71fegu>

Janišová, Milena, Kaplan, Karel, Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948, Brno: Doplněk 1995

Jirásko, Luděk, Církevní řády a kongregace v českých zemích, Praha: Fénix 1991

Kolektiv autorů, Církevní procesy padesátých let, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002

Kaplan, Karel, Stát a církev v Československu v letech 1948-1953, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Brno: Doplněk 1993

Kašpar, Dr. K.: Věno řeholnic, které zemřely průběhem tříletí jednoduchých slibů, připadá klášteru., ČKD, [online] 1904/6, str. 391 (cit. 7. 2. 2013). Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=1767>

Kriminalistika, Ročník III., číslo 4., V Praze - duben 1948

Malichová, Vendula. Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského v letech 1948-1968 [online]. Olomouc 2012

Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra církevních dějin a dějin křesťanského vzdělávání. Vedoucí práce: PhDr. Jitka Jonová ThD. (cit. 8. 12. 2012).

Dostupné z: http://theses.cz/id/irjzvw/BP_Kongregace_Milosrdnych_sester_svatho_Karla_Boromejskho.pdf

Messina, Rosario, Dějiny charitativní činnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2001

Němcová, Marcela, Životní příběhy řádových sester pracujících v ústavech sociální péče před rokem 1989 [online] Praha 2012

Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Pracoviště Orální historie-Soudobé dějiny. Vedoucí práce: prof. PaedDr. Mgr. Ph.D. Miroslav Vaněk (cit. 10. 3. 2013). Dostupné z:

http://is.cuni.cz/webapps/UKSESSIONA8E93DE35CB7672A85216857407E5854/zzp/search/?

Novosad, Jaroslav: Štěpán Trochta: svědek „T^{ce}“. Portál, Praha, 2001

Pavlišťíková, Petra, Tajná řeholní služba ve vyprávění Milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského, [online] Praha 2001

Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra sociologie. Vedoucí práce: doc. PhDr. Ivan Mucha, CSc

(cit. 8. 2. 2013). Dostupné z:
<http://digitool.is.cuni.cz/R/9RCNJMQXHBUAAXJNJC4PF1BC8I3YRPPAVR7E3BUL8PNXTH53AEA-02070>

Radcliffe, Timothy, Medvěd a mniška, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2004

Rokoský, Jaroslav, Amnestie 1960 <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1101/036-054.pdf>

Světcí a svědci, Svatý František z Assisi, [online] ČT 2, [Praha] 2007. [citováno 3. 2. 2013]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123417216-svetci-a-svedci/207562211000019-svaty-frantisek-z-assisi/>

Šmerda, Hynek, Křesťanská charita od počátku do konce středověku, Břeclav: Jiří Polach 2011

Ústav pro studium totalitních režimů. Helena – Richardis Nováková (1928) – Životopis, in: Příběhy [online]. 6. 4. 2013, Dostupné z:

URL: <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/79/page/1>

Ústav pro studium totalitních režimů. Helena – Richardis Nováková (1928) – Životopis, in: Příběhy [online]. 6. 4. 2013. Dostupné z:

URL: http://www.pametnaroda.cz/witness/photo/id/1432?locale=cs_CZ

Vaško, Václav, Neumlčená, Kronika katolické církve v Československu po druhé světové vále I, Praha: Zvon 1990

Vaško, Václav, Neumlčená, Kronika katolické církve v Československu po druhé světové vále II, Praha: Zvon 1990

Vodičková, Stanislava: Uzavírám vás do svého srdce. CDK, Brno, 2009

Vlček, Vojtěch, Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o. 2004

Vlček, Vojtěch, (ED.), Ženské řehole za komunismu 1948-1989, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o. 2005

Zasvěcení : Boromejky. [online] Česká televize, [Praha] 17. 5. 2009 [citováno 3. 2. 2013].
Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/209562213000004-zasveceni/?streamtype=WM1>>.

11.1 Seznam zkratek

ČKCH	- Česká katolická charita (od r. 1950)
ČSR	- Československá republika
DD	- Domov důchodců
CHD	- Charitní domov
CHÚ	- Charitní ústav
KSČ	- Komunistická strana Československa
KVPŽŘ	- Konference vyšších představených ženských řeholí
MK	- Ministerstvo kultury
MNV	- místní národní výbor
MKI	- Ministerstvo kultury a informatiky
MSKB	- Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského
MŠK	- Ministerstvo školství a kultury
NM	- Náboženská matice
OCT	- okresní církevní tajemník
ONV	- okresní národní výbor
OPVC MŠK	- odbor pro věci církevní ministerstva školství a kultury
ROH	- Revoluční odborové hnutí
SPVC MK	- Sekretariát pro věci církevní (Ministerstva školství a kultury) ČSR
StB	- Státní bezpečnost
SÚA	- Státní ústřední archiv Praha
SÚC	- Státní úřad pro věci církevní
SÚSZ	- Státní úřad sociálního zabezpečení
SŘS	- Sekretariát řeholních společností
SVC	- Sekretariát pro věci církevní při MK
ÚSP	- Ústav sociální péče